

Språk i Norden

1992

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

1992

Sprog!
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Dansk Sprognævn	Njalsgade 80 DK-2300 København S
Finska språkbyrån	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Føroyska málnevndin	Debesartrøð FR-100 Tórshavn
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 ÍS-101 Reykjavík
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	Postboks 279 DK-3900 Nuuk Grønland
Sámi Giellalavdegoddi/ Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Svenska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm

Språk i Norden Sprog i Norden 1992

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Ståle Løland (hovedredaktør), Jørgen Schack (Danmark),
Mikael Reuter (Finland), Baldur Jónsson (Island), Svein Nestor
(Norge), Birgitta Lindgren (Sverige)

J. W. CAPPELENS FORLAG A.S
ALMQVIST & WIKSELL
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1992
ISSN 0108-8270
ISBN 87-00-13279-9 (Danmark)
ISBN 82-02-13852-3 (Norge)
ISBN 9121-13614-9 (Sverige)

Innhold

Hur nordiskt är Norden? av <i>Jean-François Battail</i>	s. 5
Islandsk sprogrøgt over for en ny verden, af <i>Ari Páll Kristinsson</i>	s. 18
Finskans ställning i det integrerade Europa, av <i>Paavo Pulkkinen</i>	s. 29
Alla nordbor minoriteter i Europa? av <i>Christer Laurén</i>	s. 37
Norsk språk i de nærmeste tiårene – påvirkninger og utfordringer, av <i>Dag Gundersen</i>	s. 44
Nynorsk mål i eit integrert Europa, av <i>Kjell Venås</i>	s. 55
Under fremmed åg? Et dansk præludium til den europæiske koncert, af <i>Allan Karker</i>	s. 70
Drop it! af <i>Jørn Lund</i>	s. 76
Det danske sprogs fremtid, af <i>Erik Hansen</i>	s. 84
Homo loquens – homo laborans, av <i>Heimir Pálsson</i>	s. 90
Sámigiella – almmolaš giella. En sammen- likning mellom lovregler for bruk av samisk i Norge, Sverige og Finland, av <i>Dag Finn Simonsen</i>	s.100
Språksamarbeid i Norden 1991, av <i>Ståle Løland</i>	s.110
Nordspråk 1991, av <i>Carin Jörgel-Löfström</i>	s.117

Årets bog – Den Store Danske Udtaleordbog,
af *Jørgen Schack* s.120

Ny språklitteratur

Publikasjoner fra språknemndene s.124

Danmark, af *Henrik Galberg Jacobsen* og

Jørgen Schack s.129

Finland, av *Ilse Cantell, Mikael Reuter* och *Peter Slotte* s.141

Island, av *Baldur Jónsson* s.145

Norge, av *Ståle Løland* og *Svein Nestor* s.146

Sverige, av *Ilse Cantell, Ulla Clausén,*

Birgitta Lindgren, Lena Moberg och *Mikael Reuter* ... s.154

Nye ordbøker og ordlister

Danmark s.166

Finland s.170

Island s.173

Norge s.173

Sverige s.177

Om forfatterne s.179

Hur nordiskt är Norden ?

Av Jean-François Battail

Frågan ovan verkar kanske något förbryllande för en nordbo. Däremot är den berättigad för oss skandinavister utomlands, låt vara litet omformulerad: Vari består det specifikt nordiska i förhållande till det övrigt europeiska? Och så en annan frågeställning: Hur långt går det att återopa en övergripande samnordiskhet utan att förbise det säregna i varje enskilt land? Sådana problem möter vi ständigt, mer eller mindre medvetet, i vår vardag som lärare eller skriftställare.

Det omedelbart givna för utomstående betraktare är nog det gemensamma. För våra journalister och resenärer är samnordiskheten något av en självklarhet. Därmed inte sagt att de utan vidare förmår hitta relevanta ord och kategorier för att omsätta denna ursprungliga intuition till reflekterad analys. Vägen är faktiskt alltid lång och mödosam när man försöker tillägna sig främmande kulturer. Inga genvägar där, både språkinläring och vilja till förståelse krävs. Historiekunskap är särskilt viktigt, eftersom de levnadssätt och attityder man möter i nu-ögonblicket möjligen kan beskrivas, men knappast tolkas utan insikt om varifrån de kommer.

Under den här långa färden lär man sig att bättre förnimma det som skiljer de nordiska länderna åt. I början föll man kanske för synvillan att t.ex. hela Nordens litteratur var skriven på ett och samma idiom, men så småningom dyker en mängd nyanser och avvägningar upp, somliga så pass subtila att de inte kan fångas utan ansträngning.

Och plötsligt har Norden blivit ett synnerligen sammansatt begrepp. Det är dags att inse, att det samnordiska perspektiv vi spontant anlade var alltför vagt och konturlöst. Det gängse akademiska kriteriet, det lingvistiska, visar sig inte bara otillräckligt för att artbestämma Norden, det kan också vara förrådiskt. Varken finska, samiska eller grönländska sorterar under begreppet nordiska språk. Grönland finns med på ett hörn tack vare bandet med Danmark – och då tillämpas ett politiskt krite-

rium – men det självständiga Finland hamnar däremot utanför, bortsett från dess svensktalande del. Skall man då i lingvistikens namn tänka bort det finskspråkiga Finland? Frågan är i sig fullständigt orimlig, inte minst p.g.a. att Finland uppvisar många drag som tveklöst hör till det gemensamma nordiska arvet. Men faktum är att undervisning i nordiska språk respektive finska meddelas vid sinsemellan oberoende institutioner – i Paris t.o.m. vid två skilda universitet. Enda undantaget i Frankrike är universitetet i Caen, där finska studier klokt nog integreras i det nordiska blocket. Den språkliga etiketten "finsk-ugrisk" kan lätt få den oinvidde att tro, att avståndet mellan Helsingfors och Budapest är kortare än mellan Åbo och Stockholm. Och risken är stor att de sekellånga finsk-svenska gemensamma ödena försvinner ur sikte. Inga historiska eller kulturhistoriska studier kan företas om inte Finland inkluderas helt och fullt men därmed måste man acceptera ett visst mått av heterogenitet i Norden, större än man anat vid första närmandet.

Bakom den till synes enhetliga fasaden uppenbarar sig i själva verket ett komplext system av skillnader. Klyvningarna är många, somliga iögonfallande, andra mer dolda. Till de förra hör den differentiering som skilda geopolitiska utgångspunkter har föranlett. Det atlantiska Island har helt andra förutsättningar än den skärningspunkt mellan öst och väst som Finland alltid varit. Mellan dessa ytterligheter har de övriga länderna var sin särskilda profil – Norge med sina västliga tropismer, Danmark som alltid har behövt ta hänsyn till sin mäktiga granne Tyskland, och så Sverige som ju är beläget mellan Helsingfors och Köpenhamn. Utan tvekan finns det beröringspunkter mellan utrikespolitiska betingelser och kulturella yttringar.

Kommer man in på vardagsattityder och tänkesätt ter sig Norden också ganska mångfasetterat. Studier i internordisk reception är särskilt belysande i detta avseende. Holberg hör hemma såväl i det danska som i det norska kulturarvet, men det är inte riktigt samma perspektiv man anlägger på denna portalgestalt i de två länderna. Runebergstraditionen i Finland är inte densamma som den svenska. I Sverige har man ofta visat kallsinne mot Kierkegaard, beroende på att man hade en annan och

ljusare existentiell grundsyn att falla tillbaka på, Geijers och personlighetsfilosofins. Dylika exempel kunde mångfaldigas. Lika lärorikt är att studera hur viktiga kulturströmningar utifrån har anammats i varje enskilt land. Den omvälvande kartesianiska filosofin vann fotfäste i Danmark tämligen smärtfritt, medan den utlöste långa och bittra strider i Sverige – dock var bakgrunden ganska likartad med högortodoxin och en sträng statlig kontroll över kulturen. Hegelianismen tog sig olika skepnader i dansk, norsk, svensk och finländsk tappning. Detta bara som snabbt antydda smakprov. Varje land har sina egna filter, sina sorteringsmekanismer och anpassningsstrategier som bottenar i såväl den historiska traditionen som mer konjunkturbetingade behov. Inte minst vardagslivet erbjuder ett tacksamt observationsfält. Internordiska migrationer visar tydligt att den nationella särarten inte försvinner ens hos dem som är verksamma sedan decennier i ett av sina grannländer. Det finska inslaget i Sverige har alltid varit färgstarkt. Danskar som hamnar på nordligare breddgrader förblir danskar, dvs. Skandinavien sydlänningar – norrifrån sett friare, gladare, något anarkistiskt lagda, omtyckta förvisso men ack så föga representativa för den gamla nordiska stramheten. Och omvänt! Symmetriska, ömsesidiga föreställningar (och klichéer) brukas flitigt i alla väderstreck. Ingen är heller beredd att ge avkall på sin särart. Norrmän i Köpenhamn, alltifrån Holberg och Wessel, har varit måna om att profilera sig i den danska omgivningen. De islänningar man kan möta i de övriga nordiska länderna gestaltar sig ofta - tack och lov! - som robusta särtingar. Osv. Fri cirkulation och ömsesidig anpassning betyder ingalunda kulturell nivellering eller nedskrivning av det inhemska. Dessutom finns det inom ett och samma land betydande regionala variationer, ja t.o.m. motsättningar. Danmark må vara "flad som en pandekage", ändå skiljer sig Jylland från öarna, och öarna sinsemellan. Denna omständighet försvårar ytterligare kartläggningen av Norden.

Det är bara att konstatera, att Albert Camus välkända karakteristik av Europa som en blandning av enhet och splittring är lika tillämpbar på denna del av kontinenten som kallas Norden. De nordiska länderna kan inte dras över en kam, men det går

inte heller att förneka, att de tillsammans uppvisar omisskänligt gemensamma drag. Att hitta rätt balans mellan dessa två poler är en svår konst. Pedagogen, kunskapsförmedlaren, måste bringa i dagen det som enar och binder utan att för den skull falla i en menlös sammordiskhet som skulle reducera Norden till en odifferentierad massa, mer eller mindre insvept i dimmor.

Den som i utlandet strävar efter att adekvat skildra Norden och nordisk kultur i helhetsperspektiv skulle önska effektivare stöd från skandinaviskt håll. Den tillgängliga litteraturen har i regel en nationell prägel. Norrmän skriver om Norge, svenskar om Sverige, osv. Även böcker som gör anspråk på att anlägga ett samlat nordiskt perspektiv består ofta av parallella studier, som i tur och ordning belyser varje land för sig. Det finns visst briljanta undantag – som bekräftar regeln. Större samnordisk iver efterlyses dock i det vetenskapliga arbetet. Det stora och spännande tvärvetenskapliga forskningsfält som samnordiskhetens mångfald erbjuder förblir i många stycken otillräckligt röjt.

Härmed följer ett försök att närmare precisera vari det specifikt nordiska består. Eftersom den gemensamma nämnaren varken är renodlat språklig, etnisk, geografisk eller ens politisk måste den rimligen sökas i vissa kulturella drag som utformats under delvis likartade historiska betingelser och levnadsvillkor. Kan man hävda att det finns en sådan nordisk kulturell modell som går tvärs igenom nationsgränser, språklig mångfald och även gamla motsättningar ?

Det första som slår en utländsk iakttagare är hur själva begreppet kultur i nordisk tappning ter sig brett och omfattande. Kultur betecknar egentligen här all mänsklig odling, allt som inte är natur. Även om denna antropologiska uppfattning också kan komma till uttryck i andra länder, brukar den vara mindre vedertagen än den som huvudsakligen framhäver elitkultur – gräddan inom litteratur, vetenskap och konst. I varje nationellt uppslagsverk finns det olika definitioner av kulturen, vilka ju alltid har en motsvarighet i alla andra länder, men det intressanta är i vilken följd de tas upp – från den betydelse man anser

väsentligast till andra av smalare eller mer specialiserad karaktär. Betäcknande nog brukar nordiska ordböcker först ta upp de inlärdas beteendemönstren i de mänskliga samhällena, medan exklusivare kulturformer nämns längre ner – och liksom utgör en underavdelning av den förra definitionen. I ett fransk lexikon däremot observerar man den omvända ordningen – elitkulturen står först medan det allmängiltigt mänskliga kommer sist.

Den definition vi är benägna att ge de mest centrala av våra ord återspeglar nog den typ av samhälle vi lever i. I Norden verkar klyftan mellan den smala eliten och den breda massan långt mindre djup än någon annanstans i västvärlden. Intelligentsian och gräsrötterna bildar inte två skilda, mer eller mindre oförenliga kategorier. Bryggor finns, inte minst tack vare en fin tradition av popularisering och kunskapsförmedling som tog riktig fart med folkrörelsernas genombrott men som har äldre anor – kyrkan, akademier och lärda sällskap har också spelat en viktig roll under historiens gång. Sedan är det uppenbart, att folkliga kulturformer har fått blomma ut mer än annorstädes. *Folklig* är kanske lösenordet, och det intressanta är att detta centrala nordiska begrepp inte låter sig översättas direkt till exempelvis franska (är kanske de övriga europeiska språken bättre utrustade?). Det är klokare att försöka beskriva och förklara vad det består av än att tillgripa vår närmaste pendang – *populaire* – som har andra konnotationer och därmed är missvisande. Kanske är det så att om företeelsen saknas så saknas också ordet. Utifrån sina egna iakttagelser och definitioner kan en skarpsinnig fransk sociolog som Pierre Bourdieu slå fast med all rätt att (den franska) kulturen inte är folklig (“populaire”) i sig, att den t.o.m. utesluter “folkliga” uttrycksformer. Vid en studieresa i Norden skulle han upptäcka en helt annan modell. Där är det folkliga något annat – och något mer än en etnografisk kuriositet av marginell betydelse. Bonde- och arbetardiktare smäller lika högt som författarkollegor med akademisk bildning, och varken lärda eller aristokratiska kulturformer har någonsin kvävt allmogekulturen.

Folkbildningen har säkert spelat en väsentlig roll för att upprätthålla en levande länk mellan folkkultur och elitkultur. Olof Palmes välkända karakteristik av Sverige som en studiecirkel-

mokrati kan nog anses gälla för hela Norden, låt vara med olika framtoningar i varje enskilt land. Gräsrötterna är inte utestängda från vetandet eller skapande aktiviteter, det är inte tomt i mitten. Detta är kanske det vi utlänningar har mest att lära av. Många av oss hade kanske trott att ambitionsnivå och omfattande social räckvidd knappast var förenliga, att bredd och kvalitet skulle råka i kollisionkurs. När det är som bäst visar Norden med all önskvärd konkretion att det finns effektiva lösningar för att lösa sådana problem. Och nordisk folkbildning, som bygger på grupp- arbete med människan i centrum, har inte nöjt sig enbart med den kunskapsförmedlande funktionen. I lika hög grad har den varit ett instrument för medborgarfostran – på grundval av fri och frivillig anslutning. Att ge individen chansen att bättre orientera sig i ett komplicerat samhälle, att förse honom med god beredskap inför stundande beslut är kanske den enda framkomliga vägen som leder från formell demokrati till reell demokrati. Norden har utvecklat en säregen social kultur som har utformat civiliserade umgängesformer, där lyhördhet för vad andra står för och respekt för de kunskaper och erfarenheter var och en besitter oavsett graden av teoretisk utbildning utgör grunden för horisontella kommunikationsmodeller och bäddar för ökad tolerans och demokratiskt sinne. I grunden finns nog ett optimistiskt drag, eller rättare sagt en positiv syn på utvecklingsmöjligheter: att människan kan påverka sina egna villkor ifrågasätts inte på allvar, och kulturen – pedagogiken – ses som ett instrument för att korrigera de värsta av naturen givna orättvisorna. Varje nordbo borde känna stolthet över det – och värna om en anda (egentligen upplysningens) som tyvärr är allt utom självklar i de flesta länder. För övrigt åtskilliga nordiska mästerverk kan hänvisas till folkbildningstraditionen, exempelvis Aleksis Kivis *Sju bröder* och Selma Lagerlöfs *Nils Holgersson*. I stället har jag ofta observerat en form av likgiltighet, medan min egen uppskattning har kunnat uppfattas som storögd, kanske naiv, beundran. Uppskattningen och beundran står oförändrat kvar; jag tillägger bara att man i Norden bör undvika hemmablindheten för kulturformer som har blivit så pass självklara och vardagliga att man inte längre sätter rätt pris på dem. Mot internationell bakgrund finns det dock skäl att uppskatta dem högt.

Det finns säkert en mängd faktorer av historisk, sociologisk och även klimatisk karaktär som kan förklara sådan pedagogisk verksamhet – pedagogisk i bred mening. Almqvist har skrivit snillrikt om *Svenska fattigdomens betydelse*. De nordiska länderna har bara undantagsvis upplevt perioder då en aristokratisk kultur blomstrat. Däremot har bonden haft en starkare politisk och social ställning än i den övriga världen – så åtminstone i Sverige-Finland och i Norge. Danmark utgör undantaget här, åtminstone fram till de stora jordbruksreformerna i slutet av 1700-talet – ett oerhört intressant skede, som belyser det typiska nordiska förfaringssättet i samhällsfrågor. Medan den franska revolutionen brakar lös lyckas Danmark på fredlig, reformistisk väg, omdana samhällsstrukturen. Vid samma tid är det den mycket aristokratiskt lagde Gustaf III som mer än någon annan bidrar till en gradvis ståndsutjämning. Mot bakgrund av den ständigt hotande fattigdomen i samhällen som länge förblivit agrara har Norden behövt utarbeta lämpliga överlevnadsstrategier. Det har varit nödvändigt att maximalt utnyttja de befintliga resurserna, såväl materiella som mänskliga. Det begränsade befolkningsunderlaget har inte tillåtit samma överspecialisering som i andra länder, vilket ofta har gynnat kreativitet och tvärvetenskapligt tänkesätt. Därav en nyttoinriktning och krav på saklighet, som återfinns i det kulturella mönstret – och som kanske förklarar att det finns så många bryggor mellan det folkliga och mer sofistikerade kulturyttringar. När genombrottet för kartesianismen och den mekanistiska filosofin kom till Norden under 1600-talets andra hälft var det främst metoden och fysiken som fångade uppmärksamheten, dvs. den del av läran som var till fromma för ingenjörskonsten och samhällsnyttan. Teorin skall omsättas i praktik. Genom tidens lopp observerar man i Norden denna konstanta strävan att hitta rätt balansgång mellan insikt och handling, mellan modellbyggande och sinne för det empiriskt fruktbara. Nordisk vetenskapshistoria erbjuder många slående exempel på det, och även filosofihistoria. Inte ens när tyskt tänkande härskade i romantikens tidevarv föll nordiska filosofer eller intellektuella för ohämmad spekulation. Ur abstrakta tankegångar skulle man till slut härleda praktiska

läror för individen och samhället – t.o.m. en C J Boström, skapare av en abstrakt och systematisk idealism av rationell art, har aldrig varit bättre än när han dryftat etiska, rättsliga eller religionsfilosofiska frågor, tillhörande den praktiska sidan av filosofin. Påverkad av Schelling förfäktade filosofen och fysikern H C Ørsted en kosmisk naturfilosofi av idealistiskt snitt men var samtidigt, och i högsta grad, empirisk forskare och handlingsmänniska. Hans samtida Berzelius, upplysningens arvtagare, även om han tillhörde den motsatta filosofiska skolan, uppvisar faktiskt en likartad blandning av systematiserande rationalism, lyhördhet för den empiriska verkligheten och engagemang i det praktiskt orienterade reformarbetet. Nordisk skönlitteratur erbjuder också ett tacksamt observationsfält. Allmogekulturen intar där en viktig plats, folket och traditionerna är mycket närvarande, och ändå är denna litteratur allt utom provinsiell. De stora nordiska författarna visar med all önskvärd tydlighet att djup förankring i en bygd och allmänmänsklig giltighet inte bara är fullt kompatibla utan även stödjer varandra. När jag läser Vesaas tycker jag mig känna lukten av gödsel på en norsk bondgård, och samtidigt öppnar sig en universell dimension som för tanken till det grekiska dramat – är inte t.ex. *Kimen* något av Sofokles i norsk bondedräkt? En samling studier om just Vesaas heter *Fra bygda til verda* – en träffande titel som kan tillämpas på en betydande del av nordisk skönlitteratur. Alltifrån Holberg till Torgny Lindgren via Blicher, Johannes V. Jensen, Hamsun, Lagerlöf, Moberg, Kivi, Linna, Laxness och så många andra kan listan göras lång över stora nordiska författare som snillrikt förmår avläsa det stora i det lilla. Ett annat exempel på kultur nära livet ges av nordisk formgivning, konsthantverk och arkitektur – förädling av råvaror och skapande av en livsstil i harmoni med den naturliga omgivningen. Sist men inte minst finns det skäl att utpeka som särskilt nordiskt kulturdrag just förhållandet till naturen, såväl den orörda vildmarken som det *kultiverade landskapet* – denna min kursiv för att ge ytterligare en illustration av det nordiska kulturbegreppet. Nordbon och naturen – ja, detta är ett omfattande kapitel som skulle kräva en hel avhandling.

Det är ingen tillfällighet att det är just de ovan skisserade dragen som utomlands fångar uppmärksamheten och väcker intresse. Från min observationspost i Paris försöker jag år efter år reda ut varför förhållandevis många elever väljer att ägna flera år av sitt liv åt nordiska studier. Arbetstillfällena som direkt är knutna till detta hos oss snäva område är lätt räknade. Andra tänkbara matnyttiga skäl, som t.ex. affärsverksamhet inriktad på Norden, föreligger knappast heller – då räcker det gott och väl att behärska engelska, som ju blivit varje mans egendom i Norden. Drömmen om vildmark och exotisk natur (här måste Danmark undandras) kan kanske sväva i deras föreställningsvärld, men sådant räcker dock inte långt för att förklara en satsning på flera år som kräver mycket arbete – våra studerande börjar från noll efter studentexamen, och de förväntas förvärva god kompetens i tal och skrift på ganska kort tid. Den vackra blonda flickans funktion som lockbete är överreklamerad, inte minst med hänsyn till att merparten av våra elever är kvinnor. Personliga band förekommer ibland, men betydelsen av någon ensaka norsk mormor, dansk kusin eller svensk fästman får inte överskattas. När det kommer till kritan är svaret på deras nordiska engagemang ganska entydigt. Det är kulturen som drar, det specifika för denna kultur, det nordiska i Norden. Ofta har de kommit i kontakt med den mer eller mindre slumpartat, men de har känt intuitivt att där fanns nog alternativa tankemönster och livsyttringar som man med fördel kunde begrunda och fördjupa sig i. Det är naturligtvis skillnaden som berikar, och man tyr sig inte till Norden för att återfinna former av internationalisering och amerikanisering som är likartade i alla industriländer. En upptäcktsfärd utanför de egna gränserna är värdefull enbart om man konfronteras med kulturyttringar och värderingar som på hemmaplan är obefintliga eller föga utvecklade – det är först då möjligheten öppnar sig för förnyelse, nytänkande och kritiskt ifrågasättande av inrotade föreställningar som plötsligt visar sig mindre självklara än man hade inbillat sig. I detta avseende får den kontinentala europé som kommer i kontakt med Norden en mängd värdefulla tankeställare. Typiskt nog är det påfallande många av mina landsmän som har valt och väljer som uppsats eller avhandlingsämne något tema som

är förknippat med den i Frankrike obefintliga *folkligheten*. Folk-rörelser, folkhögskolor, gräsrotshumanism, arbetarlitteratur, kanaler för kulturspridning, olika former av social kultur, hör till de allra käraste studieobjekten – vilket visar konkret att dessa företeelser är livsdugliga nog för att väcka inspiration och eftertanke utomlands.

Detta ger också en liten fingervisning om hur den inledande frågan kan besvaras. Hur nordiskt är Norden? Visserligen är det omöjligt för en utlänning som inte behärskar fältet i hela dess räckvidd att ge ett kortfattat och adekvat svar, och det vore huvudlöst att försöka översätta en ren kvalitet som nordiskheten i kvantitativa termer. I mina ögon är Norden mycket nordiskt, men ingalunda som en slutna provins. Sedan ett årtusende tillbaka är Norden oupplösligt förenat med Kultureuropa. Under historiens lopp har det intellektuella livet alltid närts av dynamiska givande-tagande processer tvärs över gränserna. Så på Absalons och Birgittas tid, så i dag. Nordborna har varit välfungerande och rörliga européer. I och med att deras modersmål var obrukbart utomlands har de tagit steget ut mot främmande språk och kulturer, de har lärt sig latin och även tyska, franska, engelska. Under många sekler har årslånga studieresor utomlands ingått som en närmast obligatorisk beståndsdel i utbildningen, och denna *peregrinatio academica* har gynnat utbyten av alla slag. Därför har man i Norden undvikit de stora nationernas slutna självtillräcklighet – man har inte haft råd med den. För min del är jag alltid lika förvånad när jag får höra den i Norden ofta självpåtalade anklagelsen om provinsialism. Jag tror snarare att rörlighet, kosmopolitism, språkkunskap och öppenhet mot den vida världen har verkat som effektiv vaccinering mot den värsta provinsialismen, den som t.ex. kan göra sig gällande i kulturellt mer eller mindre självförsörjande metropoler. En annan förlamande känsla som ofta kommer till uttryck är att vara förvisat i civilisations nordligaste gränsmarker, att inta en perifer ställning i en avkrok av kontinenten. Denna känsla av utsatthet kan lätt förklaras, i synnerhet när kyla och mörker utbreder sig. Men centrum-periferi-modellen används ofta alltför okritiskt. Man överbetonar gärna avståndet till kulturcentra, men man glömmer att sådana centra har fun-

nits och finns i Norden. Den store astronomen Tycho Brahe gjorde en mikroskopisk ö, Ven, till en världsberömd forskningsanstalt, för att bara nämna ett exempel bland flera. Och vad skall man säga om det lilla perifera Island, som har berikat mänskligheten med en unik kulturskatt. I kultursammanhang är det civilisatoriska kriterier som gäller, inte geografiska. Med hänsyn till Nordens glesa befolkningsunderlag är det närmast obegripligt att denna del av världen lyckats figurera med så många toppnamn i konstens, vetenskapens och litteraturens internationella annaler - för att inte tala om alla snillrika uppfinnare.

Det paradoxala är att nordborna brukar hävda sig med allt annat än kultur. Inte utan fog är de stolta över allt som har med modernitet och rationalitet att göra. Dessa pragmatiska nordbor tycks vara besatta av någon slags framtidsinriktad utvecklingsideologi och vill gärna hävda att de ligger ett steg före i fråga om teknologi, medicinsk vård, jämställdhet, respekt för miljö och rätt demokratiskt sinne - det må så vara, men det är dock tveksamt att resten av kontinenten är lika efterbliven som många tycks tro i Norden. I bjärt kontrast till denna utvecklingsoptimism står det kallsinne man ofta visar för det egna kulturarvet - som om det definitivt inte var någonting att orda om. Frestelsen är stor för oss utlänningar att nästan vända på steken, att lyfta fram kulturen som i särklass är det stora dragplåstret för oss.

Det är riktigt att Norden har fått många och avgörande impulser utifrån. Tyska, franska, engelska, italienska inslag, m.m. har växelvis färgat delar av det nordiska kulturlivet. Dessutom delar vi alla i Europa ett dubbelt arv, det klassiska och det kristna. Norden å sin sida har kunnat hämta stöd och inspiration ur en tredje källa - det typiskt nordiska arv som alltid förblivit levande. Även när främmande kulturströmningar har vunnit stor utbredning har denna ström aldrig sinat. En Stiernhielm, som var verksam som hovpoet vid det mycket internationella Kristinahovet, hävdade sig lika bra som sina utländska filologkollegor i lärda latinövningar, men han var också den som gav göticismen förnyad konsistens och slagkraft, och listan kan göras lång över de intellektuella som var

både fullfjädrade européer och nordiska patrioter. Ytterligare en omständighet förstärker det nordiska i Norden, nämligen det sätt varpå främmande inslag har smälts in i den inhemska kulturen. Det vore inte svårt att visa hur en del utanför Norden kläckta idéer har förvandlats på de hyperboreiska breddgraderna från skrivbordsprodukter till konkret användbara uppslag. Nordiska tekniker har ofta varit först att lyckas omsätta vetenskapliga rön till fruktbar praktisk tillämpning. Jag undrar t.o.m. om så inte är fallet med folkbildningen. Själva grundtanken har nog föresvävat schweiziska, engelska, franska teoretiker, men det har varit Norden förunnat att förverkliga den med hjälp av en särskild modell där både hög organisationsgrad och ett stort mått av decentralisering ingår som viktiga ingredienser. Norden har inte blivit mindre nordiskt när det har öppnat sig för främmande influenser, ty dessa inympningar har gjorts på ett underliggande kulturmönster som visat sig slitstarkt, väl utrustat för att ta emot lite av varje utan att förlora sin särart och sin grundläggande struktur.

Det är just dessa speciella egenskaper som gör Nordens stämning viktig, t.o.m. oumbärlig, i den europeiska konserten, och den blir desto tydligare hörd som man går i samlad trupp. Oavsett tillhörigheten i EG eller EFTA är det redan så i ett flertal sammanhang. De nordiska länderna visar sig rörande eniga på den internationella scenen om en lång rad viktiga frågor, och det vi tror oss höra i utlandet är helt enkelt Nordens röst, inte Norges, eller Sveriges, etc. Den nordiska gemenskapen erbjuder en viktig plattform som kanske inte alltid utnyttjas maximalt, trots alla beundransvärda ansträngningar som görs från flera håll. Det finns dock fortfarande vissa tendenser till nationell självhävdelse eller inbördes tävlan som sätter käpp i hjulen. De lås som återstår att forcera är kanske främst av psykologisk natur. Medan utländska betraktare är benägna att överbetona det gemensamma i Norden till förfång för skillnaderna verkar många nordbor vara så väl forskansade i sitt eget land att de behöver inläring och övertalning för att närma sig samnordiskhetstanken. En given uppgift för morgondagens pedagogik är att övertyga ungdomen att det gemensamt nordiska är en viktig tillgång. Det kräver minimal investering att tillägna sig

grannspråken, och det ger maximal utdelning. Att hoppa över den första cirkeln – den nordiska – och kanske t.o.m. den andra – den europeiska – för att utan vidare ansluta sig till senaste trender från USA leder oundvikligen till utarmning. Världsmedborgarskap är ett vackert ideal, men man uppnår inte det för att man nonchalerar det närliggande sammanhanget. Tvärtom måste man börja från början, dvs. skaffa sig en stadig och konturfast identitet. Därför vore det önskvärt att skolplaner i större utsträckning innehöll kulturbildande ämnen, helst i ett sammordiskt perspektiv, så att det gemensamma arvet hölls levande. Historiekunskapens betydelse bl.a. tycks ha varit undervärderad i decennier. Det finns en viss rädsla i Norden att verka nationalistisk. För min del är jag övertygad om att en harmonisk förankring i den egna kulturen och egna historien är ett bra värn mot den värsta nationalismen, den som blåser upp hat mot främlingar, och som så ofta ingår förbund med vacklande identitetskänsla.

Det vore t.o.m. nyttigt att återigen låta ungdomen stifta bekanskap med Karl XII:s krigiska tåg, Valdemar Atterdags brandskattning av Visby, Kristian II:s svenskpolitik och dylika blodiga händelser. Läxan man kan dra ur den äldre historien är att samförståndet länderna emellan och det fredliga sinne som nu råder i Norden ingalunda är givna självklarheter. Mot bakgrund av flera seklers oförsonliga krig ter de sig i stället som dyrbara erövringar. När jag dag efter dag följer Jugoslaviens bedrövliga öde kan jag inte låta bli att tänka på vad Norden har att lära ut. Att glömma gammalt groll, att sitta vid samma bord som gårdagens arvfiende för överläggningar, att visa viljan till sänja och konstruktivt samarbete, allt detta utgör en svår konst som nordborna har utvecklat mer framgångsrikt än några andra folkslag. Även denna blandning av humanism och pragmatism, som är nära besläktad med andra kulturella drag som tidigare nämnts, hör numera till det nordiska i Norden. Låt oss hoppas på dess fredliga segertåg långt utanför Nordens gränser.

Islandsk sprogrøgt over for en ny verden

Af Ari Páll Kristinsson

Indledning

Dette indlæg handler om den islandske sprogrøgts stilling inden for det sidste stykke tid. Opmærksomheden vil især blive rettet mod islændingenes reaktion på de ændrede forhold, det islandske sprog er blevet udsat for i den sidste tid. Hovedkonklusionen er kort sagt, at traditionel islandsk sprogpolitik især kan blive trængt op i en krog af internationale massemedier, hvorimod der på enkelte andre områder er større grund til optimisme, især hvad angår udvikling af ordforråd inden for specialområder.

Først bliver islandsk sprogrøgts kendetegn beskrevet kort. Derefter nævnes forskellige punkter, som islandsk sprogrøgt har måttet og må reagere på. Jeg vil især koncentrere mig om udviklingen inden for modtagelse af satellit-tv i Island, islandske regler om oversættelsespligt med hensyn til tv-programmer og lignende. Endvidere fortæller jeg om en diskussion angående et amerikansk program på en enkelt islandsk radiostation. Så kommer jeg ind på terminologi inden for teknik og videnskab og den stadigt øgede vægt, der lægges på terminologivirksomhed i Island. Der redegøres ganske kort for de såkaldte EF-oversættelser til islandsk, og til slut vil jeg fortælle om en forventet lovgivning om islandsk sprog i reklamer.

Islandsk sprogrøgt

Det er som bekendt især to ting, der har kendetegnet den islandske sprogpolitik hidtil, nemlig på den ene side konservatismen, at tilstræbe at forbindelsen til de gamle sagaer ikke brydes, og på den anden side nydannelser, at forsøge at skabe nye ord på grundlag af de eksisterende. Tendensen inden for nydannelser i islandsk er især kendetegnet ved at man hellere forsø-

ger at danne nye ord af indenlandsk materiale end at tage låneord og tilpasse dem, selv om man dog af og til går den vej.

Der hersker blandt islændinge bred enighed om at beskytte og udvikle det islandske sprog. Det er der ingen tvivl om. Om dette vidner den udbredte diskussion blandt indbyggerne om sprogspørgsmål i Island. Der kan dog opstå uenighed om, hvilke metoder der skal benyttes for at beskytte og udvikle, men det er et fælles mål at islandsk i fremtiden kommer til at eksistere som et særligt sprog og at det ikke må afvige for kraftigt fra det gamle oldislandsk.

Oversættelsespligt i tv

Fra efteråret 1990 og ind i 1991 opstod der betydelig diskussion i Island om massemediers pligt til at oversætte. Grunden til denne diskussion i efteråret 1990 var at da fik offentligheden kendskab til nogle virkelystne personers planer om at opsætte kabelsystemer til distribuering af tv-udsendelser her i landet. Idéen gik tilsyneladende ud på at modtage programmer fra udenlandske tv-stationer, der distribuerer tv-udsendelser via satellit.

Af de regler, der nu gælder om udsendelse af tv-programmer i Island, fremgår det klart, at udenlandske programmer skal oversættes. Undtagelser er dog sangtekster og begivenheder, hvorfra der sker direkte udsendelser, f.eks. idræts- eller musikarrangementer. I januar 1991 blev der også gjort undtagelser vedrørende nyheder og nyhedsaktuelle programmer.

Ved første syn ser det ud til at være umuligt at oversætte den flod af programmer på nogle snese kanaler i satellit-tv, der via signaler føres ud i det blå, og pionererne inden for kabel-tv talte højt om at cirkulærer om disse ting var forældede. De lod endda klart forstå at de mente det ville være højst unaturligt at overholde disse regler. Det var derfor ikke underligt at mange begyndte at blive bekymrede for hvordan det skulle gå med bestemmelserne om oversættelsespligt, hvis der her oprettedes kabel-tv med systematisk distribuering af udenlandske programmer.

Islandsk sprognævn reagerede hurtigt, da man hørte om planerne om kabel-tv, og dets bestyrelse behandlede sagen på de fleste af sine møder fra september 1990 til februar 1991. Der

var kraftige reaktioner på planerne om kabel-tv og ændrede regler om tv-oversættelser. Det fremgik klart af en konference om massemediers oversættelsespligt og andet i den sammenhæng, som Islandske sprogævn afholdt i samarbejde med Radiolovskomiteén den 17. november 1990.

Jeg tror ikke, der er nogen, der kan tænke sig at protestere mod at enkeltpersoner har parabolantennor på taget til privat brug og modtager programmer fra udenlandske tv-stationer hjemme i stuen, og der er jo heller ingen, der forhindrer folk i at lytte til udenlandske radiostationer eller købe en bog på et fremmed sprog hos boghandleren. Noget helt andet er systematisk distribuering af uoversatte udenlandske programmer af denne slags til mange hjem.

Hvilken indstilling har myndighederne? Man kunne tænke sig, at det ville være muligt at opnå popularitet for en kort tid ved at tillade import af et mangedobbelt udvalg af tv-udsendelser i forhold til hvad der allerede findes i landet. Den daværende kultur- og undervisningsminister udtalte i et avisinterview i begyndelsen af oktober 1990, at reglerne om tv's oversættelsespligt burde revideres blandt andet under hensyn til ændrede forhold, og der har han sikkert ment den nye teknik inden for distribuering. Af samme interview fremgik det, at ministeren mente, at der burde lægges stor vægt på islandsk sprog. Af disse udtalelser ses det, at dels tør politikerne ikke modvirke import af tv-programmer uden oversættelse, dels taler de samtidig om at der skal værnes om sproget. Det fremgår tydeligt af disse udtalelser, at det er vanskeligt at adlyde to herrer på en gang, men ikke desto mindre er det glædeligt, at en erfaren politiker mener, at man ikke uden videre skal imødekomme ønsker om tilladelse til distribuering af uoversatte udenlandske tv-programmer, i det mindste ikke uden at tage forbehold vedrørende beskyttelsen af det islandske sprog.

I midten af januar 1991, da verden holdt vejret på grund af begivenhederne i Den Persiske Bugt, begyndte den islandske tv-station Stöð 2 («Kanal 2») med direkte retransmissioner fra den amerikanske tv-station CNN. Den 17. januar ændrede kultur- og undervisningsministeriet cirkulæret om oversættelsespligt, så Stöð 2's udsendelser af nyheder fra CNN blev lovlige.

Dette gjorde ministeriet til trods for at bestyrelsen for Islandsk sprognavn samme dag advarede om at det kunne være betænkeligt at tage en sådan beslutning uden grundig forberedelse og nødvendig tidsfrist. Statsradioen påbegyndte kort tid efter lignende retransmissioner fra den engelske tv-station SKY, men indstillede disse udsendelser omkring midten af februar. Sommeren 1991 afgjorde Radiolovskomiteéen at Stöð 2 fik en kort frist til at indføre speakerkommentar i det udenlandske materiale og til at fjerne de udenlandske annoncer i CNN's program. Stöð 2 så sig ikke under daværende omstændigheder i stand til at opfylde disse krav, og omkring 20. juli blev udsendelserne indstillet. Der er næsten ikke offentligt blevet klaget over de foranstaltninger stationen traf.

Den 19. august 1991, efter begivenhederne i Sovjetunionen, begyndte begge islandske tv-stationer igen retransmissionen fra CNN og SKY. De blev indstillet nogle dage senere.

Man kan umiddelbart slå fast, at der har været delte meninger om den daværende kultur- og undervisningsministers cirkulæreændring i januar 1991, der tillod direkte retransmission af udenlandsk nyhedsstof. Mange ville utvivlsomt betegne den som realistisk og sige at det var nødvendigt at få klarhed over grænserne for offentlig lovgivnings formåen. Efter ændringen fulgte en kolossal avispolemik, hvor hver enkelt havde sin mening, men jeg formoder, at størstedelen af dem, der offentligt gav deres mening til kende, var imod ændringen.

Men hvor stærk er den beskyttelse, der ligger i forpligtelsen til at vise islandske undertekster i udenlandsk programstof? Man kan spørge om stoffet ikke er lige udenlandsk, hvad enten der følger undertekster eller ej. Og hvis der samtidig sker det, at skriftsproget så småt viger for lyd og billede (jævnfør Ulf Tele-mans artikel «Det nordiska språksamarbetet. Idéer och fram-tidsuppgifter», *Sprog i Norden* 1989:22), så er islandske undertekster en ringe trøst.

Nogle har villet gå så vidt som til at synkronisere alt udenlandsk programstof, der vises på Island, både i biografen, tv og på videoer. Under henvisning til enorme omkostninger er det efter de flestes mening udelukket at synkronisere alt udenlandsk stof, der vises i landet. Det bør dog nævnes, at der er

sket store landvindinger på dette område på de islandske tv-stationer med hensyn til programmer for de yngste børn.

Jeg mener, det er vigtigt at stræbe til det yderste for oversættelsespligt for alt udenlandsk tv-stof, der udsendes på Island, også selv om der kun er tale om undertekster. Det er for det første sådan, at mange ikke forstår fremmede sprog og behøver teksten for at få noget ud af programmet. Dette burde dog være et retfærdighedskrav af en sådan art, at der ikke krævedes yderligere argumenter. Men det er ikke det eneste. Jeg vil her kun nævne et punkt: Undertekster er en af de allerbedste måder til at præsentere nye islandske ord på. Undertekster er således et af de stærkeste redskaber til udvikling af nydannelser i islandsk. Oversætteres rolle i sprogrøgt er muligvis blevet undervurderet på Island i de forløbne år. Oversættelsesarbejdet er i sig selv så vigtig en del af sprogrøgt, at allerede af den grund burde vi oversætte meget mere end det nu er tilfældet.

Hvis det nu gik så galt at oversættelsespligten blev ophævet, og de som har med tv-udsendelser at gøre, ville distribuere udenlandsk programstof for en stor dels vedkommende uden oversættelser, så kunne der også være en anden fare. Det ville være at islandske tv-seere så småt begynder at opfatte deres modersmål som afmægtigt. Med gode oversættelser ser alle sort på hvidt at det er muligt at udtrykke alt muligt på islandsk. Ved at lade den fremmede film og lyd stå alene og uberørt på skærmen, så bliver islandsk så meget fjernere end det ellers ville være tilfældet. Der spiller underteksterne helt enkelt en psykologisk rolle, selv om seerne mener at de på egen hånd forstår udenlandsk tv-stof.

Når nu oversættelser nævnes, så kan vi ikke komme uden om at nævne at kultur- og undervisningsministeriet i begyndelsen af dette år anmodede Islandsk sprog bureau om at udfærdige en rapport om status inden for oversættelsesansøgninger og forslag til forbedringer på det område. Der arbejdes på denne undersøgelse, og resultater forventes at foreligge i december 1991. Det står dog klart, at forholdene i forbindelse med oversættelser på Island, både med hensyn til uddannelse af oversættere, oversættelsesteori og forståelsen for problemer i forbindelse med oversættelser, er i urede. Det skal der rådes bod på.

Om amerikansk programstof i en islandsk radiostation

For nogle år siden blev Statsradioens eneret til at udsende radio- og tv-programmer ophævet, og derefter er der fremkommet nogle privatejede radiostationer. De fleste af dem udsender hovedsagelig musik, men også forskelligt andet populærestof. I juni i år blev det oplyst at en af dem havde i sinde at udsende et fire timer langt amerikansk radioprogram en gang om ugen. En islandsk speaker skulle bryde ind i programmet ca. hver time og referere, hvad programmet handlede om. Landets største dagblad, *Morgunblaðið*, kritiserer i en ledende artikel den 6. juni 1991 radiostationens planer i skarpe vendinger. Der hedder det blandt andet:

Hvor er ambitionen henne hos de mennesker, der har tænkt sig at forstå den slags aktivitet? Har de opgivet at være islændinge eller skal denne opførsel ses som tegn på, at en del af nationen er ved at opgive at opretholde selvstændig kulturvirksomhed her?

Senere hedder det i samme leder i *Morgunblaðið*:

. . . vi har i år været vidne til at de elektroniske medier er parate til at gå utrolig vidt for at føre udenlandske påvirkninger ind i landet på en sådan måde, at før eller senere vil de fremmede påvirkninger overdøve vor kultur, hvis der ikke gribes ind i denne udvikling.

Morgunblaðið slutter med disse ord:

. . . er det naturligvis klart at der bør nedlægges forbud mod udsendelser af den slags, som radiostationen. . . har planer om med amerikansk stof.

Bladets bekymringer er forståelige, og jeg er enig i bladets synspunkter.

Den nuværende kultur- og undervisningsminister, Ólafur G. Einarsson, siger i et avisinterview den 7. juni 1991, at han anser radiostationers opgaver for at være andet og mere end at trans-

mittere udenlandsk stof, og at de planlagte udsendelser af det amerikanske program ikke vidner om særligt store ambitioner. I samme interview siger ministeren, at han ikke er isolationist, og peger på at folk kan høre udenlandske programmer på deres radiomodtagere.

Ministerens udtalelser kendetegnes af samme mæglingstonefald som hans forgængers udtalelser, som jeg citerede før. Det ser ud til at de er imod at massemedierne på Island udsender uoversat udenlandsk stof, men de har svært ved at tage initiativer, der direkte hindrer det. De gør sig dog begge klart, at mange er bekymrede over fremmede kulturpåvirkningers eventuelle overmagt.

Radiolovskomiteén afgjorde sommeren 1991, at udsendelser af det amerikanske program ikke er i strid med gældende regler, og de udgør da også kun en uvæsentlig del af stationens sendeplan (nemlig kun 2-3%).

Men nu har man allerede set tegn på at denne beslutning kunne føre til at der bliver flere udsendelser af udenlandske programmer i islandske radiostationer: Den 10. august 1991 begyndte en anden privatejet radiostation udsendelser af et lignende amerikansk program.

Ordforråd inden for teknik og videnskab

Med henblik på fremtiden må der lægges øget vægt på nationalsprogenes terminologiske kapacitet parallelt med den traditionelle sprogrøgt og udvikling af dagligsprogets ordforråd. Denne forsvarskamp inden for fagterminologiens område er nødvendig for at forhindre at fremtidssynet, som Ulf Teleman beskriver i sin førnævnte artikel (1989:25), bliver til en virkelighed, hvor nationalsprogene først og fremmest er en slags køkkensprog og ikke sprog, der benyttes af dem, der er under uddannelse og er med på noderne med hensyn til alle de nye tekniske vidundere.

På dette område er der temmelig glædelige nyheder inden for islandsk sprogrøgt. Terminologisk aktivitet på Island har nu i de allersidste år taget et stort spring fremad, og netop i disse tider kan der være forudsætninger for øget energi på dette område. Stadigt flere brancheforeninger nedsætter terminologi-

udvalg, der arbejdes til stadighed med indtil flere termsamlinger, og ældre termlister revideres.

Kultur- og undervisningsministeriet viste disse anliggender en helt speciel hæder vinteren 1990–1991. Det tog initiativet til fremsættelse af forslag om tilrettelæggelsen af terminologisk arbejde i Island, og deri indgår en plan om hvorledes Islandsksprogbureau skal styrkes, blandt andet med opdeling af bureauet i afdelinger, som på den ene side har med alment sprog at gøre og på den anden side specialsprog, forslag om ansættelse af personale ved bureauet, der specielt har med service over for brancheforeningernes termnævn at gøre, forslag om at oprette og drive en termbank, og forslag om at igangsætte undervisning i terminologi ved Islandske universitet.

Kultur- og undervisningsministeriet og Islandske sprognævn afholdt i fællesskab en meget bemærkelsesværdig konference om terminologisk arbejde den 9. marts 1992. Det viste sig der at der blandt folk i forskellige brancheforeninger herskede en påfaldende interesse for at udvikle deres islandske ordforråd.

Sprogbureauet lod i forbindelse med forberedelsen til konferencen udfærdige et hæfte med vejledning til termnævnene med en introduktion i terminologi, orddannelse i islandsk og vejledning i elektronisk databehandling af termlister.

Der indtraf den meget betydningsfulde begivenhed den 25. oktober 1990 at konsistoriet på Islands universitet vedtog to beslutninger om terminologisk virksomhed på Islands universitet. Det henstilles til alle fakulteter ved universitetet at der systematisk arbejdes på at udarbejde termsamlinger på islandsk inden for fakulteternes områder, og at arbejde med terminologi skal betragtes som en naturlig del af læreres og specialisters videnskabelige arbejde ved Islands universitet. Tydeligere kan det ikke siges: Universitetet påbyder sit personale at undgå fremmedord og i stedet indlede udviklingen af islandsk terminologi inden for de enkelte specialer. Der ligger et enormt arbejde forude, og der er og næppe håb om at det lykkes til fulde, men hensigten er god, og hvis man går systematisk til værks, så skulle der kunne nås visse resultater. Universitetslærere og andre får hjælp fra Islandske sprogbureau i dette arbejde så langt som den række, og vi har da også på bureauet mærket

en del aktivitetsforøgelse inden for terminologisk arbejde efter universitetets epokegørende beslutning.

Endelig kan det nævnes at Islandsk sprognævn den 7. marts 1991 grundlagde Sprogrøgtsfonden. Det første bidrag som fonden modtog som startkapital var en storsindet gave fra Det svenske Akademi i 1989 på 100.000 svenske kroner. Sprogrøgtsfondens hovedformål er at tage initiativ til og støtte enhver form for aktivitet til fremme for islandsk sprog og dets bevarelse. I vedtægterne anføres det specielt at fonden har i sinde at nå sine mål ved økonomisk at støtte nydannelse af ord og terminologisk virksomhed i landet samt virksomheden inden for de termnævn, der beskæftiger sig med oversættelse af teknisk sprog og specialsprog. Yderligere nævnes specielt anerkendelser for sprogrøgt og økonomisk støtte til udgivelse af håndbøger, ordbøger, undervisningsmateriale og vejledninger i sprogbrug.

Oversættelse af EF's love

Da forhandlingerne mellem EF og EFTA-staterne om et europæisk økonomisk område for alvor kom i gang, blev det klart, at islændinge som eventuelle deltagere i dette område måtte oversætte en mængde udenlandske lovtekster til eget sprog. Nordmænd, finner og svenskere arbejder på samme opgave. Det er uundgåeligt at beskæftige sig med diverse ord og ordforbindelser, der aldrig systematisk er forsøgt oversat til islandsk før. Som resultat af dette arbejde kan man derfor forvente en betydelig udvikling af sproget på forskellige områder.

Oversættelser i reklamer

Selv om der nu arbejdes energisk på oversættelse af EF's love til islandsk, er det ikke sikkert, at offentligheden kommer til at se ret mange af de tekster. Noget andet kunne gøre sig gældende med hensyn til forretnings- og handelssprog. Hvis det europæiske økonomiske område bliver ført ud i livet, og det der forventes, at firmaer fra alle medlemslandene får tilladelse til at virke hvor som helst i området, så kunne det føre til sprogblandning. Hvilket sprog vil blive anvendt i reklamer, varelistes og lignende fra firmaer i medlemslandene? Hvilke krav bliver der i sidste ende stillet om oversættelse?

Indtil nu har islandsk lov ikke haft nogen bestemmelser om, på hvilket sprog der skulle reklameres. Men i altingssamlingen efteråret 1991 vil der blive fremlagt et forslag, der foreskriver, at alle reklamer skal være på fejlfrit islandsk.

I forslaget findes følgende paragraf:

Reklamer i radio og tv skal være på fejlfrit islandsk. Udenlandsk sangtekst kan dog udgøre en del af en reklame. Andre reklamer skal også være på fejlfrit islandsk. Når særlige omstændigheder gælder, må reklametekst dog være på udenlandsk sprog, f.eks. når reklamer især henvender sig til udlændinge. Nærmere bestemmelser kan udstedes i cirkulære.

Af bemærkninger til denne paragraf fremgår det, at undtagelsesbestemmelsen, der tillader reklametekster på fremmede sprog, når særlige forhold gør sig gældende, f.eks. når reklamer er specielt rettet mod udlændinge, blandt andet gælder reklamer i internationale lufthavne, på internationale varemesser og i souvenirforretninger.

Forslagets bestemmelser gælder reklamer på Island og dermed ikke reklamer i udenlandske tv- og radioudsendelser og heller ikke reklamer i udenlandske blade, tidsskrifter eller andre tryksager, der importeres til Island, medmindre de specielt er henvendt til Island, og det er muligt at sagsøge dem, der er ansvarlige for distribueringen.

Hvis forslaget vedtages, bliver hovedreglen altså den, at alle islandske reklamer og de udenlandske reklamer, der specielt er henvendt til Island, skal være på fejlfrit islandsk. Vi må fæste lid til, at der her rejses en dæmning, der kan holde til noget.

Afslutning

Jeg har nu nævnt enkelte nyere eksempler på forskellige forhold, som det islandske sprog har stået over for i den sidste tid, og forsøgt at vise, hvilke foranstaltninger der er blevet truffet. Det er for tidligt at sige noget om, hvor sejrene fejres og hvor der gives efter.

Som udsigten er nu, kan det siges, at selv om islandsk

sprogrøgt kan blive nødt til at give efter over for internationale massemedier, så kan der eventuelt forventes bedre resultater på andre områder, der her er blevet nævnt. Specielt er der store forhåbninger med hensyn til terminologisk arbejde og oversættelser på forskellige områder.

For øjeblikket kan vi godt tillade os at være forholdsvis optimistiske med, at vi vinder flere kampe, end vi taber. Men striden er bestemt ikke overstået.

Finskans ställning i det integrerade Europa

Av Paavo Pulkkinen

Den europeiska integrationen är en process som inte kan förnekas, men som inte heller bör överdrivas. När man i Finland framhäver att vi nu är på väg mot Europa tycks man glömma att vi alltid har hört till Europa och att också landets kultur i hög grad är av (väst)europeiskt ursprung. Redan under medeltiden studerade finska män på kontinenten, först i Paris och senare framför allt i tyska universitetsstäder. Sveriges roll som kulturförmedlare kan knappast överskattas.

Betydelsefulla förändringar är i alla fall att förvänta, och det gäller även de språkliga förhållandena. Detta bekräftas också av ämnet för vårt möte: *Språken i Norden inför den nya utvecklingen i Europa*. Samma temaområde diskuterades vid det senaste årsskiftet i finska språknämnden, med utgångspunkt i en inledning av Esko Koivusalo. Mitt anförande här baserar sig närmast på de synpunkter som kom fram i denna diskussion. (Koivusalos inledning, några förberedda inlägg och ett sammandrag av diskussionen har publicerats i *Kielikello* 2/1991.) På vissa ställen skall jag också beröra den av arrangörerna åberopade artikeln av Ulf Telemann i *Språk i Norden* 1989 (Det nordiska samarbetet. Idéer och framtidsuppgifter).

De väsentligaste förändringarna i det nya Europa torde vara ekonomiska – om vi bortser från de politiska som är ännu svårare att förutspå. Både Sverige och Finland har nyss bundit sin valuta vid den europeiska ecun. Vad det innebär är för en vanlig humanist tämligen oklart, men det tycks i varje fall ha ett högt symbolvärde. Något symboliskt kan man skönja även i benämningen på den nya (kalkylmässiga) valutan. Visserligen är **ecu** ett initialord av engelskt ursprung (European Currency Unit), men det låter mera kontinentalt, inte minst av historiska orsaker: **écu** var ju under flera århundraden en fransk myntenhet, och det nya ordet har en klar benägenhet att bli uttalat enligt franskt mönster.

Här har vi möjligen ett tecken på att den anglosaxiska dominansen småningom försvagas i Europa. Hittills har ju engelskan haft en stark hegemoni nästan överallt i världen. Farhågor för att de mindre språken skall förfalla och träda tillbaka har hysts av många språkintresserade. Men i EG åtnjuter i princip alla de nationella språken officiella rättigheter. Även om man i praktiken kommer att begränsa antalet språk som man opererar med så blir det säkert inte bara engelska som gäller. Utom franskan och tyskan vill troligen också andra «stora» språk hävda sig i konkurrensen, och de «mindre» kommer inte heller utan vidare att underkasta sig den engelska övermakten.

För närvarande dominerar emellertid engelskan och den angloamerikanska kulturen på många sätt. Också i Finland är i synnerhet affärlivet och hela ungdomskulturen – som är starkt kommersialiserad – i hög grad av den angloamerikanska livsföringen och av uttryckssätt som är förknippade med denna. Under de senaste åren har det föreslagits eller krävts att man i internationalismens namn måste börja undervisa på engelska i vissa ämnen i gymnasiet. Vid handelshögskolorna ges redan nu en del av undervisningen på engelska, och önskemål framförs att detsamma skall ske också på universiteten.

Allt oftare förkunnas att vetenskaplig publikation skall äga rum på främmande språk (oftast = engelska) för att vara av någon betydelse. Ibland glömmes man då att publikationsserien eller tidsskriften väger minst lika mycket som språket och att de s.k. nationella vetenskaperna har en klar särställning.

Beundran för den angloamerikanska kulturen spelar också en stor roll för den ojämna fördelningen av ungdomar som temporärt går i skola utomlands: en överväldigande majoritet vill studera i USA.

Det förekommer emellertid otvetydiga tecken som tyder på att det håller på att ske förändringar till fördel för andra språk än engelskan. Efterfrågan på undervisning i franska och framför allt tyska har ökat markant vid universitetens språkcentrer, och även inom vuxenutbildningen har intresset för olika språk blivit jämnare fördelat. (Beroende på politiska förändringar har visserligen ryskan gått bakåt medan i stället nya estniska studiekretsar florerar på många håll.)

Det är inte heller ovanligt att folk i insändarspalterna ger utlopp för sin förargelse över det överdrivna bruket av engelska. Det finns fortfarande gott om människor som inte alls kan engelska och som därmed står helt främmande för de konstiga varumärkena och affärsmännen som man möter överallt och som prunkar mest i moderna köpcentra. När dessutom hela affischer och tv-reklamer skrivs på engelska är det inget under att många – även bland dem som behärskar språket – känner förtrytelse. Enligt min uppfattning skulle en liknande kampanj mot «engelska sjukan» som den som nyligen blev organiserad i Norge vinna genklang i Finland hos talrika medborgare. Vid sidan av den ekologiska miljövården vore det bra också med språklig miljövård.

Också om affärlivet och reklamfolket är mest böjda att i tid och otid ty sig till engelskan, skönjs det även på det hållet vissa symtom på att mättningspunkten närmar sig. Ibland tycks den tanken falla dem in att engelskan kanske inte alltid säljer bäst. Dels har andra främmande inslag än engelska dykt upp allt oftare; i synnerhet italienskan åtnjuter en viss popularitet. Dels har många affärer och varor under de senaste åren fått hemvävda namn som tydligt visar en strävan att hitta ett slående inhemskt uttryck. Allt som allt synes tron att engelskan är det allena saliggörande i affärlivet bli rubbad här och där. Sanningen att säga har nog fasaden i vissa branscher alltid varit huvudsakligen finsk. Till exempel bil- och byggföretagen brukar ha flärdfria finska namn. Däremot säljs sportartiklar med högt statusvärde, dyrare damkläder, kosmetik o.dyl. allmänt med hjälp av främmande språk, och den som öppnar en skönhetssalong faller lätt för frestelsen att stoltsera med ett fint utländskt namn. Lysande undantag finns dock.

Även om engelskan onekligen spelar en stor roll i dagens läge så är dess inflytande på landets huvudspråk inte direkt hotande. Finskans struktur skiljer sig ju enormt mycket från engelskans och är därför inte särskilt mottaglig för djupgående omvälvningar. Engelska lånord och semantiska förskjutningar är visserligen vanliga (såsom jag har konstaterat i min artikel i Språk i Norden 1989). Men å andra sidan har Finland ett stabilt undervisningsväsen med grundutbildning och högre yrkes- och

specialutbildning på alla områden på finska (och i de flesta fall också på svenska). Finskan stöds dessutom av en omfattande press och ett utbrett biblioteksväsen.

Vi bör också beakta att människorna ofta har rotat sig i sin hemtrakt och i sitt modersmål, ofta till och med i sin hemdialekt. Det framgår bl.a. av hur folkmålen fortfarande används i skönlitteraturen och i hembygdsböcker och landsmåls litteratur.

Det hör till undantagen att man i sin egen miljö överger modersmålet och accepterar ett nytt språk för regelbundet bruk. Detta har framgått ytterst tydligt bl.a. i Estland. Där lämnar kunskaperna i ryska i allmänhet fortfarande mycket att önska trots den ivriga propagandan för ryskan som något slags andra modersmål för alla sovjetmedborgare och trots ansenliga undervisningsinsatser, medan folkets insikter i det estniska modersmålet torde vara långt bättre än motsvarande insikter bland finnarna (och även bland svenskarna). Det är också värt att beakta att estniskan inte har russifierats i så stor utsträckning som man kunde förmoda under de sist förflutna femtio åren. Detta är desto mer imponerande när man tar hänsyn till att språkvården inte har kunnat kämpa med fria händer mot påverkan från det prioriterade ryska språket.

Modersmålet är en väsentlig del – man vågar väl säga rentav den vitalaste delen – av människans identitet. Det är inte lätt och ofarligt för en individ att byta hemspråk. För en nation är det ännu svårare och onaturligare att övergå till ett annat språk. Vårt modersmål är ju vårt gemensamma minne, ett förråd av generationers erfarenheter och vinningar; det är nödvändigt för den fortlöpande kulturella utvecklingen.

Man behöver knappast befara att finskan skulle råka i fara på grund av den europeiska integrationen. Europas befolkning talar dessutom åtskilliga språk och representerar klart olika varianter av västerländsk kultur. Jag kan inte inbilla mig att det nya Europa språkligt och kulturellt skulle smälta samman nämnvärt. Fastän en sådan utveckling medvetet har eftersträvat och på många sätt understötts i Sovjetunionen och Jugoslavien har resultaten som känt blivit blygsamma. Nationalism och regionalism tycks innehålla oerhörda krafter.

Däremot torde det finnas en större risk för att många mindre

språk blir «stugsittarnas och ankdammssplaskarnas tungomål» (Telemans provokativa formulering s. 25). En sådan utveckling skulle leda till en bjärt ojämlikhet inom en och samma språkgemenskaps gränser: de som fritt behärskar de europeiska makt-språken och även använder dem i det dagliga livet hör till eliten, och de övriga till den språkligt handikappade minder-värdiga massan. Situationen vore alltså jämförbar med för-hållandena i det tsaristiska Ryssland där ryskan var allmogens språk medan bättre folk talade franska.

Det känns ändå osannolikt att folken i Norden som har långa demokratiska traditioner skulle tillåta en dylik indelning av människorna. En sådan utveckling skulle nog inom kort kvävas om den bredd ut sig utanför vissa bolagsdirektioner som redan nu har engelskan som mötesspråk.

Vi i Finland är övertygade om att vi hör till den västeuropeiska kulturkretsen. Det finns ändå inget skäl att dölja det faktum att våra språkliga rötter finns i de östligare delarna av Europa. Våra avlägsna förfäder talade det finsk-ugriska stam-språket för 5 000 – 6 000 år sedan i trakten av Volga-bukten. För närvarande är våra språkliga frändefolk mordvinerna och tjeremisserna (bland många andra nationaliteter) bosatta där. Deras kultur liksom kulturen hos andra östliga finsk-ugriska folk har haft ringa möjlighet att utvecklas, men tack vare omvälvningarna i Sovjet unionen har deras kulturella strävanden upplevt ett uppsving.

Kontakterna mellan Finland och de sovjetiska finsk-ugriska folken, som länge har varit nästan obefintliga, har nu ökat påtagligt. Här finns ett fält som man sällan kommer ihåg när det blir tal om det nya Europa, men som det lyckligt lottade Finland inte får glömma. Kulturen främjas genom ömsesidigt utbyte och Finland, som har fått ta emot så mycket, har en viktig roll också, och i främsta rummet, som givande part i de östliga förbindelserna. I början av år 1990 grundades M. A. Castréns sällskap med syftet att skapa kontakter och främja utbytet mellan finnarna och de östliga stamförvanterna samt hjälpa språkläktingarna i deras kulturella och språkliga strävanden. Som ett färskt exempel på sällskapets verksamhet kan nämnas en uralisk litteraturkonferens som anordnades i Esbo i augusti

1991 för att belysa och dryfta nationella och språkliga problem. Temat var *Språket är mitt hemland*, och bland de inbjudna fanns författare och andra specialister på språk och litteratur från alla uraliska nationaliteter.

Det är möjligt att de ökade östliga förbindelserna fördjupar medvetenheten om våra finsk-ugriska rötter och förstärker vår motståndskraft mot det överdrivna angloamerikanska inflyttandet. De finsk-ugriska elementen bildar i alla fall grundvalen för vårt språk som därigenom har fått sin särpräglade karaktär. Det är något som man bör slå vakt om, något som de numerärt överlägsna indoeuropeiska språken inte har.

Efter dessa något svävande tankar är det skäl att behandla några mer konkreta frågor som har anknytning till den kommande europeiseringen. Framför allt måste vi se till att det finska språket fortfarande vårdas och odlas på alla områden. Det förekommer visserligen till exempel bland ekonomer en sådan attityd att man inte behöver förfinska den nya engelska terminologin och att man gott kan föreläsa på engelska i en finsk högskola. Denna inställning är oförsvarlig. Även inom den här branschen borde man odla språket. Ett fullödigt kulturspråk bör vara användbart på alla temaområden; även för nationalekonomiska och finansvetenskapliga frågor behövs det en finsk terminologi. Den bör och kan inte bestå av enbart «äkta» finska ord utan den måste följa sin tid. På många specialområden har man på ett föredömligt sätt beaktat nödvändigheten av tidsenlig terminologi för att man skall kunna följa med i den tekniska och kulturella utvecklingen. Till exempel har den moderna databranschen redan hunnit ge ut flera fackordböcker.

Det framhävs ofta nuförtiden hur viktigt det är att vetenskaplig forskning populariseras. Detta är omöjligt om inte de centrala termerna är anpassade till språket i fråga. För många vetenskaper är det oerhört viktigt att fylla olika praktiska behov hos den stora allmänheten och därför är det otänkbart att avbryta värden av terminologin. När t.ex. läkarna och psykologerna utövar sitt yrke kan de säkert inte utan svårigheter klara sig med hjälp av enbart «internationella» fackord. Eftersom den juridiska terminologin alltsedan Elias Lönnrots tid målmedvetet har utvecklats på inhemsk basis har det finska folket goda

möjligheter att sköta sina officiella ärenden på egen hand utan att behöva ty sig till dyra advokater. Det råder knappast något tvivel om att detta har främjat demokratin.

Demokratin kan vi även i framtiden befordra genom att upprätthålla fackterminologin på alla områden och på alla nivåer. Detta betyder inte enbart att man fortsätter det prisvärda arbete som hängivna specialister har utträttat inom sina branscher utan även att man lägger stor vikt vid modersmålsundervisningen i de olika fackskolorna. Det borde också ägnas större uppmärksamhet än hittills åt språket i läroböckerna.

Språkvården har i allmänhet mest sysslat med skriftspråket och egentligen bara med sakprosan. Den bildar ju kärnan i den samhälleliga kommunikationen. Men talspråket bör också beaktas. Skillnaderna mellan talat och skrivet språk kan bli så stora att man med skäl kan tala om en språkklyfta. Detta borde undvikas, men inte ensidigt så att man bara liberalt accepterar vardagliga ord och uttryck i normalspråket. Man måste också slå vakt om det kultiverade talspråk som fortfarande används av den äldre generationen och gudskelov även av många yngre personer. Det finns tydliga tecken på att talspråket håller på att förflockas: allt oftare hör man även i seriösa sammanhang slanguttryck, meningslösa fyllnadsord, vårdslös artikulation och liknande drag. Ett sådant talspråk duger inte som mönster för skriftspråket.

Slapphet i det språkliga beteendet bör inte eftersträvas, tvärtom. Man har anledning att påstå att talspråket har något att lära av skriftspråket, framför allt vad beträffar strävan att yttra sig kort, tydligt och sakligt med sammanhållna satsers och med både innehållsligt och stilmässigt träffande ord. (I praktiken kan muntlig framställning endast undantagsvis nå samma nivå som skriftlig.)

Det är uppenbart att den tilltagande användningen av vardagliga drag både i det offentliga talspråket och i skriftspråket har samband med televisionens frammarsch. TV-ns utbud utgörs ju av bild och tal, och dessutom är tal i TV-n «mera privatspråkligt än skriftens och radions», såsom Teleman har påpekat (s. 21). Teleman förutspår att TV-n kommer att utöka sitt utbud enormt och att detta också innebär en ökning i bruket

av amerikanskan. Detta är tyvärr sannolikt. Det betyder att vanligt folk kommer att ägna ännu längre tid åt underhållning som blir allt trivialare. Språkligt påverkas tittarna ofta av den starkt vardagliga amerikanskan, vilket indirekt kan ha inverkan på uppfattningen om hur man kan yttra sig på sitt modersmål.

För Finlands del kan tilläggas att de kommersiella lokalradio-kanalerna har förvärvat rätt breda lyssnarskaror, som inte bara underhålls med rockmusik utan också med pratprogram, som helt saknar det gammaldags syftet att upplysa folket. Språkligt är sändningarna ofta på en klart lägre nivå än i Finlands rundradio. Den som är rädd för en ökning av de vulgära dragen i det offentliga språkbruket har skäl att se ett hot i lokalradiokanalerna – av vilka visserligen åtskilliga snabbt har gått i konkurs.

Den ökade användningen av datorer i textbehandlingen har hittills medfört mera negativt än positivt för språkvården. I Telemans kritiska anmärkningar (s. 23 f.) instämmer jag gärna. Synnerligen beklagligt är det att tidningarna allmänt har slutat att läsa korrektur (med undantag för annonserna och kanske ledarna). Dessutom har också förlagen börjat slarva med korrekturläsningen och språkgranskningen. Man vågar utan tvekan påstå att tryckalstren i Finland nuförtiden innehåller långt flera tryckfel än förr. Det har ibland hänt att förargade läsare har hotat med att kräva tillbaka priset på en bok på grund av den slarviga språkdräkten.

Å andra sidan har journalistutbildningen förbättrats under de senaste årtiondena. Journalisterna känner också i allmänhet bättre till hur man borde skriva, men det kontrollösa nya systemet fungerar inte klanderfritt. Att det har blivit tekniskt lätt att bearbeta och finslipa en text innebär inte alltid att skribenterna också drar nytta av de ökade möjligheterna. (Detsamma gäller datorskrivna uppsatser som mina studenter presenterar.)

Men vi skall inte sjunka ned i pessimism: finskan kommer att fortleva. Det gör också våra skandinaviska nabo-språk. Folkets vilja att bevara sitt fäderneärvda språk kommer att övervinna konsulternas och popsångarnas begär att lysa med lånta amerikanska fjädrar.

Alla nordbor minoriteter i Europa?

Av Christer Laurén

Europa är på väg att bli ett, och därtill ett flerspråkigt, samhälle. Många språk- och kulturgrupper, bl.a. i Spanien, Italien och Frankrike, ser fram emot detta flerspråkiga och flerkulturella samhälle som en möjlighet för dem att utveckla sin särart. För de nordiska språkgrupperna tycks den europeiska integrationen inte innehålla denna aspekt. Snarare har t.ex. de två senaste nordiska språkmötena återspeglat en känsla av stark språklig påverkan utifrån, från engelskan, och därmed ett behov hos nordborna av att hävda sin egenart redan innan den europeiska integrationen har hunnit längre än till förhandlingarna.

För övrigt tycks nordbornas bild av språkbruket inom EG vara snedvriden. Inom ett enat Europa har redan tyskan och franskan en klar dominans på många områden som vi får lov att anpassa oss till för att överleva, vilket leder till nygamla mönster för påverkan på våra språk. Men det är att förenkla situationen otillåtligt långt om man låter analysen stanna enbart på det språkliga uttryckets plan.

Ur finlandssvensk synvinkel är integrationen i Europa kanske inte en förändring så radikal som för danskar, finnar, norrmän och rikssvenskar. Den är inte heller så obetingat positiv som många katalaner ser den. Vi lever inte för inte i ett flerspråkigt mönstersamhälle i Finland och behöver *fördenskull* inte Europa, vi är heller ingen majoritet som kan förlora sin ställning, vilket andra nordbor kommer att göra i ett stort Europa. Vi lever som en juridiskt jämställd men numerärt underordnad grupp i ett flerspråkigt samhälle, dvs. vi är i den situation som danskar, finnar, norrmän och rikssvenskar kommer att befinna sig i inom ett förenat Europa.

Vårt tvåspråkiga samhälle har kommit till under en rätt lång utveckling och både en medveten planering, ett dagligt arbete och slumpen har samverkat till en balanserad lösning. Detta betyder ingalunda att vardagen är problemfri och att det tvåspråkiga samhällets existens därmed är säkrad. Den dynamik

som hör till ett samhälle förändrar ständigt villkoren för finlandssvenskarnas existens.

Man kunde försöka föreställa sig framtiden inom Europa för de nordiska folken genom att i någon mån se vilka följderna är för en numerärt mindre grupp som lever juridiskt likställd inom en välordnad gemenskap. Jag försöker ur vår situation interpolera för den situation de andra nordborna kommer att hamna i inom Europa.

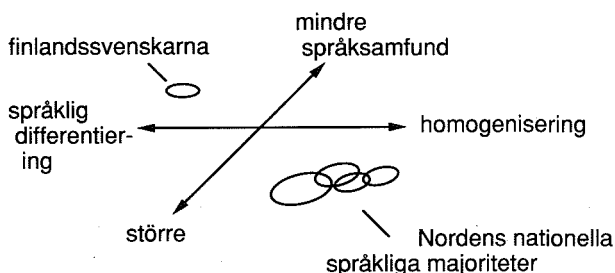

Fig. 1. Norden i dag. Figuren visar i förenkling hur mindre och större språksamfund i ett samhälle har olika effekt (språklig differentiering/homogenisering) enbart genom olikheten i relativ storlek.

I fig. 1 har jag placerat in finlandssvenskarna och Nordens nationella språkliga majoriteter i ett tvådimensionellt fält. Finlandssvenskarna är ett mindre språksamfund, de nordiska nationella majoriteterna är givetvis större i denna jämförelse. Genom sin blotta existens har en minoritetsgrupp en språkligt differentierande effekt på sin omgivning medan en majoritetsgrupp genom sin relativa tyngd kan sägas ha en språkligt homogeniserande effekt. Ju större en majoritetsgrupp är relativt sett desto större är dess tryck i homogeniserande riktning, dvs. mot enspråkighet i samhället.

Enligt fig. 1 fungerar det finlandssvenska språksamfundet språkligt sett differentierande i samhället i Finland. Hur starkt differentierande det förmår fungera beror på den relativa storleken mellan Finlands två nationella språkgrupper. Naturligtvis inverkar här en mängd andra faktorer, bland dem historien och

den rikssvenska och nordiska närmiljön, men jag förenklar bilden avsiktligt, när jag nu försöker interpolera för det framtida Norden i Europa.

Även om det flerspråkiga samhällets språk är fullständigt likställda juridiskt – i Finland liksom i framtidens förenade Europa – kommer lag och förordning i normalfallet till först på ett språk under utarbetningen, även om lagarna skulle bli bättre om alla tankar vägdes på alla språk samtidigt.

Lagarna och förordningarna skall ha samma giltighet oberoende av språk. Samma innehåll skall återges på samhällets alla officiella språk. Nu kan inte form och innehåll frikopplas från varandra så fullständigt att inte också en form överförs som är främmande för målspråket, vilket är något som alla känner till ur exempel på översättning av EG:s juridiska texter till danskan.

För att fungera ur praktisk synvinkel för hänvisningar till lagmoment är styckeindelningen och till och med meningsindelningen i det praktiska lagskrivningsarbetet ofta underkastade kravet att vara identiska oberoende av språk. Detta innebär t.ex. att det som man med målspråket som utgångspunkt upplever som en tom fras i utgångsspråket inte utan vidare kan utlämnas vid översättningen.

För texter med lägre juridisk status, men av stor praktisk betydelse, kan flerspråkigheten innebära dröjsmål för de mindre språken. Blanketter, kungörelser, annonser, informationsbroschyrer osv. kan försenas och kommer kanske till först efter påminnelser. Kampanjer t.ex. om säkerheten i trafiken som genomförs av myndigheter är inte nödvändigtvis lika fullständiga – om de överhuvudtaget finns till på alla samhällets språk. Det finns i ett integrerat flerspråkigt samhälle behov av att få ut budskap i en mängd ärenden från de centrala ämbetsverken och byråerna. På grund av brådska och av sparsamhetsskäl kan många instanser känna sig frestade att ta lätt på bestämmelserna om flerspråkighet. Det är svårt att få byråkrater som gör upp statistik och översikter att förstå att en term som passar in överst i en kolumn inte skall kunna ha en ekvivalent term – och dessutom ungefär lika kort term – på ett annat språk. Man kan

tvingas att terminologisera där man inte har behov av det och där en statistiker i ett enspråkigt samhälle inte skulle tvinga en till det.

Detta låter inte så allvarligt, för i ett flerspråkigt samhälle är väl alla flerspråkiga, kunde man tro. Tyvärr är det så också i ett flerspråkigt samhälle att t.o.m. på medborgarnas förstaspråk är budskap som centralt skall föras ut ofta svåra att förstå och för en betydande del av medborgarna, också i ett modernt samhälle, förblir samhällets övriga språk en aning svåra om de skall manövrera sin vardag i alltför många sammanhang på dem. Detta är en situation som lätt leder till språkbyte snarare än till tvåspråkighet. Om ens eget språk har en alltför begränsad domän till vardags, mister det sin mångsidighet. En dotter i en finlandssvensk familj på en helt finsk ort, som hela sitt liv gått i skola på finska och nästan enbart haft finska vänner men ändå alltid använt enbart svenska hemma, kan ha svårt att tänka sig att studera vid universitet på svenska. Detta är nog ett särfall också hos oss men i ett Norden inom Europa kommer det med tiden att dyka upp många sådana särfall.

Vilken språkbehärskning i hemspråket kommer de nordbor att ha som har gått i dagis på engelska/tyska/franska, fortsatt sin skolgång på samma språk till en IB-examen och bedrivit sina studier vid ett Europauniversitet i Bryssel eller varför inte inom ett engelskspråkigt program vid ett nordiskt universitet? Här är det skäl att betona att två- eller flerspråkighet är till fördel för individen, förutsatt att andra faktorer är lika. Framtidens många två- och flerspråkiga nordbor blir en avnämning som den nordiska språkvården har anledning att komma ihåg.

Inom näringslivet i ett enat Europa kommer språkbruket att regleras av fria marknadskrafter. Framtidens europeiska samgång skall gå mycket längre än den gör i dag. Den får resultat för allas vardag. Det är inte alls självklart att nordiska företag som har betydande intressen på kontinenten också har intresse av att hävda nordiska språk och nordisk kultur inom sin verksamhet i Norden. Sådana bolag tenderar antingen att låta utvecklingen ha sin gång eller att resolut gå över också internt till det språk som ger det bästa manöverutrymmet trångt ekonomiskt sett. Detta innebär att de anställda inte behärskar sitt yrke

på nordiskt språk och att de nordiska kunderna nås främst genom översättningar. En situation av liknande art är inte obekant för många finlandssvenskar.

Både inom näringsliv och offentlig förvaltning kommer Centraleuropa att dominera. Vi skall inte föreställa oss att vår nationella förvaltning kommer att fungera med samma räckvidd som i dag. Det är också värt att än en gång betänka att jag utgår ifrån ett mönstersamhälle i fråga om språkbruk. Blir Europa det?

Mera än inom den offentliga förvaltningen kommer inom näringsliv utbildning och kursverksamhet att påverka språkbehärsknigen. Inom företag i Finland, där svenska och finska är representerade bland de anställda, har det visat sig att man inom en avdelning allmänt utvecklar en fackslang där finskan och svenskan har många gemensamma termer, ibland svenska, ibland finska, ibland blandspråk och ibland hämtade från andra språk. De slår inte nödvändigtvis igenom i skrift, särskilt inte om språken strukturellt skiljer sig från varandra så mycket som finskan och svenskan gör. Men eftersom finlandssvenskarnas utbildning (för t.ex. diplomingenjörer, läkare och jurister, urmakare, poliser och tryckeriarbetare) helt eller delvis gått på finska, är termbehärsknigen inte alltid den bästa på förstaspråket. Nordbornas utbildning har redan bytt språk på många områden!

Flerspråkigheten *inom* ett företag kan t.ex. leda till att företagets statistik, den som görs för internt bruk, innehåller blandspråk. Ibland tar man hos oss en finsk, ibland en svensk term – i samma text. Generellt sker en anpassning efter den större gruppen – eftersom den inte har samma grad av språkbehärskning. Detta är en generell regel som inte gäller enbart i Finland.

Den mångomtalade internationaliseringen inom utbildning och internationaliseringen på många arbetsplatser kommer att sprida fenomenet i språkbehärsknigen av denna art till vida kretsar bland nordborna.

En mycket större del av nordborna än i dag kommer att bli två- eller flerspråkiga. Ingen tvåspråkig har dock alla sina register tillgängliga på sina båda språk. Dvs. alla våra internationaliserade experter går miste om något av sin potentiella för-

staspråksbehärskning just genom sin internationalisering. Men detta är ingenting nytt. Så var det också under den latinkunniga medeltiden med experternas språkbehärskning.

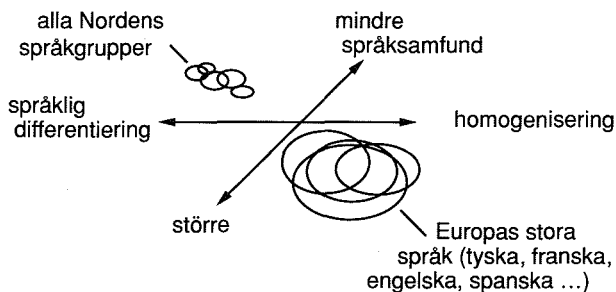

Fig. 2. Norden i Europa i morgon. Figuren visar hur de nordiska språksamfundet i ett morgondagens Europa kommer att vara minoriteter, trängda av de stora språk som sinsemellan tävlar om dominansen. Oberoende av eventuell målmedveten språkplanering är effekten av de stora språksamfundens existens ett tryck i riktning mot en språklig homogenisering.

I fig. 2 har jag placerat in alla Nordens språksamfund i fältet överst till vänster. De är alla minoriteter. Deras differentierande effekt i det europeiska samhället motverkas av de stora språksamfundet i Centraleuropa, tyskar, fransmän, engelsmän, italienare, spanjorer. . . Det är uppenbart att den nordiska språkvårdens strategi av i dag inte är tillräcklig och att vi alla behöver en språkplanering som aktiverar flera av språksamfundens medlemmar och som gäller våra samhällen mångsidigare än i dag, om språken i Norden och deras kulturer skall leva vidare.

En intressant fråga är om vi som små språksamfund skall önska oss ett enda stort språk som dominerar inom det förenade Europa eller en balans mellan flera. Är tyngden av ett enda dominerande språk så stor att vi har mindre utrymme språkligt och kulturellt än om Europas stora språk lever i fredlig konkurrens? Är det inte för att ge plats åt Europas språk och kulturer som gemenskapen *inte* har samlats kring *ett* enda förvaltnings-språk?

Uttryckt med termer i anknytning til Habermas finns det en växande tendens hos den offentliga sfären att kolonialisera den privata sfären. Ju starkare den europeiska offentliga sfärens språk är desto starkare kommer följaktligen detta språk att kolonialisera vår privata sfär.

Att vara en minoritet i ett flerspråkigt samhälle är – enligt min beskrivning – inte så lätt. Vinsterna är dock intressanta, även om jag inte har utrymme att gå djupare in på dem. I ett flerspråkigt samhälle är den generella tendensen – om övriga villkor är lika – att den mindre gruppen lär sig mera om den större (dess språk, kultur) än tvärtom. Tidig behärskning av flera språk är gynnsam för individen enligt den moderna tvåspråkighetsforskningen, t.o.m. för modersmålet och den allmänna kognitiva utvecklingen. För förstaspråkets eller för de två språkens del är det fråga om ett slag av kreativitet som klarar av att göra underverk av de språkliga tillgångarna.

Ett par slutsatser man kunde våga sig på efter detta är att språken och kulturen i Norden – eftersom de kommer att vara små i ett enat Europa – inte nödvändigtvis är svaga resurser för Nordens folk. Det är de stora språkgrupperna i Europa som kommer att lära sig mindre av samgången än de små. Samtidigt kommer språk- och kultursamfundet i Norden att arbeta mycket mera medvetet och långsiktigt än förr för att överleva med identitet, kultur och språk. Det nordiska samarbetet är ännu angelägnare än förr.

Norsk språk i de nærmeste tiårene – påvirkninger og utfordringer

Av Dag Gundersen

Indre påvirkning

Når vi ikke i år kan vite hvilke nye ord og betydninger vi får neste år, kan det virke hasardiøst å spå om språkutviklingen i de neste tiår. La oss se på noen nyordseksempler fra i fjor og i år:

Universitetsidretten . . . har satt i gang det ettårige *friskvern-prosjektet* . . . – Kjemperesponsen vi har fått på *friskvern*, viser at det er en stor gruppe som ønsker seg tilrettelagte aktiviteter for å komme i gang . . . – Hvordan står det til, spør *friskvernkonsulent* NN.

(Uniforum 1990/4/19/4/3)

Kinnevik mener at Endre Røsjø og Nordfond på ingen måte kan *gruppes* med Kinnevik . . . De to andre som er «gruppet», har derimot solgt noe.

(Dagens Næringsliv 1991/32/3/2)

Skal vi nå få *ozon-prester*, som preker mot svekking av ozon-laget?

(For Fattig og Rik 1990/83/3/1)

Allerede i dag starter man med ansettelse av 10 *servitainere*. Kandidatene som er både servitører og entertainere i samme person møter til audition for mulig engasjement.

(Fredriksstad Blad 1990/5/3/1)

Nå er den klar, *videofonen*. Tandberg Visjon . . . tilbyr nå bilde-telefon for salg, og bruk.

(Teknisk Ukeblad 1990/39/5/2)

Dette er nylaginger – sammensetninger og avledninger – etter kjente mønstre. Vi ser at om vi ikke kan forutse de enkelte utslagene, er det ikke noe nytt ved måten å lage ord eller utvide betydninger på. Kanskje det var det presten Christen Jenssøn hadde i tanke da han i 1646 utgav Nordens første trykte dialektordbok og satte et noe uventet motto på tittelbladet: «Ecclesi: cap. 1. Nihil novi sub sole – Der skeer intet Nyt under Solen.»

Men om mønstrene ikke er nye, er det opp til språksamfunnets medlemmer å anvende dem. Og blant alle dem som gjør dette, er det enkelte som gjør det med større effekt enn andre – journalister og andre mediefolk, tekstforfattere og markedsførere, politikere og popartister, byråkrater og standardisører, kryssordforfattere, lærebokskribenter og språkkonsulenter. Noen av dem er velkjente. Andre, f.eks. standardisørene, er lite kjent utenfor sitt eget fagmiljø, men det de gjør, har ringvirkninger for alle. Jeg kommer tilbake til dem. Alle disse kan vi kalle «språkpåvirkere». Deres innsats består dels i å løfte visse ord og konstruksjoner opp til en høyere status og frekvens og følgelig å trenge visse andre i bakgrunnen, dels i å låne inn og med vekslende hell tilpasse stoff fra fremmede språk, dels i å bruke tradisjonelt språkmateriale på nye måter, f.eks. av to kjente grunnord lage en ny sammensetning. Denne formen for påvirkning vil selvfølgelig fortsette.

En utvikling med kaos?

En kjent politiker skrev at den uenighet som er oppstått omkring det å kalle en gate i Oslo opp etter kong Olav 5., «er ikke kongehuset verdig». (Kongehuset hadde selvsagt ikke ytret seg om dette.) En journalist skrev omkring nyttår om å «avlegge drageløfter». Slike misforståelser av tradisjonelle og for eldre gjennomsnittsmennesker velkjente ord og kollokasjoner er ikke uvanlige. Slikt kommer vi til å få se mer av. Blant annet har det betydning at en ny offisiell norsk bibeloversettelse kom i 1978 (med enkelte senere endringer); kjente formuleringer fra den forrige fra 1930 går ikke dermed av bruk, men forbindelsen fra den allmennspråklige bruken tilbake til opphavet blir ikke lenger vedlikeholdt, og nettopp slike brudd skaper feil i form eller bruksmåte. «Drageløfter» viser det samme for

sagalitteraturen, og «ikke kongehuset verdig» viser en feilbruk der brukeren ikke kjenner kollokasjonens konnotasjoner eller bruk.

I de fleste ordbøker er en del oppslagsord forklart bare med et synonym. Hvis en sammenholder disse synonymene med den synonymrekken som de samme oppslagsordene har i synonymordbøker, finner en at synonymuniverset utvider seg. Nyansene holdes ikke atskilt som før; stadig flere ordpar blir presentert som synonymer. Vil man ha den tapte kontrasten tilbake, må man skaffe den i form av et annet ordpar, eventuelt ved nylaging eller lån. Denne utjevningstendensen i retning av at alt mulig blir synonymt, er etter mitt syn en farlig utvikling i synonymikken. I det minste bør ordboksredaktører kjempe imot den ved å ha en finger i synonymordboka og ikke uten god grunn avvike fra dens avgrensning når de forklarer ord A med ord B.

Et siste moment som gjelder intern påvirkning, er at påvirkerne ofte ikke er kjent med, eller ikke bryr seg om, offisielle regler. Siden de ikke alle tenker likt, bidrar de dermed til et kaotisk mangfold ved å fjerne seg fra de reglene som skal skape orden og presisjon i form av bruk. På baksiden av et norsk syk-meldingsskjema for staten står denne overskriften: *Sammen-drag av folketrygdlovens §§3-4 til 3-7 og §3-9*. Her er det to brudd med offisiell praksis: Det skulle stått «folketrygdloven» uten -s, og mellomrom mellom benevning (§) og tall (3-4). Når offisiell praksis motvirkes av offisiell tekst som de fleste ser, må en regne med at resultatet enten kan bli kaos – alt er like bra, eller nedvurdering av organer som har med å gi regler – de farer med unødig flisespikkeri. Dette er noe av hverdagen for vårt Språkråd.

Ytre påvirkning

Også importen fra andre språk administreres av våre hjemlige språkpåvirkere, f.eks. ved at NRK tar inn engelske serier eller lar pop-innslagene i familieunderholdningen ha engelsk tekst og styrker troen på at dette må til. De mer generelle utslagene av den engelske påvirkningen i senere år vil jeg liste opp i 12 uprioriterte punkter:

- 1 Apostrof etter engelsk skriveskikk: *Kari's salong*
- 2 Løs sammensetning etter engelsk mønster: *fullskala modell, fritt fall livbåt*
- 3 *er* istedenfor *blir* som hjelpeverb: *is used* → *er brukt*
- 4 Fravær av formelt/foreløpig subjekt: *Vær forsiktig slik at skade ikke oppstår* (istf. *slik at det ikke oppstår skade*)
- 5 Styring i preposisjonsuttrykk blir subjekt: *Denne metoden tillater oss å arbeide raskere* (trad.: *Med denne metoden kan vi. . .*)
- 6 Syntaktisk hull: *Primært handler det om hvordan øke din personlige produktivitet* (Teknisk Ukeblad 1990/27/5/1)
- 7 For tunge setningsverb istf. *da, vel, visst, nok, jo* osv. til å oversette *certainly, after all, really* osv.
- 8 Falsk presisjon: *antall muligheter er altfor stort* (Det er for mange. . .); *en høy grad av bevegelsesfrihet* (= stor); *et stort antall* (= mange); *Dette betyr* (istf. *Det betyr*)
- 9 Overbruk av passiv: *Når standby-bildet vises, venter data-skjermen på å bli tilegnet av et brukerprogram som kjøres på systemet*
- 10 Overbruk av *vil* som hjelpeverb: *Du vil få best utnyttelse av maskinen ved å følge våre anbefalinger*
- 11 Fra «falsk venn» til ny betydning: *intervensjon* (= medisinsk tiltak); «I neste omgang vil EF og EFTA arbeide videre med sikte på samarbeid innen de såkalte ekskluderte sektorer» (Offentlige innkjøp og EFs indre marked. Delrapport 1, u.å. s. 9)
- 12 Utslag av ulik kulturbakgrunn: *Det er den beste fordømte tiden jeg har hatt* (= Så morsomt har jeg aldri hatt det)

Mye av dette er tendenser som må observeres over lengre tid. For en gangs skyld kommer det observatøren til gode dersom han hører til besteforeldregenerasjonen og husker eldre mønstre. Hvis ikke må han sammenlikne eldre og nyere tekst. Om resultatet kan framskrives til en prognose for de nærmeste tiår, er uvisst for noen punkter, sikrere for andre, f.eks. punkt 11. Vi kommer tilbake til det.

Norge i Europa – Europa i Norge

I forbindelse med EFTA-landenes tilpasning til EFs indre marked skal det innen utgangen av 1992 være gjennomført et omfattende program med sikte på fri flyt av varer, tjenester, kapital og personer over landegrensene i Vest-Europa. Dette stiller enorme krav til de organer i Norge som skal tilpasse norske forhold til europeiske regler og gjøre disse, og annen nødvendig informasjon om Norge i Europa, kjent i det norske samfunnet.

Standardisering: Europeiske standarder, så langt de ikke alt gjelder i Norge, skal innføres hos oss, og eventuelle avvikende norske standarder trekkes tilbake. De nye europeiske standardene skal bl.a. legges til grunn for kontrakter vedrørende offentlige innkjøp.

15.1.1990 leverte Standardiseringsutvalget (Enger-utvalget) sin innstilling til Næringsdepartementet. Utvalget legger stor vekt på behovet for oversettelse av utenlandske standarder til norsk, de fleste fra engelsk. Fra innstillingen s. 64f. tar jeg inn som tillegg et punkt der Utvalget særlig kommer inn på dette. Her går det bl.a. fram at Utvalget regner med et behov for oversettelse på 20–25 årsverk pr. år for de neste fire år, og at man regner med å måtte prioritere pga. begrensede ressurser. Etter det jeg har fått opplyst av folk som arbeider med dette, «sitter folk og jobber seg nesten i hjel» med det. De har på langt nær kapasitet til å greie alt, og frykter at fagfolk i enkelte fag blir omtrent fremmedspråklige ved at viktige standarder ikke finnes på norsk. NSF har foresatt seg at i det minste titlene på standardene må finnes i norsk oversettelse. Deretter prioriterer man å oversette utpreget terminologiske standarder. Europeiske standarder som skal gjelde for Norge, men som omhandler produkter som ikke er aktuelle hos oss, kan ikke prioriteres mht. oversettelse.

Traktater osv. i EF-sammenheng: En rekke offentlige organer er i sving med å utrede, oversette og publisere EF- traktater og -bestemmelser – fagdepartementer, et Statssekretærutvalg for EF-saker, Utenriksdepartementets oversettelsesenheter. I et foredrag om norsk EF-terminologi på den nordiske leksikografi-

konferansen 29.5. i år anslo oversetter Jan Hoel at UD's oversettelsesenhets skal oversette 12 000–14 000 rettsakter à ca. 10 s., som han mente svarte til ca. 30 000 maskinskrevne A4-sider.

Mye språklig tilpasningsarbeid blir utført av byråkrater uten etterfølgende «språkvask», og resultatet er derfor ofte sterkt farget av særlig engelskspråklige originaler. Når det gjelder lovtekst, har man ikke anledning til å sette punktum på andre steder enn der det svarer til originalen, som jo gjerne har en sterkt hypotaktisk struktur. I *Språkvård 2/1990* nevner også en svensk UD-sekretær (Harriet Nordbäck Linder: Traktatöversättningar, särskilt i EG-sammanhang) «de långa meningarna som ofta spänner över en halv sida, och som man inte bör dela upp för att inte vissa nyansar skall suddas ut eller snedvridas». Foruten engelsk påvirkning begynner også enkelte nye danismer å gjøre seg gjeldende, f.eks. «handelsforvridning» istedenfor «-vridning» eller «-dreining».

Flerords term eller sammensetning?

Norske terminologer plages med å trekke en grense mellom termer og kollokasjoner, noe Jan Hoel nevnte særskilt i sitt foredrag. I et arbeid fra 1987 (*Preposisjonstermar i Gullfaks-materialet. Nokre ekserperings- og analyseproblem*) skiller Bergens-terminologen Johan Myking mellom tre typer av flerords syntagmer: termer, «katalogtekst», dvs. et flerords uttrykk som har faglig innhold, men ikke er en leksikalsk enhet, og fri syntagmer. Problemet er at jo flere ord en må bruke, jo mindre likner resultatet på terminologi og jo mer på allmennspråk. Da er det lett å falle for fristelsen til å lage løs sammensetning av engelsk type (punkt 2 i listen over engelsk påvirkning ovenfor) for å unngå lengre kollokasjoner, særlig lange preposisjonsuttrykk.

Falske venner

Siden terminologi i stor utstrekning er internasjonal, går overføringen til norsk ofte ut på å sette norsk ending på engelske latinismer: «notified body» blir «notifisert organ» for et organ som det er gitt melding om til EF-kommisjonen. UD's oversettelsesenhets har i stedet valgt «meldt organ», som også Norsk språkråd foretrekker.

Når jeg henfører slike problemer til «falske venner», er det kanskje å tøyne begrepet noe, men feil oppstår jo ofte (jf. mitt punkt 11 under engelsk påvirkning ovenfor) ved at det fornorskede ordet finnes fra før, men nå kommer til å opptre utenfor sitt aksepterte bruksområde. Et problemeksempel som jeg har fått fra Norges Byggstandardiseringsråd, gjelder parene *standard/norm* og *prøving/test*. Ved at *standard* heter *Norm*, *Normung* på tysk, kan det i norsk oversettelse lett bli «norm» der det skulle vært «standard». På samme måten kan det fra engelsk komme inn «test» der det skulle vært «prøving».

Det er verdt å peke på to virkninger av dette: For det første går det ut over presisjonen. Eldre betegnelser får konkurrenter med ny form, men uten nytt innhold. For det andre øker det fremmedordinnslaget i norsk. Jeg tenker ikke først og fremst på antallet av nye ord, skjønt det øker jo også, men på andelen av fremmedord i sakprosa. Vi har så etablerte mønstre for å oversette latinismer fra andre språk til norsk at det er lett å ty til dem og derved unngå vanskelige avveininger av f.eks. preposisjonsvalg og sammensetningsmåte når det gjelder formen, og av nyanseforskjeller – inklusive om det er noen eller ikke – når det gjelder betydningen.

Nynorsk

Hvis jeg får rett i at fremmedordinnslaget øker, så øker også andelen av det jeg har kalt «samunorsk», idet det er lett å gi slike ord en form som er felles for bokmål og nynorsk. Denne økende fellesandelen er lite gledelig, og den utvanningseffekten den har, virker sterkest på nynorsk.

I omtalen av den språklige tilpasningen til Europa og EF har jeg vel fått fram at arbeidet er enormt og arbeiderne få. Den som gjetter på at dette særlig rammer nynorsk, gjetter riktig. Nynorsken er et ikke-språk i denne sammenhengen. Videre kan en ha i tanke at nye standarder og andre bestemmelser bl.a. skal legges til grunn ved statlige bestillinger, og så sammenholde dette med tabeller som viser målform i staten i et bind i Maktutredningen, Per Læg Reid og Johan P. Olsen: *Byråkrati og beslutninger* fra 1978. Nynorskprosenten var dengang 0 i følgende departementer: Utenriks-, Handels-, Fiskeri-, Samferdsels-, Miljøvern- og

Forsvars-, og ikke stort høyere i mange av de andre; et tosifret tall nådde den bare i Kirke- og undervisningsdepartementet, Kommunaldepartementet og Landbruksdepartementet. Innenfor ulike saksområder lå Kontroll og regnskap på 0, Opplysning og informasjon på 6 (høyest), og gjennomsnittet på litt over 4. Jeg overlater til den enkelte å spå om utviklingen på lengre sikt.

Utfordringer

I et amerikansk verk fra 1988 (Barbara F. Grimes, red.: *ETHNOLOGUE – Languages of the World*, 11. utg., Summer Institute of Linguistics, Dallas) er de forskjellige språk oppført med bl.a. alfabetiseringsprosent. For statene i Norden ser den slik ut:

Danmark	99 (i 1977)
Finland	99 (i 1977)
Island	100 (i 1986)
Norge	96 (i 1986)
Sverige	99 (i 1986)

I tallet for Norge inngår bokmål og nynorsk, fem varianter av samisk, to varianter av tegnspråk, romani, rotvelsk og tibetansk, men ikke andre innvandrerspråk. Norge ligger bak land som Irland, Polen, Sovjetunionen og Ungarn.

At 4 % av oss ikke skulle kunne lese og skrive norsk, virker overraskende. Derimot er det en stadig utfordring å gi innvanderne bedre norskkunnskaper, noe som i dag blir framhevet av innvandrere selv; noen av dem ser det som et mer overordnet mål enn morsmålsopplæringen. Enkelte norsklektorer i den videregående skolen hevder at den typiske innvandreleven kommer fra den strykefrie grunnskolen med så dårlige norskkunnskaper at han er forhåndsprogrammert til ikke å klare artium.

En løpende utfordring for Norsk språkråd er å medvirke til å heve norskfaget i skoleverket og norskkompetansen i offentlig tjeneste. Jevnlige innslag i årsmeldingene vitner om både at noe blir gjort, og at mye gjenstår. Jeg vil ikke gå nærmere inn på dette, men heller bruke noen ord på et annet moment: Språkrådets evne til å få gjennomslag i samfunnet for sine vedtak og

tiltak. Den er noe mangelfull. Det kan ha flere grunner, også disse dels interne og dels eksterne.

Internt: Det er ingen evig idyll og konsensus blant oss, det skjer vedtak som vi ikke alle er enige i og derfor ikke vil være misjonærer for. Videre er vi nødt til å jobbe med mange detaljer som er lite synlige, eller som, sett løsrevet, kan virke som mye skrik for lite ull. Vi har ikke kapasitet til å dekke alt vi burde. Jeg tror også for min del at vi ikke er flinke nok til å avgrense oss. Jeg mener en kan skille ut en del detaljer som ikke trenger noen normering, og videre at det er på tide å begrense en valgfrihet som jeg synes tar overhånd, inklusive former som få bruker i skrift, men som står og tynger i alle ordlister. Når det gjelder vår anglisismeaksjon, har jeg talt, hittil forgjeves, for at vi ikke skal lete etter norske avløsere for likt og ulikt, men i stedet fornorske skrivemåter til *treiler, displei, konteiner* og kanskje tilmed *døddlinje*, og dermed redusere til et overkommelig omfang de tilfellene hvor norske avløsere virkelig trengs og derfor kanskje kunne slå igjennom. Det er da faktisk på denne måten at norsk har greid å overleve tidligere lånordbølger.

Eksternt: Det er velkjent at det er stor treghet i språksammenfunnet mot å ta opp nye regler og endringer. Særlig uheldig er det når tilmed offentlig tjeneste setter seg ut over eller direkte motarbeider offisielle regler, skriver kronglete lovtekst med dårlig tegnsetting eller generelt synger med hvert sitt nebb.

Sluttord

Jeg har nødvendigvis måttet nøye meg med å trekke fram enkelte momenter. Da er det alltid en fare for at en overfokuserer disse. Kanskje de ikke er fullt så viktige som jeg har gjort dem her? Kanskje det er lyse sider som burde fått større plass? – det er da bedre med oss i 1991 enn i 1951; vi har i dag en del førsteklasses terminologer og oversettere som er i sving i viktige miljøer der deres innsats blir verdsatt; både offentlige og private instanser ser behovet for å bedre sin egen språkbruk og starter tiltak for å gjøre det; det kan ikke være tvil om at Norsk språkråd gjør et fremragende arbeid på læreboksektoren.

Men utfordringene er formidable. Jeg vil ikke komme med noen konklusjon eller spådom, men gi hver enkelt valget mel-

lom å slutte seg til en optimistisk eller en pessimistisk vurdering, og nøye meg med å sette den optimistiske sist, ut fra det språklige stigningsprinsippet som tilsier at det som kommer sist, veier tyngst:

Jo ældere Verden hun bliver af Aar,
Jo værre jo slemmer' er Menniskens Kaar,
Vi haver alt levet det beste.

(Petter Dass, *Nordlands Trompet: Om Lapperne og Finderne*, 1670-tallet)

Vistnok var vi ikke mange,
men vi strak dog til,
da det prøvdes nogle Gange,
og det stod paa Spil.

(B. Bjørnson, *Ja, vi elsker dette Landet*, 4. vers, 1859)

Tillegg: Innstilling fra Standardiseringsutvalget 15.1.1990 s. 64f.: Oversettelse

«Samtlige standardiseringsorgan har påpekt den betydelige arbeidsoppgave som ligger i å oversette utenlandske standarder til norsk, de fleste fra engelsk. Spørsmålet er særlig aktuelt for standarder som det henvises til i offentlige forskrifter og som derfor har samme status som forskriftene. Mange av disse standardene skal benyttes av et stort antall arbeidstagere og almenheten.

Det må legges avgjørende vekt på at de europeiske standardene blir oversatt til norsk. Som et lite land vil det imidlertid av praktiske og økonomiske årsaker ikke være mulig å oversette alle disse standardene. Arbeidet må derfor prioriteres ut fra tilknytning til norsk lovverk og brukerbehov. Det legges avgjørende vekt på at standarder som skal brukes av almenheten foreligger på norsk.

Fagmyndighetene har et spesielt ansvar for oversettelse til norsk. Det praktiske arbeidet må imidlertid ivaretas av standardiseringsorganene.

Utvalget forutsetter derfor et nært samarbeid mellom fagmyndighetene og standardiseringsorganene. Dette er det tatt hensyn til i utvalgets forslag. Utvalget anbefaler at retningslinjer for oversettelse, med kriterier for prioritering av oppgavene, blir utarbeidet. NSF (Norges Standardiseringsforbund) og NEK (Norsk Elektroteknisk Komité) har det rettslige ansvar for at en standard blir korrekt oversatt.

Spørsmålet om oversettelse har også fått offentlig oppmerksomhet. I Stortingets spørretime 15.03.89 reiste stortingsrepresentant Tora Haug spørsmål til olje- og energiminister Arne Øien vedr. brukervennligheten, spesielt språklig, av Norske Elektrotekniske Normer. Statsråden svarte at dette spørsmål vil bli brakt i orden så snart råd er, og Utvalget ser det som naturlig å følge opp denne forpliktelse med konkrete forslag.

Det er vanskelig å kvantifisere behovet for oversettelser. NVS (Norsk Verkstedindustri Standardiseringssentral) har vurdert behovet for oversettelse av standarder under maskinsikkerhetsdirektivet til 20 årsverk i løpet av 4 år, dvs. 5 årsverk pr. år. NEK har vurdert behovet i forbindelse med oversettelse av de viktigste standardene til 3 årsverk pr. år. Samlet antar Utvalget at arbeidet kan gå opp i 20-25 årsverk pr. år. En prioritering vil være nødvendig pga. den begrensede ressurstilgang.»

Nynorsk mål i eit integrert Europa

Av Kjell Venås

Meiningar om nynorsk som EF-språk

Den 28.11.91 hadde Elverums-avisa Østlendingen eit intervju med Espen Barth Eide, i overskrifta presentert som «Myk EF-general på oppsigelse». Det same intervjuet vart visst på same tid prenta i fleire organ for Senterpartiet. I ei tekst under eit bilete i intervjuet er det sagt at

– 17. mai vil bli feiret enda mer etter at vi er blitt medlemmer i EF, og mållagets beste allierte er nettopp EF. (Østlendingen 1991)

Den siste påstanden blir nærare utgreitt i eit avsnitt i sjølve intervjuet:

- Dessuten er det på tide at Noregs Mållag nå begynner å forstå at deres beste allierte finnes i EF. Nettopp EF kan brukes til å garantere 2. språkenes stilling. Og Mållaget burde posisjonere seg nå for at nynorsk skal bli EF-språk, sier han – og er helt alvorlig. (Østlendingen 1991)

For den som ikkje veit det, er Noregs Mållag den viktigaste målpolitiske samskipnaden som arbeider for det som i intervjuet er sett opp som norsk 2.-språk, nynorsk. Intervjupersonen Espen Barth Eide er eigenleg prosjektutgreiar for «Norge inn i EF», ein interesseorganisasjon som Europa-rørsla i Noreg driv. Når han i intervjuet er presentert som sjølve EF-generalen, er det visst rett nok: I alle fall arbeider han på heiltid for at Noreg skal bli EF-medlem, og for å fremja Europa-tanken i Noreg.

Intervjuet skaper eit inntrykk av at EF-generalen her bruker uventa spissformuleringar om situasjonen for nynorsk i eit integrert Europa, at både han og dei som les intervjuet, veit at påstanden om at nynorsk og EF høver så godt saman, svarar til påstandar av typen 'svart er i grunnen kvitt'. Dei fleste har også før meint at nynorsk ikkje ville bli noko hovudspråk i EF om

Noreg skulle koma inn som medlem i det laget – for å bruke ei tilsvarande underformulering i motsett lei.

Spørsmålet er om nynorsk kunne bli noko EF-språk i det heile. Det finst ei utsegn eller meiningsytring om det frå ein rett nok ikkje-autoritativ EF-person: Dónall ó Riagáin ved eit kontor i Dublin for mindre brukte språk i EF. Han uttala seg om dette til Gula Tidend (19.1.91), og sa at han meinte norske styresmakter innanfor EF og med språklege EF-omgrep kunne velja om dei ynskte å definere nynorsk som mindretalsspråk eller som mindre brukt språk. Diarmaid Breathnach ved det same kontoret meinte i brev til Norsk språkråd at både nynorsk og samisk ville støtte kjennemerka for mindre brukte språk (Simonsen 1991). Det kan også vera med tanke på det EF-generalen uttala seg som han gjorde.

Det er velkjent at nynorskrørsla ut frå sine målpolitiske premissar har vore skeptisk (for å halde fram med mild tale) til tankane om at Noreg skal bli med i EF. Såleis var Noregs Mållag klårt imot ved striden om EF-medlemskap i 1972, og laget som lag har sett saka på den same måten i diskusjonen som no blir ført om korleis Noreg skal ordne tilhøvet sitt til Europa, anten ein no talar om og tenkjer på medlemskap i EF eller den noko meir moderate Europa-planen som regjeringa arbeider etter for det fyrste, med å få skipa det europeiske økonomiske samarbeidet EØS. I landsstyret for Noregs Mållag har såleis ein av medlemene vore utpeikt som EF-ansvarleg, og det er ein praksis som har hevd gjennom fleire år. Oppgåva åt den EF-ansvarlege har særleg gått ut på å formidle kontakt med samskipnader og grupper som arbeider imot Europa-planane, og å orientere styre og medlemmer om den politiske utviklinga på dette feltet.

På landsmøtet i Noregs Mållag i juli 1991 var det ei hovudinnleiing av den EF-ansvarlege Per-Bjørn Pedersen under den programmatisk tittelen «Eit norsk Noreg i Europa». I konklusjonen der sa Pedersen mellom anna:

Det som målrørsla står for, er stikk i strid med utflating og nasjonal oppgjeving i ein EF-medlemskap. Difor kan dei fleste i organsisasjonen Noregs Mållag ikkje sameina målsak med eit Ja-standpunkt

til EF. Sidan me er så overtydde om denne klåre motsetninga, så fylgjer det heilt logisk at alt rett målarbeid, her og skulemålsarbeid, er NEI-arbeid i EF-striden. Dette NEI-arbeidet må Noregs Mållag sjølv både organisera og driva. Noregs Mållag skal prioritera dette direkte målarbeidet høgast, både fordi det direkte gjeld føremålet og visjonen til organisasjonen, og fordi ingen andre gjer dette arbeidet for oss. Dei av våre medlemmer som likevel meiner Ja til EF, sluttar vel ikkje med målarbeidet for det? Slik me andre ser det, arbeider dei og mot norsk EF-medlemskap når dei strir for norsk mål. Er ikkje det bra? (Pedersen 1991:17)

Ved ordskiftet etter innlegget åt Pedersen sa landsmøtet seg samd i synsmåtane hans. Noregs Mållag skulle gå fremst i kulturell og særskilt språkleg EF-motstand, vart det slege fast i ei overskrift i lagsbladet Norsk tidend etterpå. I stykket under overskrifta heitte det at

Noregs Mållag er mot EF. Det har landsmøtet vedteke kvart år sidan 1988. I sommar sa landsmøtet på nytt nei. Noregs Mållag skal vera kulturpolitisk førande på nei-sida i den norske EF-striden.

Trass i at desse synsmåtane har hatt og har eit sterkt rom innanfor den organiserte målrørsla, har det også alltid funnest nynorskfolk som har tala for at Noreg skal bli med i EF. Slik var det i striden som gjekk føre EF-avrøystinga i 1972, og slik er det også i dag. To av dei fremste nynorske avispolitikarane den gongen, Per Håland og Vegard Sletten, var overtydde EF-tilhengjarar og var sterkt med i arbeidet for norsk medlemskap. Hovudgrunnane dei og andre tilhengjarar hadde og har, er politiske og økonomiske, men også allment kulturelle: Dei meiner Noreg høyrer kulturelt heime i eit vesteuropeisk samband, for vi er då vesteuropearar og må med glede og entusiasme ta konsekvensen av det. At det skulle vera nokon større fare for nynorsk mål innanfor enn utanfor EF og EØS, har dei avvist kategorisk.

Førre gongen diskusjonen om Europa-tilknytning var brennande aktuell, galdt det EF, men direkte medlemskap der står

førebels ikkje på programmet for den norske regjeringa. Derimot er det politiske parti (Høgre, Fremskrittspartiet) og mange einiskilde politikarar også av regjeringspartiet som går ope inn for at Noreg bør bli medlem i EF og det så snøgt som råd. Mellom slike tilhengjarar på politisk, økonomisk, kulturelt osv. grunnlag finst det sjølvsagt også i dag nynorskfolk. Det vil ikkje utan vidare seia at dei i dag heller er mindre interesserte i nynorsk enn motstandarane, men dei ser annleis på sjansane for nynorsk i EF. Det er råd å gjera det, for eigenleg veit vi lite om korleis eit integrert Europa der Noreg er med, ville verke for den norske språksituasjonen. Upartiske konsekvensanalysar har ikkje vorte gjennomførte. Verkeleg opptekne av saka har berre dei vore som er målpolitisk engasjerte, og dei fleste av dei har altså vurdert situasjonen for nynorsk negativt.

Andre har sagt lite om den norske språksituasjonen i høve til EF og EØS. Når det såleis gjeld EF-generalen i intervjuet, så var han uvanleg rett og slett ved at han nemnde noko om det. Spørsmålet kan også fyrst ha vore ført inn av intervjuaren, endå det ikkje går fram av intervjuet. EF-generalen hadde i alle fall sett at dette momentet kunne ha noko å seia for nokon. Sjølv er han sikkert ikkje noko personleg interessert i at nynorsk skal få ei garantert stode som 2.-språk i eit EF-land og med det bli halde oppe eller gå fram. Han er oppteken av å få folk inn i Europa-rørsla og fører fram alle grunnar som kan skaffe proselyttar til den.

Omsetjing for EØS

Førebels gjeld det som sagt norsk og nynorsk i høve til «det europeiske økonomiske samarbeidsområdet», det vi kort refererer til som EØS. Også det moglege samarbeidet i EØS vil få språklege verknader, og alt før det har vorte noko av eit utvida økonomisk samarbeid i ein indre EF-marknad, ser vi konturane av ei språkleg integrering med Europa som truleg kan få eit og anna å seia for alt norsk språk og dermed også for nynorsk.

Ei utgreiing om visse språklege førebuingar som Noreg gjer for å lette inngangen i EØS, vart gjeven i eit foredrag ved den fyrste nordiske konferansen om leksikografi, som vart halden på Blindern 28.-31. mai 1991. Mellom dei mange innlegga ved

konferansen var det nemleg ei orientering av fleire som arbeider ved «Oversettelsesenheten/EØS» i Utanriksdepartementet (heretter:UD), Oslo, om eit stort opplagt omsetjingsarbeid som dei dreiv der då og framleis driv (Hoel m.fl. 1991). Elles hadde avisa Dag og Tid for 6.6.91 ein reportasje om arbeidet med dette. I EF-eininga i UD fanst det då ein stab på 19 heiltidstilsette. Av dei var det 1 byråsjef, 11 omsetjarar, 4 revisorar, 1 terminolog og 2 kontorfolk. Dessutan var 19 frilansomsetjarar engasjerte.

Det gjeld eit omsetjingsarbeid som skal bu oss språkleg på den venta tilpassinga til den økonomiske integrasjonen i Europa. Bakgrunnen er samarbeidsforhandlingane mellom EFTA og EF. Dei vart slutførte i februar 1992. UD arbeider på spreng med å omsetja til norsk ei enorm samling rettsakter – i hovudsaka det dei kallar direktiv, men og forordningar, som gjeld innanfor EF. Føremålet er at relevante norske samfunnsmiljø av ymse slag skal kunne setja seg inn i rettstilstanden i EF på sitt område, og at kven som vil, skal kunne bli kjend med det som gjeld reint allment innanfor EF, slik at dei kan vurdere avtaleutkastet. Vidare er det sjølvsagt viktig at regelverket i EF skal finnast på norsk om og når ei EØS-avtale blir sett ut i livet.

Omsetjingsarbeidet er sakleg viktig som ei underbygging av den samfunnsvoksteren som ein må vente. Men det er også språkleg viktig i den meininga at EF-språket utan tvil vil få noko, kanskje mykje, å seia for utviklinga av norsk fagspråk og truleg også av norsk allmennspråk i framtida. Det gjeld ordlegging i det heile, og det gjeld ikkje minst nemningsbruk. Etter at dei på den tida, altså våren 1991, hadde omsett kring 1/5 av tekstene, var det klårgjort ca. 3 700 termpostar.

Staben i omsetjingsavdelinga har 1200-1400 rettsakter som dei skal ta seg av. Det tilsvarer minst 30 000 maskinskrivne A4-sider. Alle omsetjarane ekserperer og registrerer termar. Det blir bygt opp ein termbase – «UD-basen», der ein kan søkje etter termar elektronisk. Til grunn for omsetjinga ligg tekster på tre språk: fransk, engelsk og dansk. Dei ser på fransk og engelsk som kjeldespråk, og det er den franske teksta det blir bygt mest på. Og no kjem vi til det som er overveldande aktuelt for nynorsk i det økonomisk integrerte Europa: Det had-

de til då ikkje vorte laga éin term på nynorsk, og ein kan vera heilt viss på at det har det heller ikkje no, når dette innlegget blir skriven, og det same vil gjelde når det blir lese korrektur på stykket, og når det eventuelt blir lese som artikkel i Språk i Norden sommaren eller hausten 1992. Spådomane om framtida byggjer på språkpolitisk røynsle og på kjensle for den (språk)politiske stoda i samtida.

Noko overraskande er det at ikkje den danske teksta er meir inne i biletet. Som kjent er dansk ikkje heilt ulikt norsk bokmål, og danskane har no etter kvart ein nokså lang tradisjon med eit slikt omsetjingsarbeid. Det er ein språkleg prosess som høyrer til samarbeidet innanfor EF, og som danskane har drive så lenge dei har vore med i EF, det vil seia frå 1972.

Dei norske omsetjarane har sitt å stri med. Det er store tekstmengder dei skal ta seg av, og dei har eit hardt tidspress. Det er dessutan eit mangslunge stoff dei arbeider med, for EF-språket har mange og svært ulike bruksområde. Rettsaktene det er tale om, er i hovudsaka direktiv, og dei vil indirekte koma til å verke inn på den nasjonale lovgjevinga.

Den typiske EF-stilen er etter Hoel (1991 b) merkt av lange periodar, mange innskot, mykje passiv, substantivsjuke, mykje hypotakse, «norsk» teiknsetjing og kjønnsespesifikk pronomenbruk («han» brukt om personar). Dei språkleg viktige draga i denne lista går alle på slikt som er beint imot eit nynorsk stilideal, og som nynorsk i nokså stor mon har hjelpt bokmål å leggje av seg. Den juridiske statusen til EF-tekstene hindrar for ein stor del at tekstene blir omforma til ein ledig og moderne norsk og nynorsk stil.

På det nordiske språkmøtet i Reykjavík i august 1991 fekk utsendingane gjennom ei rad foredrag vita om det tilsvarande arbeidet i andre nordiske land. På den tida arbeidde dei ikkje mindre på spreng med same slag omsetjing i Sverige og Finland. I alle høve Sverige står nærare ei EF-framtid enn vi gjer, så der er arbeidet med den språklege førebuinga for så vidt endå meir presserande. Dette var naturleg nok dei svenske utsendingane på språkmøtet aller mest vakne for og opptekne av, og dei gjekk då også i brodden for at språkmøtet samrøystes gjorde vedtak om å vende seg til den svenske regjeringa med ei

oppmoding om å hevde interessene for svensk språk i det europeiske samarbeidet.

I tida etter språkmøtet i Reykjavík er det kome nye opplysningar som syner at dei tidlegare signala om at dei svenske Europa-forhandlarane var for lite språkmedvitne, ikkje turvte tolkast og tydast så alvorleg som det i fyrste omgang såg ut til. Carl Bildt, som etter riksdagsvalet vart ny svensk statsminister, kom tidleg med ei fråsegn om at det ikkje kom på tale å gje avkall på slike språklege rettar som Sverige skulle ha som fullverdig EF-medlem. Gjennom eit brevkifte i oktober 1991 mellom sekretariatschef Margareta Westman i Svenska språknämnden og utanrikshandelsminister Ulf Dinkelspiel vart det klårlagt at regjeringa «instämmer helt i uttalandet från ... språkmötet», og at det er «vår självklara utgångspunkt att svenska språket skall ges samma ställning som övriga nationella språk i EG» (etter brevkopiar i Norsk språkråd).

Omsetjingsarbeidet i høve til mållova

Omsetjingsarbeidet i UD er eit offentleg tiltak som skal gje opplysning til norske politiske miljø, fagmiljø og eventuelt til den norske ålmenta, og ein må som nemnt tru at det vil få store verknader for norsk språkutvikling. Eit slik stort opplagt språkarbeid drive fram av offentlege etatar skulle ein utan vidare vente ville koma inn under lov av 11. april 1980 om målbruk i offentleg teneste. Dette arbeidet er då nett det: målbruk i offentleg teneste. På direkte spørsmål vart det etter orienteringa ved leksikografikongressen svara at «nynorsk ikke har vært på banen». Det vart stadfest at ikkje eit ord av EF-språket er omsett til nynorsk, og at ingen hadde planar om å omsetja noko. Då han som skriv denne artikkelen, etterpå telefonisk vende seg til departementet om denne saka, svara byråsjefen at dei meiner omsetjingsarbeidet ikkje kjem inn under mållova. Det er Kulturdepartementet som administrerer lova om målbruk, men Kulturdepartementet hadde ikkje vore rådspurt i saka. Det er visst slik at offentlege instansar som eit departement gjerne vurderer lovverket sjølvstendig, men i dette høvet skulle ein halde det for både naturleg og rimeleg at Kulturdepartementet vart bede om å sjå på omsetjingsarbeidet i høve til

mållova. Det departementet har då gjennom åra opparbeidd seg stor fagleg og politisk kompetanse på nett slike vurderingar.

Same korleis juristar måtte sjå på det reint juridiske i saka, kan det ikkje vera nokon tvil om at det er i strid med ånda i lov om målbruk i offentleg teneste å gjera eit slikt omsetjingsarbeid utan å ta omsyn til at det finst eit nynorsk skriftspråk. Spørsmålet om det er i strid med bokstaven i lova, bør ikkje UD vurdere aleine. Det må avgjerast i høve til paragraf 8, som seier at

Statsorgan som har heile landet som tenestekrins, skal syte for at rundskriv, kunngjeringar, informasjonstilfang o.l. som organet lagar, vekslar mellom målformene slik at det blir ei rimeleg kvantitativ fordeling mellom dei».

At det dei lagar i omsetjingsavdelinga i UD, er informasjonstilfang for Noreg, gjekk klårt fram av den orienteringa som vart gjeven på leksikografikonferansen, der det heitte at arbeidet er

Oversettelse av avtaler relevante EF-rettsakter til norsk for at ulike miljøer skal kunne vurdere avtaleutkastet, og for at relevante deler av EFs regelverk skal foreligge på norsk når en eventuell EØS-avtale trer i kraft.

Skal det ha noka mening å tala om nynorsk som eit jamstelt skriftspråk, må også det få «koma inn på banen» og bli teke omsyn til ved eit arbeid, som kan få så store konsekvensar for samfunnsutviklinga, og for den kulturvoksteren som språket er grunnlaget for.

Simonsen (1991) meiner at ein EF-medlemskap ikkje ville setja reglane i mållova i fare, for EF ville ikkje leggje seg bort i korleis norske styresmakter regulerer det språklege samkvemet med norske borgarar. Det er sikkert rett, og røynslene frå denne omsetjinga er også berre eit vanleg utslag av korleis haldningane til mållova er her heime – med eller utan EF og EØS.

Omsetjing som språkleg utviklingsarbeid

Det har vorte overtydande klårt gjennom dei opplysningar som

er gjevne i samband med omsetjingsarbeidet i UD, at viktig nemningsbruk i dei ymse språka blir tilmåta til kvarandre gjennom samarbeidet i EF. Slik tilmåting vil også utan tvil følgje med det EØS-sambandet som det har vore arbeidt for gjennom lange tider no. Som alt nemnt er samarbeidet innanfor EF og på tilsvarande vis også innanfor EØS overlag mangslunge og omfattande. Det dekkjer heile spekteret av politiske, sosiale, økonomiske, kulturelle og moglege andre saker. Over slike vide felt blir nemningar skapte og tilpassa kvarandre, og faglege nemningar er grunnlaget for fagleg språkbruk. Saman med dette ordfanget vil det også følgje vendingar og seiemåtar, i det heile ei ordlegging som kan skapa språklege mønster. Når den eine av dei jamstelte norske målformene blir heilt neglisjert i dette språkarbeidet, må det bli vanskelegare å bruke det på dei «mangslungne og omfattande» felte det er tale om. Nett denne ikkje-bruken og følgjene av han for framvoksteren av nynorsk som eit allsidig bruksspråk har staten og det offentlege ansvaret for i dette høvet, for ingen kan vente at dei som skriv nynorsk, eller dei nynorske samskipnadene sjølve skal greie også denne oppgåva ved sida av alt anna som det har vorte hevd med at dei tek seg av, t.d. eit friviljug ettersyn med mållova som også burde ha lege til det offentlege.

Når det gjeld det språklege utviklingsaspektet som dette omsetjingsarbeidet tek seg av eller eventuelt forsømer, skulle det vera rimeleg å jamføre det med eit anna språkleg utviklingsarbeid, nemleg det som gjennom lange tider har vorte drive av Rådet for teknisk terminologi. Det er eit arbeid som har hatt tilskot frå private verksemder og samskipnader, men også og ikkje minst frå det offentlege. Der har nynorske nemningar gjerne vorte laga saman med bokmålsnemningane. Arbeidet i RTT har gjeve gode resultat ikkje berre ved at det reint kvantitativt har ført til at det har vorte laga mange viktige bøker i nemningsbruk i svært ulike fag og disiplinær, men også ofte språkleg kvalitativt ved at dei to målformene har vore sedde saman, slik at dei tilrådde nemningane har vorte vegne på fin gullvekt i høve til kvarandre og i høve til alternative nemningar. Når ein kan vise til dei gode tilspranga dette har gjeve til eit samarbeid om nemningsbruk, er det eit stort vonbrot at det

ikkje har vorte ført vidare i det heilt offentleg styrte omsetjingsarbeidet som førebuinga til EØS har gjeve opphav til.

Etter at omsetjingsprosjektet i UD vart skikkeleg kjent gjennom foredraget på Blindern, tok Norsk språkråd denne saka opp med Kulturdepartementet i eit brev. Språkrådet sende over eit notat skrive av leiaren for fagnemnda, der det vart gjort greie for omsetjingsarbeidet, og for kva følgjer ein måtte rekne med at det ville ha for språkutviklinga. I brevet bad Språkrådet Kulturdepartementet om å ta stilling til korleis saka stod i høve til mållova, og eventuelt føre spørsmålet vidare til UD. Notatet vart også prenta som innlegg i Bergens Tidende 8.7.91 (Venås 1991). Kulturdepartementet skreiv til UD om saka. Då dette blir skrive, har Språkrådet enno ikkje høyrst om noko svar frå UD.

Eit dårleg førebod

Omsetjingsarbeidet i UD er førebels det einaste språklege nedslaget hjå oss av det planlagde samarbeidet innanfor den indre EF-marknaden. På den bakgrunnen er det rimeleg å spørja om det vi har sett til no, gjev eit dekkjande førebod om det vi kan vente oss om vi kjem inn i eit fast økonomisk og eventuelt på lengre sikt også politisk tilhøve til overnasjonale europeiske samarbeidsorgan. Det vi har å byggje på av etablert praksis, er førebels nett dette omsetjingsarbeidet. Det kan vi halde saman med praksis innanfor EF i høve til eventuelle språklege situasjonar i andre land som kunne jamførast med den norske språksituasjonen.

EF-generalen Barth Eide tala om «2. språknes stilling» i EF. Han definerte ikkje nærare kva han meinte med 2.-språk, og heller ikkje kva for stilling 2.-språka har. Dersom det er tenkt på nederlandsk og fransk i Belgia, friskisk ved sida av nederlandsk i Nederland, katalansk ved sida av spansk i Spania eller provençalsk ved sida av fransk i Frankrike, eller endeleg – for den del – irsk ved sida av engelsk i Irland, så er det vel ikkje noko av desse språklege høva som svarar til det høvet vi har i Noreg, med to skriftlege kodifiseringar som likeverdige og jamstelte uttrykk for det same talemålsgrunnlaget. Det vi veit, er at dei offisielle språka i EF-landa er jamstelte til bruk i EF-

organa i Brussel og eventuelle andre stader. Nederlandsk og fransk ville vera offisielle språk i alle høve, anten det eine eller det andre eller baa to var offisielle bruksspråk i Belgia. Katalansk og provençalsk er ikkje offisielle språk i landa der dei høyrer heime. I Irland er irsk det fyrste offisielle språket og engelsk det andre, men irane har valt engelsk og ikkje irsk som bruksspråk i EF. På den måten speglar språksituasjonen i heimlandet seg av i internasjonale fora der Irland er med.

Den aller fyrste forordninga som vart vedteken av Ministerrådet i EF (15.4.1958), galdt nettopp språkbruken. Slik dette no lyder, er det 9 offisielle EF-språk: dansk, engelsk, fransk, gresk, italiensk, nederlandsk, portugisisk, spansk og tysk (Ammundsen 1991:18f.). Det er eit tilfelle som ser ut som ein ironisk tanke at dansk her på alfabetisk veg kom fyrst. I den brusselske røyndomen er tilhøvet motsett, for av di Irland arbeider på engelsk i EF og Luxembourg på fransk, er dansk det minste av arbeidsspråka i EF (Haberland og Henriksen 1991). Det er dessutan slik at i EF er «English spoken, on parle francais, man spricht deutsch, – og dansk tåles». Dansk har altså inga sterk stode i EF (Henriksen, «Dansk i EF»).

I handelssambandet EFTA har språksituasjonen vore annleis, for der har engelsk vore det einaste arbeidsspråket. På den bakgrunnen er det interessant å sjå at den viktigaste samskipnaden av arbeidstakarar i Noreg, Landsorganisasjonen, alt har sett avgjerda om språkval og språkbruk i EØS så viktig at han har teke spørsmålet opp med kontoret åt statsministeren. I brevet blir det hevda at det er «av stor betydning at nordisk blir klassifisert som et offisielt språk i EØS». Kontoret svara at det hadde merkt seg synsmåtane og sendt brevet vidare til UD.

Språksituasjonen i Noreg ville nok også spegle seg av i slike internasjonale fora som EØS og EF. Dei vanskane som det har synt seg at det er med å handheve den jamstellande mållova i Noreg, ville utan tvil bli endå sterkare på språklege bruksområde der plassen for norsk var like dårleg som plassen for dansk i EF eller jamvel dårlegare. Det er rimeleg å rekne med at land som kjem seinare inn i EF, vil ha vanskelegare for å hevde seg språkleg enn land som kom inn då språkkartet var mindre samansett. Stoda for kvart lite språk vil gjerne blir veikare di

fleire språk som blir offisielle. Med Finland, Sverige og Noreg i EF ville det straks vera to språk + eitt språk med to skriftlege språkkodar som nye arbeidsspråk i EF. Om mogeleg ville ei slik utviding skunde på den tendensen som no er tydeleg endå han ikkje er uttrykt nokon stad, og altså ikkje er offisiell: at det er engelsk og fransk som er dei eigenlege bruksspråka i EF.

I ei melding i Dagbladet 2.11.91 blir det sagt at om både Noreg og Sverige skulle bli medlemmer ved sida av Danmark, ville EF ikkje godkjenne at det vart gjeve simultanomsetjingar til meir enn eitt nordisk språk. Det same hadde Sylfest Lomheim fått vita då han ved eit høve var i Brussel som representant for Norsk rikskringkasting og for Agder distriktshøgskule: Om også Noreg og Sverige skulle bli medlemmer, ville det vera utenkjeleg at EF sette tre tolkar til å arbeide parallelt med nordiske mål. Bladet refererte vidare språkeksperter Erik Hansen i Danmarks radio, som meinte at det ikkje kunne vera tvil om at norsk bokmål då ville bli det nordiske språket som måtte veljast til å representere nordisk.

Tanken om at ei utviding av medlemsstokken i EF ville få språklege konsekvensar, er ført vidare i eit intervju Nationen hadde med fyrstekonsulent Dag Finn Simonsen i Norsk språkråd 20.11.91. Simonsen meinte at EF snautt ville tole å få fleire offisielle språk. Med fem-seks nye medlemsland ville heile språkpolitikken åt EF sprekke, og følgja kunne bli auka sentralisering av språkpolitikken i Europa. Auka sentralisering er berre eit anna ord for samling om færre språk, helst då på grunnlag av tendensane som alt finst, det vil seia samling om engelsk og fransk. Simonsen bygde mellom anna desse slutningane på Haarmann (1991), som tenkte på ei utviding av EF mot Aust-Europa. Simonsen tenkte seg at det kunne bli tre-fire offisielle språk.

Det kan vera litt interessant å dra inn ei jamføring som Haberland og Henriksen (1991:87, fotnote 6) har gjort med den språklege situasjonen i nordiske politiske organ. Dei siterer frå ei handbok om reglar og arbeidsformer i Nordisk Råd. I handboka er dansk, norsk og svensk nemnde på lik line, utan at det er sagt noko om at det er to norske skriftmål. Haberland og Henriksen fører inn det momentet (fotnote 7) med å ta atterhald

for at dei fleste danskar ikkje skjønner nynorsk i tale og berre med møde kan lesa det. Og så er det lagt til at dei fleste norske som har ein dialekt som ligg nærast nynorsk, slår over i retning bokmål når dei har ordet i nordiske samarbeidsorgan.

Ut frå det vi har sett til no av praksisen med nasjonalspråk som bruksspråk i EF, og ut frå det vi har sett av den praksis som er lagt til grunn med omsetjing til norsk av EF-dokument, er det grunn til å tru at norsk ville få spela ei nokså perifer rolle som bruksspråk i organ som EØS og EF. Noko annleis ville det vera om tankane ovenfor om bokmål som einaste nordiske arbeidsspråket skulle bli sette ut i livet. Førebels er det i alle fall berre luftige tankar.

Når det er framme slike tankar om følgjer for språkstoda i EF av ei utviding av medlemslanda, kan vi derimot rekne det for visst at norsk ikkje ville bli godkjent som toverdig i EF. Norsk ville berre bli godkjent som norsk ved sida av dansk og svensk. Det ville så bli ei norsk sak kva for versjon av norsk vi ville bruke. Dersom Noreg måtte velja mellom nynorsk og bokmål, ville sjølvstøtt bokmål bli valt fordi det er det skriftlege majoritetsspråket. Men noko eigenleg val som sette inn det eine og trengde ut det andre, trong vi sikkert ikkje gjera. Norske utsendingar ville stå fritt til å velja den varianten av norsk som fall naturleg for dei. Likevel måtte ein rekne med at det ville bli eit nokså sterkt press til å bruke bokmål, og at det ville bli sterkare enn det same presset kjennest i Noreg. Presset ville bli kjenneleg både for skriftleg og munnleg bruk, men truleg sterkast i det munnlege. Bokmål ville bli rekna ikkje berre som hovudspråket, men med augo åt dei andre nasjonane som det norske språket. Det ville bli vanskelegare å få til rutinar for bruk av nynorsk enn ved vanleg innanlands bruk.

Om ein så skal velja mellom syna åt EF-generalen og åt Noregs Mållag slik dei vart framlagde fyrst i denne artikkelen, ser det ut til at det er Noregs Mållag som har mest rett. Det ville ikkje vera nokon føremon for nynorsk på den norske målarenaen at Noreg kom med i europeiske samskipnader som EØS eller EF. Heller må ein tru at det ville ha uheldige verknader. Grunnane for det skulle gå fram av drøftinga ovanfor: Av di bokmål har den sterkaste stoda som offentleg bruksspråk, ville

det alt i utgangspunktet ha føremønen på si side. Kravet om å halde oppe nynorsk, ville mest måtte først med tilvising til mållova. Ho er ikkje overvettas godt følgt eller gjennomført frå før, og den tendensen ville sikkert bli styrkt. Frå Grukkedal (eller kva for norsk bygd eller by det skulle vera) er det lengre til Brussel enn til Oslo.

Tilvisingar

- Ammundsen, Peter 1991: «Oversættelse i EF». I *Språkvård*, nr 2. Tidsskrift utgven av Svenska språknämnden. Stockholm.
Dag og Tid for 6.6.91. Oslo.
Dagbladet for 2.11.91: «Norsk blir »EF-språk». Oslo.
Gula Tidend for 19.1.91. Bergen.
- Haarmann, Harald 1991: «Monolingualism versus Selective Multilingualism – On the Future Alternatives for Europe as It Integrates in the 1990s». I *Sociolinguistica* 5. Tübingen.
- Haberland Hartmut og Carol Henriksen: «Dänisch – eine kleine Sprache in der EG». I *Sociolinguistica* 5. Tübingen.
- Henriksen, Carol: «Dansk i EF og EF-dansk» (Manuskript, Roskilde Universitetscenter, Roskilde, Danmark).
- Hoel, Jan m fl 1991: «Norsk EF-terminologi» (Foredrag ved nordisk leksikografikongress på Blindern i mai 1991, støtteark).
- Hoel, Jan 1991 b: «Bør notifikerte organer få utstede tjenlighetssertifikater, og hvordan kan diplomer, eksamensbevis og andre kvalifikasjonsbevis godkjennes?» (Foredragsmanuskript 14.11.91)
- Nationen for 20.11.91: «Flere EF-medlemmer kan bety språklig sentralisering». Intervju med Dag Finn Simonsen. Oslo.
Norsk tidend nr. 4, 1991. Oslo.
- Pedersen, Per-Bjørn 1991: «Eit norsk Noreg i Europa». I Noregs Mållag: «Fire foredrag: Øyvind Bremer Karlsen, Roger Lockertsen, Per-Bjørn Pedersen, Johan Roppen. Oslo.
- Simonsen, Dag Finn 1991: «Om norsk språk i EF og EØS», notat til Norsk språkråd 26.11.1991. *Sociolinguistica* 5. Tübingen.

Venås, Kjell 1991: «Norsk språk og EØS». I Bergens Tidende
8.7.1991.

Østlendingen 28.11.1991: «Myk EF-general på oppsigelse».
Intervju med Espen Barth Eide.

Under fremmed åg?

Et dansk præludium til den europæiske koncert

Af Allan Karker

Det er Danmarks frie Sprog,
uden Tryk af fremmed Aag
frejdigt Freja taler.

Helge Rode (1922)

I mere end tusind år har det danske sprog været i nærkontakt med fremmede tungemål. Og ikke blot som følge af geografisk naboskab: det fremmede har gjort sig gældende inden for Danmarks grænser. Det begynder med Harald Blåtand, der omkring 960 sætter sig for at gøre danerne kristne; thi, som Saxo Grammaticus fremhæver i fortalen til sin Danmarks-krønike, med den nye religion kom også latinen til Danmark¹.

På latin kunne en dansker nu præsentere sit fædrelands glørværdige fortid for et internationalt publikum, sådan som Saxo gjorde. Det fremmede sprog var nødvendigt som kommunikationsmiddel udadtil, dvs. uden for det nordiske sprogområde. Men latinen blev også taget i brug indadtil, ved udfærdigelsen af tusindvis af retsgyldige dokumenter, offentlige såvel som private, samtidig med at den alment gældende ret, de landskabslove som gjaldt i Danmarks tre store retsområder, det skånske, det sjællandske og det jyske, blev nedfældet på dansk i første halvdel af 1200-årene. Denne sproglige dobbelthed inden for retslivet – som har paralleller i andre vesteuropæiske lande² – varede ved indtil omkring 1400. Derefter er alle love og andre retsfor skrifter kundgjort på dansk.

Men i løbet af 1400-årene får det danske kongehus et tysk islæt. Sprogligt er det uden betydning i Erik af Pommerns tilfælde; han blev adopteret af Margrethe 1. allerede da han var fem år, og hendes instruktion for ham, da han skulle tiltræde en officiel rejse til Norge i 1404, er skrevet på dansk³. Om Christoffer af Bayern, som blev valgt til Danmarks konge i 1439,

nåde at lære sig dansk ved vi ikke; hans kongeed og kroningsed foreligger ganske vist på dansk, men begge tillige på latin⁴. Da grev Christian af Oldenburg i 1448 fik stillet den danske kongetrone i udsigt, udstedte han et forpligtelsesbrev på neder-tysk, men hans foreløbige håndfæstning, hans kongeed og hans kroningsed er alle på dansk⁵ – ligesom en lang række senere forordninger med hans underskrift. Nogen sikker slutning kan man ikke drage af dette.

Flere konger af det oldenborgske hus har fået det ry på sig at de talte tysk og havde et fremmed forhold til dansk. En lysende undtagelse er naturligvis Christian 4. (1588-1648), og det er bemærkelsesværdigt at den landflygtige Christian 2. i 1528 ligefrem siger om det danske sprog at «thu weedst at wij forstaa thet best»⁶. Det er givet at hans nærmeste efterfølgere, farbroderen Frederik 1. (1523-33) og fætterren Christian 3. (1534-59), var stærkt prægede af deres holstenske oprindelse. Frederik 1. residerede på Gottorp, hvor hans hof talte nedertysk. Christian 3. kunne vistnok kun tale tysk, men det er utænkeligt at han ikke forstod dansk⁷, eftersom han ofte førte forsædet under domsforhandlingerne på rettertinget; og hans kansler, Johan Friis, skrev til ham på dansk⁸. Meget ondt er sagt om sproget i Frederik 2.s private optegnelser på dansk fra 1580'erne⁹, men næppe med fuld ret.

Christian 5. (1670-99) siges at have gjort tysk til officielt hofsprog¹⁰. Men hans dronning, Charlotte Amalie af Hessen-Kassel, havde dog gjort sig den umage at lære dansk allerede før giftermålet, og på dansk førte kongen selv sin dagbog¹¹ og skrev ironiske randbemærkninger til rentekammerets forestillinger, fx «Hvad der har været halm i fjor kan vel ikke blive til korn i år» og «Når han får det som han vil, så græder han ikke»¹².

Af de følgende oldenborgske konger blev Christian 6. (1730-46) og Frederik 5. (1746-66) opdraget på tysk. Christian 6. førte dagbog på tysk¹³ og anvendte sjældent dansk. Derimod ville Frederik 5. gerne tale dansk og skrev det også privat¹⁴. Hans søn Christian 7. blev da også undervist på dansk¹⁵; i 1765, da han som 16-årig kronprins blev konfirmeret af Sjællands biskop, brillerede han ved sin veltalenhed¹⁶. Med Frede-

rik 6. (faktisk regent fra 1784, konge 1808-39) er den tyske infiltration forbi. Den første konge af det glücksborgske hus, Christian 9. (1863-1906), var fra fødslen nært knyttet til Frederik 6. og flyttede allerede 13 år gammel fra Gottorp til København.

I en stærkere forkortning kan historien om det tyske sprogs dominans i det danske kongehus let miste sine nuancer¹⁷. For resten er Danmark ikke ene om at have haft monarker med et fremmed forhold til deres folks modersmål. Storbritanniens George 1. (1714-27) af huset Hannover kunne ikke engelsk, han talte fransk med sine ministre¹⁸. Sveriges Fredrik 1. (1721-51), landgreve af Hessen-Kassel, forstod nok svensk, men han talte ikke sproget¹⁹, ligesom Karl 14. Johan (1818-44), den første Bernadotte på Sveriges trone, heller aldrig fik lært sig svensk²⁰.

Det vigtigste er imidlertid at kongesprog og hofsprog ikke er det samme som regeringssprog. Ser man bort fra et mindre antal kongelige forordninger på latin før 1400, er Danmark altid blevet regeret på dansk.

Med Danmark menes i denne sammenhæng kun selve kongeriget. Men sagen kompliceres af den statsretlige forbindelse med de to hertugdømmer Slesvig og Holsten, fra middelalderen henholdsvis et dansk og et tysk len. Begge hertugdømmer blev fra Frederik 1.s tid styret på tysk af regeringskontoret Tyske Kancelli i København, som også varetog Danmarks forhold til udlandet. Afgørende er at et stort antal af den danske konges undersåtter havde tysk som modersmål. Da de havde adgang til embeder på lige fod med dansktalende, kunne tysk sprog forekomme ved siden af dansk også i andre grene af centraladministrationen – hvortil kom at det stod kongen frit for at ansætte udlændinge på selv de højeste poster i staten. Adskillige funktioner blev således tidvis varetaget på tysk eller fransk, og den engelske gesandt noterede sig i 1692 at en del høje embedsmænd ligefrem gjorde sig til af at de ikke kunne tale dansk²¹.

Engang i 1530, under holsteneren Frederik 1.s regering, bad rigsrådet udtrykkelig om at vigtige statssager måtte blive forelagt «paa theris Danske maaell... effther gode gammell sedwand i thette rige»²². Men ellers synes sprogforholdene i statsapparatet ikke at have voldt problemer. Først da den skizofrene

Christian 7.s tyske læge, J.F. Struensee, i 1770-72 opkastede sig til diktator og udstedte en strøm af kabinetsordrer på tysk til regeringskontorerne, blev ikke blot usurpationen, men også sproget mødt med forbitrelse i vide kredse. Og da Struensee efter paladsrevolutionen i 1772 blev sat under anklage for majestætsforbrydelse, indgik det i aktoratet at «Sproget og Lovene i Landet foragtede hand, alting skulde være i det tydske Sprog for ham oversadt, hvorved Arbeidet blev dobbelt for andre». Heroverfor gjorde forsvareren med rette gældende at den omstændighed «At han ej er Sproget mægtig, er vidstnok en Mangel, men som har været fundet hos adskillige Ministrer og aldrig før er gjort til et Crime d'Etat». Men også på dette punkt fulgte domstolen anklageskriftet²³.

Et ideologisk tidehverv var indtrådt. Allerede i februar 1772 udgik en kongelig forordning om at for fremtiden skulle alt, undtagen hvad der angik «vores Tydske Provincer», søges, behandles, foredrages og udfærdiges i det danske sprog²⁴. I 1773 blev dansk kommandosprog påbudt i hæren, dansk blev et fag i latinskolen 1775, og efter loven om indfødsret blev statens embeder fra 1776 forbeholdt dem som var født i kongens riger og lande (men altså også i hertugdømmerne!). I sin komedie *Harlequin Patriot* lancerede Johannes Ewald de bevingede ord «Tydsk er en Gift for Landet – Al vor Fortred er Tydsk!»²⁵.

Men også om administrationens interne sprogbrug gælder det at den ikke er det samme som regeringens sprog. Danmark blev regeret på dansk; enhver henvendelse fra øvrigheden til folket var affattet på dansk. Lad det være nok at minde om at middelalderens landskabslove under enevælden blev afløst af en fælles lov for hele kongeriget, *Kong Christian den Femtis Danske Lov* af 1683, et værk på over tusind sider af høj sproglig karat²⁶. Og på det mundtlige plan: I 1766 var regeringens ældste minister en udlænding, hannoveraneren J.H.E. Bernstorff, som i sin embedsførelse alene betjente sig af fransk og tysk; men han forstod givetvis dansk²⁷, og det faldt i hans lod at være den som fra slotsaltanen på Christiansborg ud over den forsamlede folkemængde måtte råbe den vedtagne danske formel: «Kong Frederik den Femte er død! Længe leve kong Christian den Syvende!»²⁸

Til disse historiske tilstande frembyder nutiden en analogi. Siden 1973 har Danmark været medlem af de Europæiske Fællesskaber. Her foregår den politiske drøftelse og den interne administration i vidt omfang på fremmede sprog. Men ethvert EF-direktiv med virkning for Danmark foreligger i en dansk version der har samme gyldighed som vedkommende tekst på ethvert andet officielt sprog i EF. Også i denne sammenhæng regeres Danmark stadig på dansk.

Noter og henvisninger

1. Saxonis Gesta Danorum, ed. J. Olrik & H. Ræder (1931) s. 3: «cum sacrorum ritu Latialis etiam facultas accessit».
2. Peter Skautrup: Det danske sprogs historie II (1947) s. 29; Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder III (1958) sp. 91-98.
3. Nye Danske Magazin VI (1836) s. 247-264.
4. Aage Andersen (udg.): Den danske rigslovgivning 1397-1513 (1989) s. 78-81 og 88-89.
5. Aage Andersen (note 4) s. 99-103 og 106-108.
6. J. Fr. Sick: Nogle Bidrag til Christiern den Andens Historie under Landflygtigheden (1860) s. 70.
7. Således påstået i månedsskriftet Minerva 1788, 3. del, s. 261.
8. Citater i Historisk Tidsskrift 10. række II (1932) s. 344.
9. Historisk Tidsskrift 4. række III (1873) s. 538-577.
10. Peter Skautrup: Det danske sprogs historie II (1947) s. 303.
11. Nyt historisk Tidsskrift I (1847) s. 469-530, II (1848) s. 175-258 og 555-576.
12. Nye Samlinger til den Danske Historie I (1792) s. 29-50 (med tillempt ortografi).
13. Danske Samlinger 2. række IV (1874-76) s. 262-323.
14. Knud Fabricius (red.): Danmarks Konger (1944) s. 356; Peter Skautrup: Det danske sprogs historie III (1953) s. 24.
15. Nye Samlinger til den Danske Historie III (1794) s. 28; jf. Ludvig Holbergs Epistel 377 (1750): «Det er ikke at beskrive med hvilken inderlig Fornøjelse meenige Mand hører Hendes Majestæt, skiøndt en Engelsk Prinsesse, at tale Dansk med de kongelige Børn»; desuden Reverdil: Struensée et la cour de Copenhague (1858) s. 1; samt Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark II (1919) s. 67.
16. Aage Friis (udg.): Bernstorffske Papirer I (1904) nr. 385; L. Harboe: En Hellig og Høitidelig Bekiendelse aflagt af Kron-Prinds Christian (1765); Ove Guldberg: Tale til sine Landsmænd, ved Anledning af Vor Naadigste Kronprintses Confirmation (1765).
17. Jf. Sprog i Norden 1990 s. 90.

18. Sir George Bellow: Britain's Kings and Queens (1972) s. 20; Encyclopædia Britannica X (1973) s. 207.
19. Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow (utg.): Sveriges historia X (1922) s. 236.
20. Sten Carlsson: Svensk historia II (1964) s. 320; Jörgen Weibull: Bernadotterna på Sveriges tron (1971) s. 26.
21. Robert Molesworth: An Account of Denmark as it was in the Year 1692 (London 1694, faks.udg. Copenhagen 1976) s. 98: «I have heard several in high Employment, boast that they could not speak Danish.» Om forholdene i 1700-årene Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark II (1919) s. 67-70.
22. Nye Danske Magazin V (1827) s. 315.
23. Holger Hansen (udg.): Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772 I (1927) s. 141, 176 og 213.
24. J.H. Schou (udg.): Kronologisk Register over de kongelige Forordninger V (1795) s. 348; jf. Ole Feldbæk (red.): Dansk Identitetshistorie I (1991) s. 186.
25. Johannes Ewald: Samlede Skrifter II (1915) s. 262. Om ideologien som helhed Ole Feldbæk (red.): Dansk Identitetshistorie I (1991).
26. Jf. Ditlev Tamm (red.): Danske og Norske Lov i 300 år (1983) s. 65-84.
27. Edvard Holm: Danmark-Norges Historie 1720-1814 III, 1 (1897) s. 123-124; Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark II (1919) s. 70-71.
28. Charles, prince de Hesse: Mémoires de mon temps (1861) s. 25; jf. Aage Friis (udg.): Bernstorffske Papirer I (1904) nr. 401; og Reverdil: Struensée et la cour de Copenhague (1858) s. 24.

Drop it!

Af Jørn Lund

Et sprog kan opløses indefra, hvis et andet sprog gradvis infiltrerer lydssystem, bøjningssystem, syntaks, semantik osv. Det kan ramme dialekter, og det kan ramme andre sprog i kontakt, specielt hvis de er nærtbeslægtede.

Den anden trussel mod sprogets eksistens er en begrænsning af dets kommunikative rækkevidde, et tab af domæne.

Det sidste er for nationalsprog som de nordiske det mest aktuelle.

I Danmark ligger argumentationsbyrden for tiden hos dem, der vil fastholde det danske sprog som det helt dominerende tale- og skriftsprog, ikke hos dem, der vil lade engelsk afløse dansk i nogle af nationalsprogets etablerede funktioner. Man peger på internationalisering, europæisering, på udviklingen, på trenden. Og mange vil gerne være 'trendsættere'.

Rent politisk er det interessant at se, at højrepartierne, som fx det danske Venstre, er de mest ivrige. De partier, som tidligere holdt fast i værdier knyttet til Gud, konge og fædreland, overgår nu hinanden i erklæringer om, at nationalstaten er død – mens de principielt internationalt tænkende venstrefløjsfolk skeptisk ser til og gør studier i dansk identitet. De konjunkturbevidste vejrhæner er dybest set ligeglade med det hele, men løber hen, hvor vinden blæser.

Journalister, politikere og uddannelsesfolk har ofte sprogspørgsmål til debat, fx i kronikspalterne. Dagbladet Politiken har bragt en kronik af journalist Oliver Clausen, der har forladt sit fædreland for good og slået sig ned i Canada. Emnet meldte sig hos ham, da han fra flyveren så ned på de grønne øer. Han fik ikke nogen klump i halsen, som man bør, når man nærmer sig sit fædreland efter nogen tids udlændighed. Som bekendt har ordet 'elendig' grundbetydningen 'som lever borte fra sit land'. Sådan kan ordenes historie undertiden belyse sammenhænge i følelseslivet.

Oliver Clausen vil afskaffe det danske sprog, og det kan

gøres uden omkostninger, siger han. «Der vil blive afsavn, om end ikke æstetiske, når dansk ikke bruges mere. Svenskerne vil have så meget mindre at more sig over. Andre udlændinge (–) vil ikke kunne henrykke danske sprogchauvinister med deres forsøg på 'rødgrød med fløde' (–) ø eksisterer ikke uden for Danmark og Norge (–).»

«Alvorligt talt vil dansk kun reelt blive savnet for sin værdi som camouflage. Det er et for verden uigennemtrængeligt slør, bag hvilket danskerne uantastet kan forsikre sig selv og andre om deres kulturelle fortræffelighed. Det afskærer begge parter fra at afprøve påstanden.» Det var nu et journalistisk opgør med dansk sprog. Overvejelser med samme konklusion kan man støde på også blandt sprogforskere, dog af en eller anden grund ikke så ofte hos sprogfolk med nordisk sprog som felt.

I en kronik nytårsdag 1989 i Politiken skriver Helle Lykke Nielsen fra Odense Universitet om det u hensigtsmæssige i at fastholde æ, ø å, og hun påpeger, at vi jo allerede er begyndt at betjene os af engelsk i mange faste udtryk. 'Shit, hej, how are you' osv. «I dag begrænser den engelske sprogbrug sig ikke til det tekniske» (–) «dansk forsvinder selvfølgelig ikke i morgen eller næste år, men mon ikke mange af os vil være bilingvale allerede ved årtusindskiftet?»

Helle Lykke Nielsen fortsætter: «Alting har sin pris – også bevarelsen af det danske sprog. Det er naivt at tro, at det danske sprog vil kunne eksistere i sin egen ret. Uden en bevidst kulturpolitik og en stor pose penge til dette ene formål vil dansk lige så langsomt blive til en dialekt på linie med sønderjysk eller bornholmsk folkemål – noget man betjener sig af, når man taler med sine børn eller sin ægtefælle, og helst, når ingen andre hører på.» Og så fremfører hun en række træk, der nødvendigvis gør denne udvikling: EF-administrationen osv. «Hvorfor ikke tage konsekvensen og afskaffe dansk som officielt sprog?» Hun foreslår at begynde med æ, ø, og å; det vil vække opmærksomhed, ikke mindst på Ærø.

Men allerede mere end 20 år tidligere havde den daværende formand for Dansk Sprognævn Poul Lindegård Hjorth, som bekendt en meget forsigtig og meget lærd mand, ifølge et stort opsat avisreferat udtalt: «Det danske sprog har altid været hårdt

trængt, men det er rigtigt, at der med de større internationale relationer i dag er en langt større fare for vort sprog end nogen sinde tidligere. (—). Vi udsættes hele tiden – og har været det gennem hele det 20. århundrede – for en kolossal påvirkning fra det engelske. Og det er en realistisk tanke, at al administration, undervisning og forretning om 20–30 år vil foregå på engelsk – simpelthen på grund af de større europæiske markedsdannelser.»

Om udtalelsen er korrekt citeret af journalisten er måske tvivlsomt. Men sikkert er det, at danske tolke *er* bekymrede for det forhold, at politikere og embedsmænd kan finde på ikke at betjene sig af deres modersmål, selv om der er tolkningsmuligheder. I Politiken 14/10 87 skriver en oversætter ved EF-ministerrådets danske afdeling i Bruxelles, Benny Adriansen:

«Gang på gang har mine oversætterkolleger og jeg selv oplevet, at danske ministre (eller ministerrepræsentanter) taler dansk skoleengelsk på officielle rådsmøder, ligesom det jævnligt forekommer, at Rådets danske oversættelsesafdeling bliver udsat for at skulle oversætte tekster fra ministeriet i København fra engelsk til dansk.» Adriansen fortsætter i et åbent brev til statsminister Poul Schlüter: «Det er ganske vist muligt, at dansk om et par menneskealdre er reduceret til et primitivt stammesprog, der kun tales og forstås i det kolde blæsende land højt mod nord, men er det en udvikling, en dansk regeringschef bør befordre?»

Det siger Schlüter naturligvis omgående nej til. Sprogspørgsmålet optager med andre ord politikere, journalister og sprogfolk, og det er min erfaring, at det også optager mange andre. Men der er ikke mange, der er klar over sprogets forankring i fælleskulturen og i den individuelle forestillingsverden. Sprogdebattens største problem er, at de fleste ikke ved, hvad et sprog er, hvad det afspejler, og hvad det griber ind i. Mange har et instrumentelt sprogsyn.

Engelsk som undervisningssprog

Ved overgangen til 1990'erne er brugen af engelsk som undervisningssprog taget op til drøftelse, bl.a. på foranledning af den

danske journalist, forfatter og samtidshistoriker Paul Hammerich, der i statsminister Poul Schlüters tænketank har bragt emnet frem. Paul Hammerich forestiller sig undervisning på dansk i nogle fag, undervisning på engelsk i andre fag. Tanken har vundet ikke ubetydelig tilslutning i mange kredse. En radikal udgave af den er i mere uformelle sammenhænge taget op til drøftelse på foranledning af forhenværende miljøminister Lone Dybkjær, der ønskede belyst konsekvenserne af brugen af engelsk allerede i børnehaver.

Journalisten Vibeke Sperling er på linie med de synspunkter, når hun i tidsskriftet «Den grimme Ælling», november 1989, skriver: «Danmark bør i 90'erne tage skridt til at gøre landet to-sproget. Og det er ikke det samme, som undervisningsministeren nu taler om, når han foreslår at engelskundervisningen skal starte på tidligere klassetrin. To-sprogethed betyder, at børnene skal gøres fortrolige med engelsk fra hjemmene og børnehaverne, og at fag som historie og fysik skal indlæres på engelsk på linie med dansk. Det kræver selvfølgelig også en ekstra indsats for det danske sprog.»

Det er ikke kun de skrivende lag i befolkningen, der huser sådanne opfattelser. Mange forældre har en fornemmelse af, at engelsk kan «fremtidssikre» deres børn, og mange skolefolk møder den opfattelse, at man ikke tidligt nok kan begynde med engelsk som fremmedsprog.

På Amtsgymnasiet i Rungsted har man siden 1990 haft undervisning på engelsk i hovedparten af fagene i en matematikerklasse, kaldet «englænderen». Forsøget er blevet fulgt af megen opmærksomhed, men tilgangen af elever ser ud til at være dalende.

Skolens rektor, Leo Bresson, betragter tosprogethed som en uomgængelig nødvendighed for danskerne, og han mener, at bølgen af internationalisering og åbningen af de europæiske grænser vil føre til, at danskerne må indstille sig på nødvendigheden af en funktionel beherskelse af både dansk og engelsk: «Hvis vi ikke vil være et reservat for «ædle vilde», må vi sætte de unge i stand til at arbejde i et forenet Europa uden hindringer fra vores side.» («First Class in English», i Dansk Pædagogisk Tidsskrift, 3, 1990).

Jeg har selv i en kronik i Politiken (2/2 1991) hævdet, at man gør sig overdrevne forestillinger om de sproglige konsekvenser af et nærmere europæisk samarbejde. Selv egentlige unionsdannelser på tværs af kulturelle og sproglige grænser er ikke så skæbnesvangre for sprogene, som mange tror. På trods af mange års unionsdannelse udkom dagbladet 'Pravda' på mere end 100 forskellige sprog; og ingen vil vel hævde, at styringen af denne union har været slap.

Man kan også erindre sig, at Norge i 434 år var underlagt dansk herredømme – på et tidspunkt, hvor man ikke havde udviklet et standardiseret nationalt skriftsprog. Og det sprog, der truede norsk, var nært beslægtet og skulle desto lettere kunne infiltrere det og gradvis bøje det mod sig.

Men det norske sprog lever stadig og bidrager til at styrke nationens adrenalinproduktion.

Som daglige brugssprog er nationalsprogene i Norden efter mit skøn foreløbig ikke truet. Men de er ved at tabe terræn inden for mange områder. Det har de nordiske sprognævn beskæftiget sig med i Kritiansund 1989, og bl.a. Ulf Teleman har fremlagt strategier og overvejelser af interesse for årets tema i Reykjavík.

Måske er der også kræfter på vej, der lægger afstand til den engelske påvirkning, selv i Danmark. Der er flere og flere tegn på, at en hel del danskere er ved at blive lettere irriterede over den ukritiske anvendelse af engelsk. Vi havde sidste sommer en sprogdebat i Danmark om, hvordan navnet på en stor, ny dansk bank skulle udtales. Den kom til at hedde Unibank. Danmarks Radio var naturligvis hurtigt fremme med oplysninger om fusionsdannelsen, og navnet blev snart udtalt «unibank», snart «junnibank». Mange bryder sig ikke om dobbeltformer og mener ikke at kunne leve med begge varianter. Den ene skal være forkert, den anden rigtig.

Danmarks Radios sprogkonsulenter anbefalede i den forvirrede overgangsperiode, at hvis DR skulle lægge en kurs, skulle man sige «unibank». *Uni* er en byggeklods i forvejen: 'universitet, universel, union' osv. Vi siger ikke «junniversitet» eller «junniversel». Desuden står udtalen «uni-» bedst til den danske udtale af sidsteleddet '-bank'. Hvorfor sige «junki-» på engelsk men 'bank' på dansk, med stød og det hele?

Nu viste det sig, at banken selv foretrak udtalen «junni-bank»; man trak en enhjørning ud af stalden; den fungerer som logo for banken, og på engelsk hedder sådan en 'unicorn'.

Og så kan «junni»-udtalen markere bankens internationale relationer. DR bøjede sig for bankens henstilling – og det var så enden på den historie.

Er det en kuriøs detalje, eller *er* den interessant?

Den kan i hvert fald bringe gemytterne i kog. Bankens direktør nægtede at medvirke i et radiointerview, fordi interviewereren sagde «unibank» og ikke ville sige andet. Han sagde «unibank» og vedblev at sige «unibank»!

Hvad ligger der bag? Ja der ligger det principielle spørgsmål, om et firma sådan skal bestemme, hvordan ordene i dansk skal udtales. Og så ligger problemstillingen dansk contra engelsk under overfladen. Tilhængere af udtalen «junni» kan mistænkes for at snobbe for det engelske og det internationale, modstandere kan klandres for at være provinsielle.

I hvert fald nogle danskere er begyndt at reagere negativt på erhvervsfolks brug af engelsk. Sympatien er måske på vej til at forskyde sig til fordel for dem, der laver sjov med det. En vognmand har kaldt sine langdistancebusser for 'gråhund', en musikergruppe har kaldt sig The Lejrbål's, og ikke så få kastede i nogle år syrlige blikke på s-et i Illum's. Det gamle eksklusive danske stormagasin havde vel i forventning om en PR-effekt forsynet sig med et apostrof-s, men måtte efter nogle år krybe til korset og slette s-et igen. 'Illum' hed det, og 'Illum' hedder det.

En tilkendegivelse

Min egen holdning til planerne om at gøre danskerne tosprogede fra børnehaveklasserne er et rungende: Drop it!

Projektet er tilmed umuligt at gennemføre med det personale, der i den næste menneskealder vil være beskæftiget dér, og lige præcis på det område kan man ikke kompensere ved brug af nok så avanceret audiovisuelt udstyr. Selv entusiastiske og principielt veluddannede gymnasielærere har vanskeligheder, og de bliver næppe mindre for børnehavepædagogen. Resultatet kan blive, at børnene lærer et usikkert og fejlfyldt engelsk – uden at ane det.

Man kunne nu tænke sig dem, der ikke giver op, selv om programmet ikke kan realiseres så godt, som det var ønskeligt. Hvis man følger dem, kan danskerne i de kommende generationer blive udstyret med et dårligt engelsk, som det er svært at lægge fra sig og udbygge. Samtidig kan der bringes forstyrrelse i sprog- og begrebsudviklingen på det modersmål, der ved skolestarten er i stærk vækst. Resultatet bliver en ugunstig udvikling på begge sprog, en udvikling som kun de kvikkeste vil kunne reparere på senere.

Hvis man vil fremme beherskelsen af engelsk, bør man i stedet intensivere engelskundervisningen på forskellig måde, lade elever og lærere få lejlighed til at opholde sig i engelsktalende lande. Men det er en dårlig ide at gøre engelsk til undervisningssprog i nogle fag fra skolestarten. Det giver – ud over de problemer, jeg tidligere har tangeret – store terminologiske problemer, al den stund fagene ofte har flydende grænser og betjener sig af hinandens begreber. Det er i forvejen noget af en opgave at få eleverne til at forstå sammenhængen mellem deres fag. Hvis de nu undervejs oven i købet skal overskride en sproggrænse, bliver problemerne endnu større.

Dertil kommer, at skolebegyndere ikke kan klare at udvikle et sæt af associationer til to sprog i en periode, hvor deres ordforråd vokser meget hurtigt, og hvor de skal foretage det store spring, det er at nå til forståelse af skriftsprogets mysterier.

Det er ikke noget luksusproblem. Jeg er bange for, at børn kan blive hæmmede i deres kreativitet, hvis de fx i orienteringsfagene skal undervises på udenlandsk og ellers på dansk. Vi skal huske, at sproget er så meget andet end ordenes kernebetydning. Hver gang der kommer skred i vores bevidsthedsliv, udnytter vi hele deres rodnet.

Kun få forlader i dag grundskolen med et fuldt funktionsdueligt modersmål. Mange er resten af deres liv usikre, når de skal udtrykke sig mundtligt i formelle sammenhænge, og når de skal skrive. Disse elever er blevet undervist på dansk hele deres skoletid. De bliver ladet i stikken, hvis skolesproget snart er engelsk, snart dansk.

Dansk produktudvikling

Det danske sprog er – ligesom de øvrige nordiske sprog – produktudviklet gennem historien til præcis at dække udtryksbehovene, der hvor det tales. Sproget rummer netop de begreber og relationer, man på vore breddegrader har haft brug for. Det gør det anderledes end alle andre sprog, der repræsenterer andre omverdensstruktureringer, andre måder at inddele verden på. De nationale sprog er ikke blot bærere af en lokalkultur, de er udtryksmæssigt 'second to none'!

Den største fare for det danske sprog er – danskerne. De har haft deres eget sprog så længe, at de ikke er klar over, hvad det indebærer. På den baggrund er det godt at blive kaldt til nordisk sprog møde en gang om året.

Det danske sprogs fremtid

Af Erik Hansen

Overvejelser om det danske sprogs fremtid bør ikke dreje sig om om sproget vil overleve de næste par hundrede år. Det er ganske usandsynligt at sproget vil gå til grunde.

Spørgsmålet er derimod hvor meget og hvordan dansk vil blive påvirket af fremmede sprog, formentlig først og fremmest engelsk, og endvidere hvilken status dansk vil få i Danmark og i Europa: Hvem vil tale dansk i fremtiden, i hvilke situationer og om hvilke emner vil de formulere sig skriftligt og mundtligt på dansk?

De afgørende nye betingelser det danske sprog skal eksistere under, er noget i retning af tosprogethed. I fremtidens samfund vil i det mindste engelsk komme til at spille en meget stor rolle i hverdagen. De fleste danskere vil dels gennem deres uddannelse, dels gennem deres hverdag og deres arbejde komme til at bruge og beherske engelsk, og måske også tysk eller fransk, i et helt andet omfang end nu, hvor de fleste ikke kan stort andet end sige hvad klokken er og bestille en øl på en restaurant.

Der er tre faktorer der bliver afgørende for overvejelserne over det danske sprogs fremtid. Det er den omgivende politiske virkelighed, folkets holdning, og den aktive sprogpolitik.

Den omgivende politiske og økonomiske virkelighed i EF

er egentlig temmelig detaljeret planlagt allerede nu. Den frie bevægelighed af arbejdskraft og kapital vil betyde meget kraftigere kontakt med udlandet, dels ved at danskerne rejser ud, dels ved at udlændinge etablerer sig i Danmark.

EF's uddannelsespolitik vil opmuntre til udveksling af studenter og andre under uddannelse, skolerne må styrke engelskundervisningen, og gymnasier og højere læreanstalter vil ligefrem tilbyde undervisning i mange fag på engelsk, så eleverne er effektivt forberedte på den europæiske virkelighed.

Allerede nu har mange danske hjem adgang til et stort antal

europæiske radio- og fjernsynskanaler, først og fremmest engelsk- og tysksprogede, noget der har øget den voksne befolknings interesse for at lære fremmede sprog.

En del store internationale koncerner bruger i deres danske afdelinger moderlandets sprog, i al fald i skriftlig kommunikation. Til trods for at dansk er et fuldt berettiget forhandlingsprog, foretrækker mange danske EF-politikere at skrive og føre forhandlinger på de europæiske hovedsprog, for at undgå trættende og forsinkende oversættelse og tolkning. Og det er velkendt at mange forskere publicerer deres afhandlinger på engelsk, fransk eller tysk for at gøre resultaterne kendt uden for Danmark.

Alt i alt en voldsom intensivering af den sproglige og kulturelle kontakt med det øvrige Europa.

Folkets holdning

Jeg kan forestille mig at det danske folk vil kunne reagere på disse forhold på to forskellige måder, forstået sådan at det er et enten – eller. Enten giver man efter for presset udefra og accepterer at dansk trænges bort fra det ene anvendelsesområde efter det andet. Eller man reagerer på presset ved netop at insistere på at det danske sprog forbliver i sine gamle rettigheder.

A. Dansk trænges tilbage fordi det er upraktisk. Der er næsten ingen udlændinge der kan dansk, tolkning og oversættelse er dyr og tidsrøvende, og da alle danskere nu er så gode til engelsk. . . Yderligere vil mange nok ligge under for den vulgære illusion at engelsk, fransk eller tysk er ædlere, klarere og bedre sprog end dansk. Det kommer af at man lærer fremmedsprog gennem undervisning, grammatikker og regler der opstiller alle det fremmede sprogs raffinementer. Modersmålet er derimod noget man lærer intuitivt, og derfor opdager man ikke så let dets regler og finesser.

Det er derfor praktisk – og ikke noget tab – at dette bondemål fortrænges fra det ene fagområde efter det andet, administration, teknologi, presse, faglitteratur, underholdning, og H.C. Andersens eventyr er såmænd slet ikke så ringe i engelsk oversættelse. Til sidst bliver dansk et kuriøst fritidssprog, som

det ikke er nødvendigt at opdatere bl.a. ved nye ord. Så hvis man på et tidspunkt fortryder og vil genindføre dansk på de tabte domæner, vil det med rette vise sig uegnet.

Det må understreges at denne opgivende holdning næppe har meldt sig endnu. Den naive dyrkelse af engelsk og amerikansk, som i Norge har ført til aksjonen for språklig miljøvern, bygger jo på en fascination af det eksotiske sprog engelsk, fordi det er så sjældent at de engelske ord lyser op mellem de mange grå danske, latinske, græske, tyske og franske gloser.

B. Derimod kan man mærke ansatser til den anden holdning som jeg forudser. Den bygger på had til eller i det mindste skepsis over for EF.

EF fremstilles af sine tilhængere som en politisk dannelse der skal sikre os mod krig i Europa, for første gang siden verdens skabelse, og endvidere sikre at Europa klarer sig økonomisk og kulturelt som en enhed over for andre store enheder. Et lille land som Danmark har som medlem af EF langt større indflydelse på europæiske beslutninger end det ville have som suveræn stat. Der er stort flertal i det danske folketing for denne opfattelse.

Men det bliver tydeligere og tydeligere for os andre at EF's formål frem for noget er at fremme produktion og handel. Det drejer sig om favorisering af en hæmningsløs profitjagt hen over alle nationale og moralske grænser. Det med kulturen har man været nødt til at tage med for at sikre stemmer nok til projektet. Men det drejer sig først og fremmest om ecu.

Danske miljølove forringes for at de kan harmoniseres med de europæiske, og der påtvinges os tre dyre broer, som vil ødelægge Sjælland og som har hele det danske folk imod sig.

Landet er allerede nu fuldt af udenlandsk kapital. Om nogle få år kan hvem som helst købe dansk jord og fylde virksomhederne med udenlandsk arbejdskraft, og formentlig er vore regler for bygnings placering, udseende, energiforbrug og størelse også for restriktive for markedskræfterne.

Jeg ventner at mistænksomheden over for EF vil blive så stærk at vi kommer til at opleve os selv som danskere på en måde som vi ikke har kendt siden krigen. Og det vil selvfølgelig styrke det danske sprog som et af vore vigtigste identitetssignaler.

Det vil uden tvivl blive nødvendigt at være tosproget af rent praktiske grunde, men danskerne vil insistere på at dansk er andet end en folkloristisk kuriositet. Det skal ikke kun være noget man taler søndag eftermiddag.

Der findes her i Norden to gode eksempler på hvordan grov politisk, kulturel og sproglig imperialisme virker på små samfund. Vi ved alle hvilken rolle det danske sprog har spillet i den islandske og den færøske historie; men der er ingen steder i Norden hvor det oprindelige sprog har holdt sig så godt som netop der. Einar Haugen har engang sagt at Færøerne er det bedste europæiske eksempel på et tosproget samfund. Det stemmer med min egen erfaring, at så at sige alle færinger ikke bare taler dansk, men taler et meget korrekt og meget funktionsdygtigt dansk. Men der er jo ingen færinger der er i tvivl om hvad der er deres modersmål!

Det færøske eksempel er mit bedste bud på det danske sprogs fremtid i EF. Så længe det er en selvfølge at man har sit sprog i fred, tænker man ikke over at man har det. Men når det bliver mobbet, tager vi parti for sproget og forsvarer det.

Den aktive sprogpolitik

Sammenlignet med de fleste andre nordiske lande er det karakteristisk for Danmark at der egentlig ikke *tales* om sprogpolitik. Naturligvis *føres* der sprogpolitik: Det er sprogpolitik at skolerne har modersmålsundervisning, og at der udgives en officiel Retskrivningsordbog; det er sprogpolitik at vi har dansksproget radio, fjernsyn og dagspresse – og det er sprogpolitik at vi ikke har forbud mod at restauranter har udenlandske navne osv. Men det er alt sammen så selvfølgeligt at det ikke er emner for debatter i Folketinget, for diskussioner på arbejdspladserne eller for samtaler i hjemmene.

Det er sandsynligt at vort medlemskab af EF vil tilskynde os til en mere eksplicit og mere aktiv sprogpolitik som kan gøre det muligt i nogen grad at styre udviklingen.

En sprogpolitik kan være introvert, dvs. at den beskæftiger sig med sprogets udtale, ortografi, ordforråd, syntaks osv. («corpus-planning»). Eller den kan være ekstrovert, dvs. beskæftige

sig med sprogets status i forhold til omgivende nationalsprog («status-planning»).

En beslutsom introvert sprogpolitik er ganske fremmed for dansk tradition og dansk lynne. Sprogets ortografi, ordforråd, syntaks og stil vil ganske givet i større eller mindre udstrækning blive påvirket af de store europæiske sprog, men det er ikke noget nyt eller faretruende (se Jørn Lunds indlæg), og det er ikke her en sprogpolitik vil kunne blive af betydning.

Derimod er det vigtigt at vi nu kommer i gang med den helt uvante opgave at tænke over det danske sprogs stilling over for de store europæiske hovedsprog, at vi får en diskussion om det, og at denne fører til en velovervejede sprogpolitik.

Mht. skolen skal det overvejes hvor meget fremmedsprogundervisningen skal kunne fortrænge modersmålsundervisningen og andre nationale fag. Og skal man satse udelukkende på engelsk, eller skal også andre fremmedsprog styrkes?

Også forholdet til de nordiske nabosprog er et sprogpolitisk emne. Skal uddannelsesstederne pålægges og pressen og medierne tilskyndes til at tage det nordiske sprogfælleskab alvorligt, eller skal vi bare fortsætte som hidtil?

Der vil også opstå krav om fremmedsprogede udsendelser i radio og tv. Hvilken art af udsendelser, og hvor stor en del af sendetiden kan de få?

Skal EF-borgere der etablerer sig i Danmark, kunne gøre krav på al offentlig service på deres eget sprog? Og hvor imødekommende skal vi være når magtfulde erhvervsfolk om nogle år kræver det danske alfabet EF-harmoniseret ved afskaffelse af bogstaverne æ, ø og å?

Der er for tiden ni ligeberettigede arbejdsprog i EF. Hvis resten af Norden og de fleste østeuropæiske republikker optages, bliver det nødvendigt at reducere meget kraftigt i antallet af officielle EF-sprog. Hvad kommer det til at betyde for det danske sprog?

Der er i det hele taget næppe tvivl om at dansk vil blive trængt tilbage på visse administrative og tekniske områder. Hvilke domænetab der er acceptable og hvor vi skal sætte grænsen, er vigtige sprogpolitiske spørgsmål.

Fremtiden og det nordiske

Det er som regel hykleri hvis nogen påstår at de i det daglige går rundt og føler sig som nordiske. Så længe man bliver i Norden, er forskellene mellem de nordiske nationer betydelig mere iøjnespringende end lighederne.

Men i samme øjeblik vi er sammen med folk uden for Norden, så får vi det orienteringspunkt som gør at vi kan opleve os selv som nordiske individer og nordiske folk. Udlændingene virker som katalysatorer for fællesskabsfølelsen.

Sådan vil det også gå i EF. Når vi sidder i den internationale reklames stupide jerngreb, når der træffes beslutninger hen over hovedet på os om uddannelse, miljø og kultur i Norden, når vi ser vore lande fulde af tyske, polske og italienske fabrikanter der opkøber jorden og gør med den hvad der passer dem, på dispensationer fra EF's centrale miljøstyrelse i Palermo – så vil den nordiske urbefolkning komme til at føle et fællesskab, sprogligt, kulturelt og politisk, som udfylder al den tomme retorik om det nordiske der har lydt i hundrede og femti år. EF's centralistiske kræmmervælde vil blive konfronteret med Nordens demokratiske traditioner, som ikke overlader hvad som helst til markedskræfternes frie spil, og det vil for alvor gå op for os at også de nordiske sprogs skæbne hænger sammen.

Om femti til seksti år vil EF gå i opløsning under militærkup og blodige borgerkrige. Norden vil efter nogen tøven erklære sig forenet og selvstændigt og bliver hurtigt besat af trætte og desillusionerede enheder af den centrale EF-hær. De isoleres totalt, idet man nægter at tale andre sprog med dem end nordiske, store dele af styrkerne deserterer i løbet af de første måneder, og besættelsen ophører i løbet af et års tid. Så kan Norden prøve at realisere drømmen fra 1397, at blive ét samfund – og ét sprog-samfund – på over tyve millioner mennesker.

Homo loquens – homo laborans

Av Heimir Pálsson

Följande rader utgör ett försök på att definiera min och möjlighets andra «*nordisters*» ställning, men samtidigt innehåller det en strävan efter att se och beskriva en uppgift jag tror vi har.

Jag betraktar mig själv som en epigon, en senfödd grundtvigianer, en panskandinav i fel århundrade, men först och främst som en filolog av den gamla skolan som har gått genom många metamorfoser och idag fruktar en framtid som han inte förstår och inte vet hur han skall handskas med.

Men över det hela svävar det en tro på språket och därmed en tro på de nationella språken.

Identitet är en av 1900-talets modetermer, bl.a. inom samhällsvetenskaperna och litteraturen när man försökt fastställa individens bild av sig själv och sin situation och funktion i det stora sammanhanget. Man skulle kunna säga mycket om olika identitetsvarianter, om de olika självbilder vi har. Jag skall här bara nöjas med att konstatera att de är allihopa verbala eller språkliga. De blir inte till bilder förrän de har formulerats i ord. Självbilden, identiteten, begränsas sålunda av varje enskild människas språk. Har vi en högt utvecklad verbal förmåga får vi helt andra förutsättningar för en nyanserad identitet än om vårt språk är torftigt och begränsat. I detta sammanhang betraktat blir språket alltså både ett instrument för att «*tänka ut*» eller konstruera självbilden och det instrument som begränsar samma självbild. Och även om vi aldrig kommer att i detalj kunna jämföra två sådana självbilder, kan vi lugnt hävda att inte två är exakt likadana. De är åtminstone så olika som två människors verbala förmåga är olika. Dessutom är det mycket viktigt att komma ihåg att ingen av våra identiteter är en konstant. De står alla i en relation till en omgivning som är i ständig förändring. Därför är min och din identitet inte exakt den samma i dag som den var i går, men det är lika viktigt för oss i dag som det var i går att kunna definiera och verbalisera identiteten.

När man talar om språk, språklig utveckling och språkkänsla händer det ofta att man glömmer just denna faktor, glömmer den roll språket spelar för personligheten, identiteten och därmed hur individen finner sig tillrätta i vår jordiska tillvaro. Språket, såväl ordförrådet som tillgången till det språkliga systemet, är en förutsättning för att vi skall kunna definiera oss själva för oss själva! – Jag brukar i detta sammanhang skoja om att min identitet på svenska, dvs. min svenska identitet, är en annan än min isländska identitet. Jag blir med andra ord en annan människa så fort jag börjar tala svenska! En finlandssvensk politiker uttryckte detta så: «På engelska är min intelligens bara 60 % av vad den är på svenska!» Och Antti Tuuri sa: «På finska kan jag säga det jag vill! På svenska kan jag bara säga det jag kan.»

Ännu större blir språkets roll om vi sedan tar i betraktande att vår nordiska kultur under ett mycket tidigt skede blev en verbal och därefter litterär kultur. Självklart varierar det från land till land hur stor andel av kulturen som kan kallas skriftlig. Allra tyngst väger förmodligen den skrivna kulturen på Island, eftersom den verbala konsten där kom att fungera närmast som ett substitut för alla andra konstarter, men också i den fastlandsnordiska kulturen är litteraturens roll utomordentligt viktig.

Alla lärare och psykologer känner till elever eller klienter som tycks vara så språkligt otränade att de endast med stor möda kan formulera relativt okomplicerade tankar. Dagligen får vi exempel på detta i etermedierna när mannen på gatan får tillfälle att omedelbart ha åsikter om den ena eller andra dagsaktuella händelsen. Men när man väl kommer till skott så hörs inget annat än «hm» och «ööh» och «Ba' bra».

Om den här «mannen på gatan» är islänning menar man ibland att han lider av ett slags språkskräck. Han har så ofta fått höra att man skall tala korrekt, men han har mycket oklar uppfattning om vad som är korrekt och inkorrekt i språkligt hänseende, och då är det förstås enklast att tiga. Detta är en tänkbar förklaring men jag håller den inte för särskilt sannolik, utom i undantagsfall.

Mera sannolikt är att mannen på gatan när det kommer till kritan inte vågar stå för sina åsikter. Han har en vag känsla av

att det att ha åsikter är en profession, och han vet mycket väl att han inte är något proffs på detta område.

Men mest sannolikt tror jag ändå är att mannen på gatan, precis som de flesta av oss, lider av en viss «språklig osäkerhet» av en helt annan kaliber än den språkskräck jag nämnde. Han har inte det jag ibland har kallat «en tillflyktsort i språket» med en dold hänvisning till den isländska författarinnan Málfríður Einarsdóttirs «En tillflyktsort i tillvaron» (Sama- staður í tilverunni). Att ha en tillflyktsort i språket innebär att ha en språklig säkerhet som skapar känslan av att man kan uttrycka det man vill precis på det vis man önskar och i vilken situation som helst. Sådan språklig säkerhet är ingalunda medfödd. Den grundläggs säkert under barnets språkinläring, men mycket viktiga delar som ordförråd och rikedom på språkliga formuleringar får man först efter lång träning och brottnig med tanken och sinnet. Men det kanske viktigaste av allt är att språkbrukaren har en känsla av att vara herre över situationen och att hans självbild är tydlig.

Vi lever i ett samhälle som för varje dag ställer allt större krav på språkbrukarna. Ordförrådet förändras snabbt, vi behöver kunna uttrycka oss om nye situationer gång på gång, analysera vår ställning i tillvaron på nytt, revidera vår identitet. Som vuxna behöver vi språkligt tampas med verkligheten. Men samtidigt tyder mycket på att omständigheterna kring barnens språkinläring inte är så gynnsamma som man kunde önska. Själva talar vi språk som har tydliga rötter i ett försvunnet bonde- och fiskarsamhälle. Våra barn är födda efter ett traditionsbrott som gör att de inte har någon möjlighet att lära sig vårt språk i dess naturliga sammanhang, om man nu kan uttrycka det så. Det här traditionsbrottet framstår mycket klart om man ser på ett «genomskinligt» språk som isländskan. I isländskt vardagsspråk ingår det en massa fasta uttryck och vändningar, metaforer och språkliga bilder av olika slag. Dessa metaforer är mycket lätta att förstå om man känner till det samhälle som skapat dem, om man vuxit upp i det traditionella bondesamhället. Men för ungdomar som inte vet om något annat än ett urbant samhälle dominerat av högteknologi, blir modersmålet ett i viss mening främmande språk, och det krävs utförliga för-

klaringar om de skall bli förtroliga med det traditionella språkbruket. Detta har man t.ex. inte haft klart för sig i det isländska skolsystemet under de sista decennierna, då den egentliga undervisningen i modersmålet faktiskt fått mindre och mindre tid eftersom nya ämnen kräver sitt. Man kan också tillfoga att det moderna massmediesamhället ger få möjligheter till det lugn som man behöver för att riktigt lära sig något, och lärarna vet föga om hur man skall hjälpa elever som är födda med hörlurar fyllda av popmusik.

1990, året som av Förenta nationerna utsågs till kampen mot analfabetism, blev ett mycket viktigt år i språkdiskussionen på Island. Efter att i årtionden ha gått på myten om att alla islänningar kunde läsa, fick man plötsligt upp ögonen för det faktum att även Island naturligtvis har jämförelsevis lika många funktionella analfabeter som t.ex. Sverige. Och samtidigt tog diskussionen om språket ny fart så att man i dag kan hoppas på bättre förståelse av språkets roll, också i det hypermoderna samhället. Men viktigast av allt tror jag var att många kom till en större insikt om läsandets roll för individens utveckling och fungerande i samhället: Den som inte genom läsande öker sitt ordförråd och sin makt över språket, han kommer i datateknikens och informationens tidsålder inte att kunna fungera ens i närheten av den läsande människan. Detta är en direkt följd av det jag nämnde tidigare: vi behöver ett allt mer rikhaltigt ord-förråd och en smidig uttrycksförmåga för att kunna beskriva tillvaron och definiera vår identitet. Även om grunden till vårt språk läggs vid den första språkinläringen, slår språket ut i full blom först när vi medvetet och omedvetet berikat det genom läsning och sålunda lärt oss använda det som nyckel till gångna tiders kunskap och liv.

Jag skall inte trötta er med en ytlig genomgång av Basil Bernsteins teorier om klasspråk. Jag skall bara påminna om att Bernsteinskolan byggde på en teori om att språket var en följd av klass, att arbetarklassens «begränsade kod» hade sin förklaring just i klassen. Jag tar inte ståndpunkt med eller mot Bernsteinskolan. Men jag tycker mig faktiskt se en annorlunda språklig klasskiktning i våra västerländska samhällen. Jag skall med tre exempel försöka förklara vad jag menar.

Det var tidigare skick och bruk på Island, och det hade förresten stöd i lagen, att man även vid minsta trafikolycka skulle tillkalla polis för att skriva rapport till försäkringsbolagen. För några år sedan ändrade man detta, och i dag skall det i alla fordon medföras en speciell blankett, där man själv kan beskriva olyckan. Om blanketten sedan undertecknas av båda (alla) parter får den full giltighet för försäkringen. Jag frågade en äldre polis i Reykjavik om det nya systemet verkligen fungerade så, att polisen blev mindre belastad med lindrigare trafikolyckor. «Ne-ej,» svarade han. «Vi blir nästan lika ofta tillkallade, men nu får vi en enkel förklaring, för bilisterna säger kort och gott att de inte begriper blanketten!» – Som sagt: Avsikten var god, man ville förenkla proceduren, men blanketten blev så krånglig att man får tillkalla polisen för språkliga förklaringar!

Vart tredje eller fjärde år brukar vi, nordiska folk, ha riksdags- och kommunval. Alla har vi under valkampanjerna upplevt mycket intressanta talare som verkar kunna formulera vilken åsikt som helst, så att den låter som ett närmast heligt budskap. Alla har vi nog också upplevt motsatsen, att «vår kandidat» blev nedmejad av en motståndare som bara sprängde fram på språkets bevingade häst! Det som kanske slår oss, vanliga dödliga åhörare, mest är det otroliga ordförråd, den massa av obegripliga och märkvärdiga ord vi blir bombarderade med. Det vi i själva verket upplever är den metamorfos språket genomgår – från att vara informativt och förmedlande till att vara ett *makt*medel. För vi lever i en tid då språk är makt. Jag återkommer till det.

Ett tredje exempel – och nu med ett citat:

... Eftersom det informationsmässiga utbytet i undervisningssituationen alltid är en funktion av mottagarens språkliga kompetens (definierad som ett mer eller mindre fullständigt behärskande av det högre utbildningssystemets språkliga kod), utgör den ojämna fördelningen (bland de olika samhällsklasserna) av det i *utbildningsmässigt avseende räntabla språkliga kapitalet* en av de bäst dolda mekanismerna för upprättande av ett samband mellan en individs sociala ursprung och hans framgång i skolan.

Berner et al.: Skola, ideologi och samhälle. Ett kommenterat urval franska utbildningssociologiska texter av Bourdieu/Passeron, Baudelot/Establet, Poulantzas. Stockholm 1977. Sid. 32)

Jag tycker denna utbildningssociologiska text är facinerande. Den innehåller faktiskt viktiga upplysningar. Det står nämligen bl.a. att inte alla har klart för sig att elevernas språkliga utrustning kan vara avgörande för deras framgång i skolan. Men dessa enkla meddelanden är inpackade i så krångliga meningar att det nästan är omöjligt för en icke-specialist att förstå.

Det i mina ögon gemensamma i alla de tre nämnda fallen är att man, medvetet eller omedvetet, använder en så hög och abstrakt språklig nivå att man inte behöver räkna med att allmänheten förstår det sagda eller skrivna. Men samtidigt vet man att det också finns folk som förstår – de invigda, de som tillhör en ny *klass*. Och man är fullt medveten om att det hela låter vetenskapligt och visar språkbrukarens säkra ställning.

Och det jag tycker mig se är som redan sagt en ny klasstruktur i våra europeiska samhällen. Det nyanserade språket blir förutsättningen till språklig makt, men det blir bara de utkorade som behärskar språket och innehar makten.

Förutsättningen är den nya ställning språket har fått i informations- och kommunikationssamhället. Jag har redan nämnt ordförrådet, och därmed det vi kan kalla tillvarons verbalisering. Allt fler saker och begrepp får namn, vilket leder till att tillvaron ställer allt större krav på vår språkliga förmåga.

En direkt följd av detta är den omedelbara makt som då ligger i den språkliga förmågan. En politiker slår igenom, inte därför att han har så många briljanta idéer, så klar överblick och god insyn, utan därför att han är språkligt överlägsen. Och då måste man betona att det inte handlar om den klassiska retorik som gjorde män som Demosthenes, Cato och Cicero till stora talare. Det handlar först och främst om att snabbt lägga sig till med nya och halsbrytande formuleringar och uttryck. Fenomenet är ingalunda nytt, förr i tiden använde de lärda och halvlärda latin för samma ändamål – tänk bara på Holbergs Erasmus

Montanus – men nu har det språkliga förtrycket blivit mycket värre genom att man använder landets och därmed mottagarens eget språk eller i värsta fall engelskan för att visa sin överlägsenhet. – Detta är något oerhört viktigt, för det skapar ännu värre mindrevärdeskomplex när man märker att man inte förstår sitt eget modersmål – värre än om det hade gällt latin eller grekiska.

Och så småningom får vi en ny överklass i våra samhällen. För att använda Linné-terminologin och visa vår vördnad för klassiskt latin skulle vi kunna kalla den nya människan *homo loquens* – den talföra eller kanske ordrika människan. – Ja, så hade jag tänkt mig att man kunde översätta frasen. Men då bör man utan vidare påpeka att *talför* lätt kan uppfattas negativt, och här gäller det inte den pratsamma människan. Jag ger gärna bollen till svenskarna och nöjer mig med latin tills man funnit en bra term – och för all del: Det viktiga är inte termen utan att vi vet vad den innehåller!

Homo loquens är alltså den människa som i realiteten behärskar språket. Hon har därför tillgång till språkets makt och det skulle, i enlighet med vad jag redan har sagt, vara tillräckligt. Men homo loquens stannar inte där. En av nycklarna till makten är språk. En annan är tekniken, datatekniken. För i datorerna har vi skapat de första verktygen som lyder språkliga order. – Detta är kanske det viktigaste av allt om vi vill förstå den sköna nya världen. Datorns språk är visserligen inte ett människospråk, men det bygger på principer från människospråkens grammatik, och de bästa program-författarna lär vara språkvetare eller åtminstone folk som är tränade i språklig logik. Det är mindre märkligt än det låter: matematiken är ett abstrakt språk och därmed är den matematiska logiken faktiskt språklig logik.

Med datatekniken i sin tjänst och med den språkliga makt som jag beskrivit kommer homo loquens att ha en ställning som vi inte kunnat föreställa oss tidigare. Vi som vuxit upp med en världsbild präglad av Marx och Engels, vi som är vana att förknippa klasser och klasskillnader med ägandet av olika produktionsmedel, jord, fabriker osv., vi kommer att ha svårigheter med att tänka på klasskillnader som bygger på kunskap

och språklig träning. Men detta får vi finna oss i, detta måste vi ta med i vår analys av samhällets, nationalstaternas och nationsgemenskapens roll.

Naturligtvis kommer inte överklassen homo loquens att bli ensam i världen. En överklass förutsätter åtminstone *en* väl tilltagen underklass. Ett lämpligt namn på underklassen vore då *homo laborans*, den knogande människan eller också den producerande människan. Hon kommer, kan vi hoppas, att få det relativt bra, åtminstone jämfört med gångna seklers underklass. Hon får bröd och skådespel så det räcker. Underhållningen sköter homo loquens om, och med sina kunskaper kan denne utan svårigheter designa och strukturera den form av underhållning som är lämplig för homo laborens. Och med hjälp av sin överlägsna språkförmåga har homo loquens mycket lätt att övertyga homo laborans om att just denna form av underhållning är den som passar honom bäst. Det som skiljer homo loquens och homo laborans åt är därför först och främst deras olika möjligheter att påverka sin omgivning och utöva makt i samhället.

Nu kan man förstås lätt säga att detta här inte är något nytt. Detta är bara en variant av *Du sköna nya värld* eller *1984*. Och det är sant. Både Huxley och Orwell hade skräckvisioner i denna riktning, även om ingen av dem hade sett de förändringar vi har sett. Det jag hävdar är faktiskt att de hade rätt, även om årtalen inte stämde.

Och vilken form av kulturell utmaning utgör då denna vision för oss i Norden?

Genom århundraden har vi nordbor kunnat skryta med mer homogena samhällen här i Norden än i övriga Europa, för att inte tala om mer avlägsna ställen. Vi har, i kraft av folkbildning och allmän skolplikt, kunnat skryta med en bildad allmänhet och hävda att vanliga medborgare kunnat delta i och utnyttja vilket kulturevenemang som helst, att de har kunnat skaffa sig nödvändigt underlag för att välja ståndpunkt i de mest komplexa frågor osv. Detta har varit förutsättningen för de nordiska demokratierna, den nordiska kulturen, och vi har goda skäl att förmoda att Nordens folk vill slå vakt om de demokratiska principerna. Men det kan bli svårt. Inte på grund av den ökade glidning vi upplever i det nordiska samarbetet, inte heller på

grund av det nya Europa, utan på grund av den nya situation som just är i färd med att skapas av de nya klassamhällena i våra länder.

Det torde framgå att jag inte delar den oro som tagit sig uttryck hos bland annat nordiska språkforskare, och som går ut på att utvecklingen kommer att leda till att *ett* språk, t.ex. engelska, blir det dominerande, det nya *lingua patris* i framtidens Europa, medan de mindre nationalspråken blir ett slags nya *lingua matris*. Det är visserligen högst sannolikt att ett eller ett par språk kommer att bli dominerande i internationella sammanhang, men den största faran ligger inte där utan i den glidning jag har beskrivit som kommer att äga rum inom alla nationalspråk. Det kommer nämligen inte att bli något större problem för en homo loquens, vare sig han är svensk, norrman, dansk, islänning, finländare eller färöing, att fungera på ett främmande språk när han så behöver. Den som bäst behärskar sitt modersmål har också lättast för att lära sig främmande språk. Så enkelt är det. Och så har det alltid varit. Det har varit lättast för akademiker att inte bara skaffa sig jobb utomlands utan också att fungera i ett nytt samhälle, just därför att de har haft lättast för att lära språket. Det har däremot krävt en kraftansträngning för vanliga arbetare – något man känner mycket väl till, bl.a. genom invandrarernas historia i Norden.

Vad innebär så denna vision för oss, medlemmer av nordiska språknämnder 1991?

Jag förmodar att det pro primo innebär att vi får lägga mycket större vikt än hittills på modersmålet i undervisningen eller om ni vill på modersmålsundervisningen. Vi kan inte finna oss i att modersmålet är det första ämne som får ge vika om nya ämnen skall introduceras i skola, utan tvärtom: för varje nytt ämne får man öka modersmålet vikt i undervisningen! Jag understryker att jag inte tar ståndpunkt till huruvida detta kan eller bör ske i själva den traditionella modersmålsundervisningen. Det sannolika är att vi bör ta upp det gamla slagordet «alla lärare är modersmålslärare».

Pro secundo tror jag den innebär att vi får anmoda alla akademiker att verkligen satsa på det vi kan kalla för populariseringen av vetenskaparna. Målet måste bli att *alla* – jag upprepar

alla – inte bara kan förstå utan också kan uttala sig om allt det som berör vår vardagliga tillvaro. Och det kräver faktiskt rätt mycket.

Pro tertio antar jag att vi får vända oss till allmänheten och politikerna för att få alla förstå att här gäller det de nationella och individuella identiteterna; om nordborna – islänningar, samer, finländare, färingar, norrmän, danskar, grönländare eller svenskar – skall kunna definiera sig själva och därmed skapa sig en identitet, så måste deras språk odlas. Annars har vi ingen framtid.

Sámigiella – almmolaš giella. En sammenlikning mellom lovregler for bruk av samisk i Norge, Sverige og Finland

Av Dag Finn Simonsen

Innledning

Både i Norge, Sverige og Finland – de tre nordiske land med samisk befolkning – har det de siste åra vært arbeidet med å utrede samiske rettigheter og med tiltak for å styrke samisk språk og kultur. I Norge og i Finland gjelder det fra 1.1.92 særlige lovregler for myndigheters bruk av samisk, regler som samtidig sikrer samer individuelle språklige rettigheter i kontakt med det offentlige.

I Norge er bestemmelsene tatt inn i sameloven av 1987, i Finland er det vedtatt en egen «lag om användning av samiska hos myndigheter». Det svenske samerettsutvalget har lagt fram flere lovforslag i samme gate: utkast til samelov (en første versjon og en justert versjon), utkast til lov om rett til å bruke samisk overfor visse statlige organer og utkast til lov om forsøksvirksomhet med bruk av samisk overfor kommunale organer. Ingen av forslaga er ennå (januar 1992) vedtatt. Hva som vil skje i Sverige, er uklart, men regjeringen Bildt regner med å komme med et nytt, samlet opplegg til regler i 1992. I alle de tre landa vil språkreglene supplere annet regelverk som skal trygge stillingen for samisk samfunnsliv.

I denne artikkelen sammenliknes bestemmelsene i de tre landa. For Sveriges del er det altså tre *lovforslag* det vises til. De kalles nedenfor henholdsvis samelovutkastet, lovutkastet for statlig sektor og lovutkastet for kommunesektoren.

Et kjerneområde for samisk språk

Både i den norske og den finske loven er det definert et samisk

kjerneområde der reglene skal gjelde spesielt. I Norge kalles det *forvaltningsområdet for samisk språk* og omfatter kommunene Nesseby, Tana, Karasjok, Porsanger og Kautokeino i Finnmark fylke og Kåfjord kommune i Troms fylke. I Finland består *samernas hembygdsområde* av kommunene Enontekiö, Enare og Utsjoki og de delene av Sodankylä kommune som kommer inn under reinbeiteloven. Hele hembygdsområdet ligger i Lapplands län. Sammen danner de finske og fem av de norske kommunene et stort, sammenhengende landområde på begge sider av riksgrensa. Dette er òg det reelle samiske kjerneområdet, her fins for eksempel de eneste større lokalsamfunna der samisk er daglig bruksspråk for majoriteten. Kåfjord grenser ikke til området.

Det svenske lovutkastet for statlig sektor opererer ikke med noen slik geografisk-juridisk enhet. Grunnen er at det i Sverige ikke fins kommuner der samene er i annet enn klar minoritet – trass i at man vanligvis regner med en atskillig større samisk befolkning i Sverige enn i Finland. Både i Norge og i Finland preger samisk språk og kultur de nevnte kommunene i større eller mindre grad.

Generelt om de tre regelsetta

Språkreglene for Norge og Finland har mye til felles. De finske reglene er likevel mer detaljerte, ikke minst når det gjelder bestemmelser om dekning av utgifter til oversetting, tolking og liknende. Språkreglene i den norske sameloven minner om dem i *lov om målbruk i offentlig tjeneste*, som regulerer statsinstitusjoners bruk av bokmål og nynorsk. Blant annet er retten til å få skriftlig svar på ens eget språk ved henvendelser til offentlige organer felles for sameloven og målloven. Når den finske loven kombinerer individuelle språklige rettigheter og det en kan kalle områdevern, har dette sitt motstykke i den allmenne finske språkloven, som angår forholdet mellom finsk og svensk.

Det svenske utkastet for statlig sektor er atskillig mer begrenset; dette springer ut av et ønske om å gå gradvis til verks. Også utkastet for kommunesektoren innebærer et heller varsomt opplegg. Begrunnelsen er at institusjonene mangler både nødvendig språkkompetanse og erfaringer. Hovedpunktet

i utkasta er individers rett til å bruke samisk i skriftlig og muntlig kontakt med visse forvaltningsorganer, i statlig sektor først og fremst slike som administrerer saker av særlig interesse for den samiske befolkningen.

Hvem er same?

I den finske loven om bruk av samisk er *same* definert dels på språklig grunnlag (en må ha samisk som morsmål, eventuelt må minst en av foreldrene eller besteforeldrene ha hatt det), dels etter et subjektivt kriterium (at en oppfatter seg som same). Tilsvarende definisjoner står i den norske sameloven og det svenske samelovutkastet, men knyttes begge steder til same-manntallet, som gir rett til å stemme ved sametingsvalg. Etter de finske reglene har en rett til å oppgi samisk som morsmål ved folketellinger; dette er en referanse til den generelle språkloven. Finland har for øvrig hatt sameparlament siden 1973, det er sytten år lenger enn Norge.

Alle de tre regelsetta taler om samisk generelt, ikke om bestemte varianter av språket, som nordsamisk, enaresamisk eller sørsamisk. Dette innebærer at lovreglene ikke begrenser seg til visse dialekter. Under høringsrunden før lovvedtaket i Norge kom det fram ønsker om at reglene bare skulle gjelde nordsamisk, majoritetsvarianten, men dette fikk ikke gjennomslag i lovteksten.

Offisiell status?

Verken i Norge eller i Sverige får samisk språk full offisiell status etter de nye bestemmelsene. Den norske loven slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk og skal være jamstilt etter språkreglene. Men siden det stort sett er i forvaltningsområdet reglene gjelder, blir det bare der samisk vil ha karakter av offisielt språk. Den finske loven refererer i § 1 til den allmenne språkloven i Finland og sier at også samisk kan brukes etter de angitte bestemmelsene ut over «vad som stadgas om användningen av finska och svenska».

Dobbelt sikring

Et grunnprinsipp i alle de tre regelsetta er at det er høve til å

bruke samisk overfor visse offentlige instanser, og at den som bruker denne muligheten, har rett til svar på samisk. Det ligger altså en dobbelt sikring her: Privatpersoner (og andre) har språklige rettigheter, de offentlige institusjonene har tilsvarende plikter. De finske reglene er nokså detaljerte og nevner momenter (for eksempel statseide aksjeselskaper) som verken fins i den norske sameloven eller i målloven. Også i tilfeller der offentlige organer i hembygdsområdet sjøl tar opp saker til behandling, har finske statstjenestemenn plikt til å bruke samisk hvis den samiske motparten krever det og reglene forutsetter at tjenestemennene skal beherske språket.

Offentlige organer av ulike slag

I Norge gjelderplikten til å bruke samisk hovedsakelig for *lokale* og *regionale* offentlige organer, som defineres ut fra forvaltningsområdet. Et lokalt offentlig organ er en statlig, fylkeskommunal eller kommunal instans der tjenestekretsen omfatter en kommune eller en del av en kommune i dette området. Et regionalt organ dekker flere slike kommuner eller deler av flere kommuner. Den finske loven mangler en slik systematisk inndeling, men nevner statlige forvaltningsorganer med hele eller deler av hembygdsområdet som tjenestekrets blant de instanser loven gjelder for. Også de svenske utkasta mangler definisjoner av den typen som den norske loven har.

Riksdekkende statsinstitusjoner faller i Norge langt på vei utenfor de nye språkreglene. I Finland kommer i prinsippet både regjeringsadvokaten, forvaltningsombudet, datatilsynet, de sentrale forbruker- og likestillingsinstitusjonene og visse andre riksdekkende organer inn under loven om bruk av samisk. Men samers rett til å bruke sitt eget språk gjelder i første rekke overfor statlige instanser i hembygdsområdet. Etter det svenske utkastet for statlig sektor begrenser rettighetene seg til kontakt med et fåtall riksdekkende instanser.

Siden regionale og lokale forvaltningsorganer i Norge kan være enten statlige, fylkeskommunale eller kommunale, gjelder de norske reglene innenfor alle tre sektorer. Etter § 3–9 i loven kan dessuten samisk likestilles med norsk – helt eller delvis – som administrasjonsspråk i kommuner i forvaltningsområdet,

etter vedtak i kommunestyret. Samekulturutvalget, som utredet kulturspørsmåla og formulerte det opprinnelige lovutkastet, hadde foreslått at samisk skulle kunne innføres som eneste forvaltningspråk i kommunene.

De generelle reglene omfatter i Finland også administrasjonen i Lapplands län. Finland har ikke fylkeskommuner, men loven slår fast at folk har rett til å bruke samisk overfor kommunale organer både i hembygdsområdet og i kommuner som inngår i interkommunalt samarbeid med dem. For begge grupper kommuner gjelder det at de sjøl kan benytte samisk i visse deler av forvaltningen – ved siden av det som er administrasjonsspråk ellers. Der mer enn en tredjedel av befolkningen i kommunen stod oppført som samer 1. januar året før, skal samisk brukes etter de angitte retningslinjene.

I det svenske utkastet for statlig sektor nevnes de sentrale myndighetene i Jämtlands, Västerbottens og Norrbottens län blant de instanser reglene skal gjelde for. I utkastet for kommunesektoren åpnes det for at kommunestyre kan drive forsøksvirksomhet med samisk, men vedtak om dette må godkjennes av regjeringen. Forsøksordningen vil innebære at folk kan bruke samisk i kontakt med kommunale organer, også ved klager. Kommunestyret skal kunne gjøre unntak for visse instanser og kunne fastsette bestemte tider for besøk og henvendelser per telefon. Kommunale organer bør ifølge utkastet benytte samisk også i andre sammenhenger der det saklig og praktisk ligger til rette for det.

Utkastet for statlig sektor konsentrerer seg om virksomhet der sakene er av spesiell interesse for samene, som reindriften og samefondet, som forvalter midler til samiske formål, særlig kulturelle. Både den norske og den finske loven har en videre innretning, men også her begrenser reglene seg til visse sektorer; de gjelder for eksempel ikke militæret.

Rettsvesenet

Rettsvesenet berøres derimot. Den finske loven sier at domstoler som dekker hele eller deler av hembygdsområdet, kommer inn under reglene. I Norge gjelder det tilsvarende i forhold til forvaltningsområdet. De norske reglene er her detal-

jerte. Samer kan levere skriftlige dokumenter til retten på sitt eget språk og bruke samisk ved muntlige henvendelser når slike henvendelser generelt er tillatt. Samisk kan også tales i retten. Det kan bestemmes at forhandlingsspråket skal være samisk, hvis en av partene krever det, og videre at rettsboka skal føres på samisk. Domstolen skal sørge for nødvendig tolking og oversetting. For muntlig kontakt med politi og påtalemyndighet gjelder det liknende regler. Fanger har i Finnmark og Troms fylker rett til å bruke samisk seg imellom og overfor fengselsmyndighetene.

Kirkespråk

Kirkespråk er et viktig bruksområde i samisk sammenheng. Historisk har kirka vært en viktig kontaktflate mellom myndighetene og den samiske befolkningen, språkpolitisk og kulturpolitisk har prestene spilt en sentral rolle. Etter de norske reglene skal alle ha rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i statskirkens menigheter i forvaltningsområdet. For øvrig gjelder kirkas eget regelverk, der samisk språk har rom fra før. Både i Norge og Finland kommer geistlige forvaltningsorganer i de samiske områdene, som prestekontorer, inn under reglene. Den finske loven nevner både den evangelisk-lutherske og den ortodokse kirke. Menighetene i hembygdsområdet kan/skal bruke samisk etter samme retningslinjer som kommunene. De svenske utkasta sier ikke noe særskilt om kirkas språk.

Helse- og sosialvesenet

Etter den norske sameloven har alle rett til å bruke samisk for å ivareta sine interesser overfor regionale og lokale helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet. Verken de finske reglene eller de svenske lovutkasta sier noe spesielt om samisk i denne sektoren. Slik samfunnet i de nordiske landa har utviklet seg de siste tiåra, er dette blitt et viktig språkbruksområde.

Skjemaer, kunngjøringer og annet

Et annet bruksområde, som kan virke bagatellmessig, men som har en viktig demokratisk funksjon og dessuten markerer språket som praktisk hverdagsspråk, som bruksspråk, er skjemaer,

kunngjøringer og liknende. Her har alle de tre regelsetta bestemmelser om bruk av samisk.

I Norge skal skjemaer til bruk overfor offentlige organer i forvaltningsområdet finnes på norsk og samisk. Kunngjøringer som særlig retter seg til befolkningen i dette området, eller deler av den, skal skje på både samisk og norsk. De finske reglene svarer i store trekk til de norske, men nevner også skilt, og åpner dessuten for utvidelse av gyldighetsområdet til andre statlige instanser der det kan være saklig grunnlag for det. Det svenske utkastet for statlig sektor legger opp til at bestemmelser og annen statlig informasjon skal oversettes til samisk når målgruppa hovedsakelig er samer.

Norske lover og forskrifter av særlig interesse for norske samer skal oversettes til samisk. En tilsvarende regel gjelder i Finland, der også andre vedtak, kunngjøringer og meldinger kan komme inn under loven hvis de skal inn i det offentlige regelverket og det besluttede organet bestemmer at samisk skal brukes. De finske bestemmelsene går her lenger enn de norske og slår fast at også lovforslag og utredninger som gjelder samiske saker, skal utgis på samisk – i sin helhet eller i utdrag – etter de samme kriteriene. Loven hjemler dessuten rett for medlemmer av statlige komiteer og utvalg innenfor hembbygdsområdet til å bruke samisk. Bestemmelsen gjelder også utenfor området hvis saken uttrykkelig gjelder samene. De svenske lovutkasta sier ikke noe eksplisitt om lovverket, men det kommer kanskje inn under den allmenne bestemmelsen om statlige kunngjøringer.

Oppbygging av språkkompetanse

Det har hele tida stått klart at hvis språkbestemmelser til fordel for samisk skal kunne ha noen virkning, kreves det oppbygging av ny språkkompetanse ved mange av de organa som blir berørt. Både den norske og den finske loven har derfor regler om studiepermisjon. Den norske sier at ansatte i lokale og regionale offentlige organer i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn dersom det er behov for samiskspråklig kompetanse ved institusjonen. En nesten helt parallell regel står i den finske loven, som i tillegg slår fast at kunnskaper i samisk skal være

meritterende ved ansettelse i statlige stillinger som dekker hele eller deler av hembygdsområdet, og i stillinger ved sentralforvaltningen i Lapplands län – enten kunnskapene er ansettelsesvilkår eller ikke.

Samekulturutvalget i Norge hadde foreslått fortrinnsrett for samisktalende ved ansettelse i institusjoner som faller inn under reglene, men dette forslaget kom ikke inn i loven. Ansvar for å ha mange nok ansatte med samiskkunnskaper ligger i Finland på den enkelte institusjon. Den norske loven sier ikke noe om dette.

I Finland skal det etter loven opprettes et kontor for oversetting til og fra samisk og for andre tjenester som det blir behov for etter de nye bestemmelsene. Dette kontoret skal ligge under det finske sameparlamentet og lokaliseres til hembygdsområdet. Også kommunene, sentraladministrasjonen i länene og statlige organer i de samiske områdene kan innrette tjenester til hjelp for brukere av samisk.

Nasjonale samiske språknemnder og sameting

Før Norges del slår § 3–1 i sameloven fast at det skal opprettes et Samisk språkråd, der medlemmene blir oppnevnt av Sametinget. I det svenske samelovutkastet heter det at det foreslåtte sametinget skal lede det samiske språkarbeidet. Det skal gjøres gjennom en samisk språknemnd som tinget oppretter.

Om språket i Sametinget i Norge sier § 2–13 i sameloven at alle har rett til å tale samisk eller norsk under forhandlingene etter eget ønske. Ifølge utkastet til svensk samelov skal det svenske sametingets språk være samisk og svensk. I den finske loven om bruk av samisk nevnes Sameparlamentet i Finland blant de instanser loven gjelder for.

Opplæring

De tre regelsetta har også bestemmelser om samers rett til opplæring i sitt eget språk. Både den norske loven og det svenske samelovutkastet slår fast at denne retten gjelder generelt, og viser ellers for skolens del til lovverket for de forskjellige skoleslaga. Den finske loven sier at det skal gis egne regler for samenes rett til å få grunnskoleundervisning, annen undervis-

ning og omsorg i daghjem på sitt eget språk og for undervisningen i samisk.

De økonomiske sidene og myndighetenes ansvar

Skal de nye språkbestemmelsene virke etter hensikten, må det økonomiske grunnlaget være sikret. I alle de tre landa har staten tatt på seg et overordnet ansvar på dette punktet. På statsbudsjetta vil kostnadene utgjøre svært beskjedne summer.

Den finske loven har ingen generelle formuleringer om det offentliges økonomiske ansvar, men rommer altså detaljerte regler om dekning av utgifter til språktjenester. Enkelpersoner, foreninger, kommuner og interkommunale organer har under visse forutsetninger rett til vederlagsfrie tjenester, eventuelt rett til refusjon av utgifter. For Norges og Sveriges del slår henholdsvis Grunnloven og det svenske samelovutkastet fast at staten har et generelt ansvar for at samene kan sikre og utvikle sin egen kultur. Det er ingen tvil om at dette ansvaret også må omfatte utgiftssiden. I tillegg inneholder både den norske sameloven og det svenske samelovutkastet visse bestemmelser om dekning av utgifter. De kommende forskriftene vil ventelig supplere disse reglene.

Avslutning

Det er opplagt at det offentliges språkbruk vil ha stor betydning for arbeidet med å styrke stillingen for et språk som samisk. De nye språkbestemmelsene kan derfor sies å innebære et viktig skritt framover. En ting er symbolverdien – at samisk «løftes opp» til å få juridisk status; det gir samtidig språk- og kulturpolitiske signaler og bidrar til å heve språkets allmenne status. Like viktige er sjølsagt de juridiske forpliktelsene staten tar på seg. Her bør vel de samiske organisasjonene ta på seg en rolle som vakthund, på linje med Noregs Mållag, som våker over målloven i Norge.

Veien fram til språkbestemmelser til fordel for samisk har vært lang og svingete; for Sveriges del er den ennå ikke gått til ende. Det siste har kanskje sammenheng med at Sverige mangler de tradisjoner for språkspaltning og språkløvgivning på riksnivå som en har i Norge og Finland. Finland har hatt sin all-

menne språklov siden 1922, Norge fikk sin første mållov i 1930. Arbeidet med bestemmelser for bruk av samisk i det offentlige har foregått nokså parallelt i de tre landa, og reglene framviser, som vi har sett, mange felles trekk. De tre nordiske regelsetta korresponderer dessuten med tilsvarende lover, regler og konvensjoner i mange andre land. Både i EF og i andre internasjonale organisasjoner og fora arbeides det med tiltak for å sikre stillingen for minoritetsspråk.

Språksamarbeid i Norden 1991

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Ifølge instruksjonen skal sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråksundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Organisasjon

Nordisk språksekretariat blir ledet av et styre på tolv personer som representerer samtlige språk og språknemnder i Norden. Styret utpeker blant sine medlemmer et arbeidsutvalg med en representant fra Dansk Sprognævn, en fra Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, en fra Íslensk málnefnd, en fra Norsk språkråd og en fra Svenska språknämnden. Formannen i styret er samtidig formann i arbeidsutvalget. Sekretariatets fellesnordiske administrasjon er plassert ved Norsk språkråd i Oslo. I 1991 har sekretariatet hatt fire ansatte: sekretariatssjef Ståle Løland, førstekonsulent Per Ivar Vaagland, administrasjonskonsulent Rikke Hauge og førstekontorfullmektig Erla Stensby (halv stilling).

I perioden 1.1.90 til 31.12.92 har styret denne sammensetningen:

<i>Fra:</i>	<i>Medlemmer:</i>	<i>Suppleanter:</i>
Dansk Sprognævn	seniorforsker Else Bojsen universitetslektor Allan Karker (formann)	skoledirektør Karl Hårbøl professor Jørn Lund
Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland	byråchef Esko Koivusalo (finsk, til 20.8.90) specialforskare Liisa Huovinen-Nyberg (fra 20.8.90) specialforskare Mikael Reuter (svensk)	bitr. professor Päivi Rintala professor Christer Laurén
Føroyska málnevndin	professor Jóhan Hendrik W. Poulsen	seminarieadjunkt Jeffrei Henriksen
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	universitetslektor Carl Christian Olsen	professor Robert Petersen
Íslensk málnefnd	professor Baldur Jónsson	professor Kristján Árnason
Norsk språkråd	rektor Aslaug Ligaard (bokmål) professor Kjell Venås (nynorsk)	professor Egil Pettersen lektor Ingeborg Donali
Sámi Giellalavdegoddi /Samisk språknemnd	lektor Helvi Nuorgam-Poutasuo	fil.kand. Elli Sivi N. Utsi
Svenska språknämnden	docent Margareta Westman (nestformann fra 13.9.90)	fil.kand. Birgitta Lindgren
Sverigefinska språknämnden	fil.lic. Solfrid Söderlind	fil.kand. Paula Ehrnebo

Arbeidsutvalget har denne sammensetningen:

<i>Medlemmer:</i>	<i>Suppleanter:</i>
Allan Karker	Else Bojsen
Liisa Huovinen-Nyberg	Mikael Reuter
Baldur Jónsson	Kristján Árnason
Kjell Venås	Aslaug Ligaard
Margareta Westman	Birgitta Lindgren

Møter, kurs og konferanser

Det årlige styremøtet i Nordisk språksekretariat ble holdt i Reykjavík 22. august i tilknytning til det 38. nordiske språkmøtet 23.–25. august. Hovedemnet for det nordiske språkmøtet var «Språkene i Norden og den europeiske integrasjonen». Et utvalg av innleggene fra møtet er publisert i dette nummeret av Språk i Norden.

Arbeidsutvalget og de nordiske sekretærene i Dansk Sprog-nævn, Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden har hatt fire møter.

I 1991 har Språksekretariatet vært arrangør eller medarran-gør av disse møtene, kursene og konferansene:

Konferanse for lærebokforfattere og forlagsfolk (Voksenåsen ved Oslo, 13.–15. februar, i samarbeid med den norske Foreningen Norden).

«Den muntlige fortælling i Norden», kurs for nordiske grunnskolelærere (morsmål) (Skarrildhus på Jylland, 20.–23. april, i samarbeid med Nordspråk).

«Træning af talefærdighed i begynderundervisningen», kurs for grunnskolelærere som underviser i nordiske språk som fremmedspråk (Skarrildhus, 20.–23. april, i samarbeid med Nordspråk).

Konferanse om leksikografi i Norden (Oslo, 28.–31. mai, i samarbeid med Universitetet i Oslo).

Kurs i norsk for svenske øvingslærere (Voksenåsen, 7.– 11. juni, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen).

Kurs i islandsk for Nordjobb-ungdommer, (Reykjavík og Akureyri sommeren 1991, i samarbeid med Nordjobb).

«Peir fóru vestur. . .», kurs for færøyske, islandske og nor-ske gymnaslærere (Reykholt, 25.–30. juli, i samarbeid med Nordspråk).

Kurs i islandsk for ansatte i Språksekretariatet og språk-nemndene (Reykjavík, 20.–21. august, i samarbeid med Íslensk málnefnd).

Kurs i svensk for norske øvingslærere (Göteborg, 14.–16. november).

Konferanse om «Nordens språk i Baltikum» for lærere ved universiteter i Baltikum (Riga, 26.–30. november, i samarbeid med Nemnda for nordisk lektorsamarbeid).

«Naboskab», kurs i dansk for svenske lærerutdannere (Schæffergården ved København, 11.–15. desember).

Tre kurs i norsk språk og kultur for svenske lærerstudenter (Voksenåsen, 7.–11. januar, 13.–17. mai, 6.–11. oktober, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen).

Kurs i svensk språk og kultur for danske lærerstudenter (Hässelby ved Stockholm, 16.–20. september, i samarbeid med Hässelby Slott).

Representanter for Språksekretariatet har som vanlig orientert om nordisk språksamarbeid og nordiske språkspørsmål ved møter, kurs, konferanser o.l. I september foreleste den pedagogiske konsulenten om nordisk språkforståelse ved tre universiteter i Øst-Finland. Den pedagogiske konsulenten har også besøkt skoler, skolemyndigheter og lærerutdanningsinstitusjoner og orientert om grannespråksundervisningen.

Samarbeid

Språksekretariatet samarbeider med morsmåslærernes og terminologisentralenes nordiske organer – Nordspråk og Nordterm – og deltar på deres fellesmøter. Språksekretariatet samarbeider også med Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors, med Foreningen Norden og med andre nordiske organer og institusjoner. Sekretariatssjefen har deltatt på et nordisk samarbeidsmøte om medisinsk språkrøkt, Oslo 11. mai.

Skrifter

I 1991 gav Nordisk språksekretariat ut disse skrifterne:

Språk i Norden 1991

Lexikonord. Leksikografi i Norden

Norden framfor 90-tallet

Språkmöten och mötesspråk i Norden Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen

Språksekretariatet har fortsatt arbeidet med en brosjyre om det islandske alfabetet og om navn og navneskikk på Island. I 1991 har sekretariatet engasjert cand.philol. Lars S. Vikør til å utarbeide et skrift på engelsk om språkforhold og språksamarbeid i Norden.

Språkspalte i Nordisk Kontakt

Språksekretariatet har fortsatt arbeidet med å redigere en språkspalte i tidsskriftet *Nordisk Kontakt*. Tidsskriftet blir utgitt av *Nordisk råd* og kommer med 16–17 nummer i året. Blant emner som har vært tatt opp, kan nevnes: Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden, Samisk språklov, Sverigefinska språknämndens ordboksprosjekt, språksider i tekst-tv, språkforståelse på nordiske møter, islandsk navneskikk, det estiske språket.

Skandinavisk ordbok

Språksekretariatet har fortsatt arbeidet med en skandinavisk ordbok i samarbeid med Norstedts (tidligere Esselte) Ordbok. Redaktører er Skirne Bruland (Norge), Allan Karker (Danmark), Birgitta Lindgren (Sverige) og Ståle Løland (Nordisk språksekretariat). Ordboka vil bestå av tre separate lister: en med danske oppslagsord, en med norske (bokmål og nynorsk) og en med svenske. Listene konsentrerer seg om særspårlige ord og såkalte lumske ord. Totalt skal ordboka omfatte maksimalt 9000 ord.

Grunnordlister mellom færøysk og islandsk

I 1988–89 gav Språksekretariatet ut seks små dansk-norsk-svenske grunnordlister med ord fra det vanligste ordforrådet som kan være vanskelige å forstå i grannespråkene. Sekretariatet har i 1991 påbegynt arbeidet med tilsvarende lister mellom færøysk og islandsk.

Samarbeid om ordbøker

På konferansen om leksikografi i Norden (jf. ovenfor) ble det stiftet en Nordisk forening for leksikografi. Språksekretariatet var sekretariat for den arbeidsgruppen som forberedte stiftelsesmøtet og utarbeidet utkast til vedtekter for foreningen. Etter oppfordring fra stiftelsesmøtet har Språksekretariatet påtatt seg å fungere som sekretariat for foreningen.

Forskningsprosjekter

Første del av prosjektet «Kommunikasjonen på nordiske møter» er avsluttet i 1991, og skriftet «Språkmöten och mötespråk i Norden» har kommet ut som nummer 16 i Språksekretariatets rapportserie. Fil. kand. Ulla Börestam Uhlmann ved Uppsala universitet har vært engasjert som leder av prosjektet, og hun er forfatter av rapporten. Som en oppfølging har Språksekretariatet i 1991 utlyst et nytt prosjekt som skal undersøke språklige effekter av nordiske tv-kanaler. Prosjektet skal gjennomføres i 1992–93.

Uttalelser

Språksekretariatet har i 1991 uttalt seg om disse sakene: søknad om støtte til arbeidet med Anton Fjeldstad og Jens Cramer: Norsk for dansker (til Nordisk ministerråd), utredningen Same rätt och samiskt språk (SOU 1990:91) (til Justitiedepartementet i Sverige), søknad om støtte til Orkland/Raastad: Norsk-islandsk ordbok (til Nordisk kulturfond).

Nordmål 1990–95

I 1990 vedtok Nordisk råd og Nordisk ministerråd Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990–95. I Nordmål blir Språksekretariatet utpekt som ansvarlig organ for etterutdanningskurs for lærere, kurs for lærerutdannere, forskning om nordisk språkforståelse og arbeid med ordbøker og terminologi. Gjennomføringen av Nordmål vil styre en vesentlig del av virksomheten i Språksekretariatet de kommende årene.

Språksspørsmål

I samarbeid med språknemndene har Språksekretariatet også i

1991 behandlet spørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger.

Nordisk lektorsamarbeid

Etter vedtak i Nordisk ministerråd overtok Språksekretariatet i 1989 sekretariatsfunksjonen for det nordiske lektorsamarbeidet. Dette samarbeidet omfatter ca. 400 lektorer og språklærere både i og utenfor Norden. Samarbeidet tar sikte på å styrke undervisningen i Nordens språk, litteratur, kultur og samfunns- liv ved utenlandske universiteter. Virksomheten blir ledet av Nemnda for nordisk lektorsamarbeid, som har en representant fra hver av sendelektoradministrasjonene i de nordiske landene. Nordisk ministerråd har i 1991 bevilget 600 000 kr til denne virksomheten. Et viktig tiltak i 1991 har vært konferansen «Nordens språk i Baltikum» for lærere ved universiteter i Baltikum (Riga, 26.–30. november). Dessuten har det vært gitt støtte til en rekke lektorinitiativer. Nemnda for nordisk lektorsamarbeid har uttalt seg til Nordisk ministerråd om situasjonen for de nordiske utenlandslektorene i Norden.

Nordspråk 1991

Av Carin Jörgel-Löfström

Som väntat blev året 1991 arbetsamt, men stimulerande för Nordspråk, den organisation i vilken de nordiska ländernas modersmålslärarföreningar och föreningarna för «främmandespråkslärarna» (de som undervisar i nordiska språk som främmande språk i Norden) samarbetar för att stärka modersmåls- och grannspråksundervisningen. Det är nämligen Nordspråk som påtagit sig ansvaret för innehållet i de fortbildningskurser och läromedel som initieras i Nordmål, ett handlingsprogram för det språkliga samarbetet i Norden, antaget 1990 av Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet och gällande de närmaste fem åren.

Sommarkursen

Nordspråks traditionella sommarkurs hölls i år i Lofthus vid den storslaget sköna Hardangerfjorden. Temat «Rockkultur i Norden» var tänkt att ge inblickar i dagens rockkultur, men även visa hur impulser utifrån tagits upp i den nordiska kulturen under de senaste decennierna. Dessa intentioner fullföljdes väl av de fem föredragshållarna. Gestur Guðmundsson (Island) belyste rockkulturen ur ett sociologiskt perspektiv. Arild Linneberg (Norge) analyserade rocktexter utifrån en lyrisk, klassisk tradition, medan Agneta Rehal (Sverige) talade om rocken som muntlig diktning, vilken tillsammans med musiken ger åhörarna en enhetlig upplevelse. Jannike Store (Finland) uppehöll sig vid rocken i undervisningen och Lars Movin (Danmark) visade musikvideos olika metoder att förmedla dröm och verklighet. Grupparbetena hade formen av rockverkstäder där deltagarna kunde presentera nationella kulturfenomen, analysera texter och romaner, visa videor eller redogöra för didaktiska idéer, allt med anknytning till rockkulturen.

Nordmålskurser

I april hölls i Skarrildhus (Danmark) två kurser för grundskol-

lärare från hela Norden. Den ena, «Den muntlige fortælletradition i Norden», riktade sig till modersmållärare och den andra, «Træning i talefærdighed i begynderundervisningen og motivation til at tale nordiske sprog», till främmandespråklärare. Deltagarna fick inblickar i den muntliga berättartraditionen i Norden, men uppmärksammades även på olika tekniker att använda berättandet i klassrummet. Gemensamt för båda kurserna var Kirsten Thonsgaards (Danmark) framställning av inuitmyten «Festens gave» med åhörarna som aktörer och Brita Haugens (Norge) framförande av den nordiska skapelseberättelsen. Om olika metoder för hur man kan arbeta med berättelser talade Ulf Ärnström (Sverige), Leif Zacho (Danmark) och Kirsten Borberg (Danmark). Den senare var också kursledare. Den stora uppskattning kursen kom att röna bland deltagarna berodde enligt utvärderingarna inte bara på det direkt matnyttiga som deltagarna fick med sig hem utan minst lika mycket på att den vidgade perspektivet ut mot livskvalitet, personligt engagemang och vikten av att skapa något värdefullt i skolan.

I juli träffades på Reykholt (Island) modersmållärare från Färöarna, Island och Norge för en trilateral kurs med titeln: «Þeir fóru vestur»: Föreläsningar hölls dels över temat färöisk, isländsk och norsk samtidslitteratur, dels över temat norrön forntidslitteratur – gemensamma rötter. Inom det förstnämnda temat arbetade deltagarna också i översättarverkstäder där de översatte alternativt återgav samtidslitteratur. Denna typ av kurs med sina relativt få (ca 30) deltagare ansågs mycket givande både ämnesmässigt och socialt. Kursledare var Þuríður Jóhannsdóttir.

I månadsskiftet juli–augusti hölls på Hanaholmen utanför Helsingfors en bilateral kurs för gymnasielärare från Finland och Sverige, «Den svarta måsen och den vita gåsen. Om det onda och det goda som tema i 80-talets litteratur i Sverige och Finland». Den senaste finska och finlandssvenska litteraturen presenterade av kritikerna och litteraturkännare Tuva Korsström, medan den svenska 80-talsprosan analyserades ur ett feministiskt perspektiv av Åsa Beckman. Gunilla Molloy talade om den gamla sortens litteraturanlys, vars syfte var att ge den «rätta» tolkningen. Litterära samtal och föreläsningar hölls

av författarna Annika Idström, Olli Jalonen och Ragnar Strömberg.

I augusti hölls i Grankulla utanför Helsingfors en kulturförmedlande kurs för grundskollärare (inte bara modersmåslärare) från hela Norden, «Landet der tiden ble borte – nordiske børns univers». Om barns levnadsvillkor så som de gestaltar sig i vår tid, i vårt samhälle och med vår människosyn föreläste Jens Raahauge, Søren Langager och Kirsten Borberg (tillika kursledare). Tove Fagerholm och Christina Andersson visade hur barns kreativitet kan stimuleras och utvecklas och hur därmed deras livskraft och kulturella kompetens kommer til uttryck. Gruppdiskussioner – mer eller mindre formaliserade – fördes utifrån de olika föredragen och de filmer som visades («Mitt liv som hund», «Døden på Oslo Sentral» och «Vägvisaren»).

Publikationer

Nordspråk är tillsammans med Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde ansvarig för Nordmåls utgivningen av läromedel dels avsedda för främmandespråksundervisningen, dels för den grannspråksundervisning som integreras i modersmålsundervisningen. Det första stora projektet handlar om myter i Norden och bär titeln «Sort skinner solen». Boken beräknas komma ut i april 1992. Den är avsedd för modersmålsundervisningen på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan. Förutom antologin ingår i läromedlet även videoband, tipshäfte och arbetshäfte. Motsvarande projekt, som skall resultera i läromedel för främmandespråkslärarna på Island och i Finland, är under arbete. För övrigt har Nordspråk givit ut konferensrapporter från de fortbildningskurser för gymnasielärare som hållits på Sundvolven i mars 1989 («Språk og litteratur i Norden 80–90») samt i Kungälv i februari 1990 («Andra världskriget som tema i nordisk litteratur»).

Årets bog – Den Store Danske Udtaleordbog

Af Jørgen Schack

I 1991 udkom Den Store Danske Udtaleordbog af Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen. Ordbogen beskriver udtalen i dansk standardsprog, dvs. rigsmålet samt det lokalt farvede sprog som ikke er egentlig dialekt. Den Store Danske Udtaleordbog (herefter forkortet til SDU) er kort omtalt i Sprog i Norden 1991, s. 112–113 (Ny språklitteratur, Danmark). Her fik den følgende ord med på vejen: «Denne ordbog er et hovedværk i den danske bestand af videnskabelige ordbøger, i betydning på linje med Ordbog over det Danske Sprog». Ordbogen var kun få uger gammel da denne flotte karakteristisk blev givet, og efter at bogen har været brugt flittigt i Dansk Sprognævns oplysningstjeneste i godt et års tid, kan man konstatere at de rosende ord på ingen måde er overdrevne.

Man går sjældent forgæves i SDU, der både i kraft af omfanget (1659 sider) og den indholdsmæssige kvalitet lever op til sit navn. I brugervejledningen oplyses det at ordbogen har ca. 45.000 opslag, som dækker udtalen af over 100.000 ord, idet man på grundlag af oplysningerne i artiklerne kan danne sammensatte og afledte ord. SDU angiver ikke på alfabetisk plads udtalen af regelmæssige bøjningsformer; disse må man slå op i bøjningsreglerne bagest i ordbogen. Uregelmæssige bøjningsformer anføres naturligvis overalt under det pågældende opslag-sord.

Taler danskerne virkelig sådan?

SDU er en beskrivende ordbog. Det betyder for det første at alle de udtaler ordbogen indeholder er nogle redaktørerne faktisk har hørt, og det man finder i ordbogen er således en beskrivelse og karakteristik af hvordan sproget *virkelig* udtales – ingen udtaler er konstrueret til formålet.

For det andet betyder det at ordbogen principelt ikke anbefaler nogen af de ofte mange mulige udtaler et ord kan have, frem for

andre. For alle opslagsord oplyses en såkaldt distinkthedsform og en hovedform, der ifølge brugervejledningen er udtaler der forekommer hos de fleste h jkb hnavnsktalende født 1930, og som i  vrigt normalt er de udtaler der bruges i standardsproget.

Distinkthedsformen angiver den tydeligste spontane udtale af ordet når det (om muligt) står alene, mens hovedformen, der i mange tilfælde er enslydende med distinkthedsformen, angiver udtalen i spontan flydende tale. Distinktheds- og hovedformen er ofte suppleret med almindelige variantudtaler og/eller varian- tudtaler der kan være betingede af sprogbrugerens alder, hje- megn og sociale tilhørsforhold (h jsocial, lavsocial) eller af den situation ordet udtales i (graden af formalitet, bundethed til bestemte sammenhænge m.m.).

okay interj. D: ' w'k j =
' w'k j, mindre distinkt ' 'k j, endnu
mindre distinkt samt gamle -'k  , især unge
' w' , gamle også '  ' ,  ldre L-prov. også
' w' ³⁶ og ' ', distinkt (samt emfatisk
modvilligt, men opgivende) også ' w'  og,
især unge, ' w'  og, i  ldre L-prov., ' w' ,
distinkt også -'k j og -'k j'
Ordet bruges ofte som prædikativt adj. fx

³⁶HAN ER 'HELT 'O'KAY, ved sammenligning
mister ordet, efter sprogets alm. regler, et af
sine hovedtryk fx 'HAN ER 'O'KAY, MEN
'HUN ER 'IKKE 'MEGET 'V RD eller (hos
nogle) HAN ER O'KAY, MEN 'HUN...; den
første sætnings tryk findes imidlertid også,
hvor tanken om sammenligning er dunkel:
'HAN ER 'O'KAY eller 'HAN ER O'KAY (smi.
'han er 'god ,nok), jf. § 85. Jf. O.K., der har
de samme trykforhold, og ОКЕYДОКЕY.

Figur 1. Artiklen om okay fra Den Store Danske Udtaleordbog.

Redaktørerne imødegår flere steder i de indledende afsnit det uundgåelige spørgsmål om hvilke udtaler de selv eller andre autoriteter på området anser for korrekte. Den prægnante for- mulering i afsnittet Ordbogens principper fortjener at blive gen- taget her:

Det er meningsløst at spørge om den korrekte udtale i dansk overhovedet. Hvad der er fejl i nogle danske sprogvarianter fx *vili* i stedet for *vily* VILLY, er eneste korrekte form i andre, og i atter andre er de begge korrekte. Vil man insistere og mene, at den ene sprogvariant vel kan være korrektere end den anden, så bliver dette til syvende og sidst lige så meningsløst som synspunktet, at den afrikanske elefant er mere korrekt end den indiske. Naturligvis kan den ene sprogvariant tænkes at forekomme hos socialt laverestående,

dummere, grimmere eller ondere personer, men ukorrekt bliver den ikke derfor. (s. 11).

Der er ingen tvivl om at nogle vil blive forbavsede, skuffede eller måske ligefrem fortørnede over at SDU ikke fremhæver bestemte udtaler som de eneste korrekte eller i det mindste som mere korrekte end andre. SDU vil dog også kunne tilfredsstillende brugere der ønsker oplysning om hvilke udtaler der i reglen regnes for rigtige, dannede, smukke osv. I ordbogen skelnes der som nævnt mellem de to socialt betingede udtaletraditioner, højsocialt korrelerede (forkortet H) og lavsocialt korrelerede (forkortet L). Hovedformerne, der repræsenterer udtalen hos de fleste (midaldrende) højkøbenhavnstalende, vil i de fleste tilfælde være dem man bør lægge sig efter hvis det man stræber efter er en dadelfri rigsmålsudtale.

For hvert opslagsord anfører SDU som nævnt ovenfor en særlig tydelig udtale af ordet, den såkaldte distinkthedsform. For de fleste danskere må selv distinkthedsformerne i nogle tilfælde være rystende læsning. – Er «øjentere» virkelig vores tydeligste udtale af ordet *orientere*? Vi kan da udtale ordet meget tydeligere, vil nogle nok indvende. Og det kan vi selvfølgelig sagtens; vi kan om nødvendigt udtale ordet stavelse for stavelse: «o-ri-en-te-re», men en sådan overdistinkt udtale forekommer kun i meget specielle talesituationer (fx hvis vi vil signalere hvordan ordet staves eller hvor det kan deles ved linjeskift). Den vil aldrig forekomme i spontan tale.

Hvem kan bruge SDU?

SDU er med sin meget fintmærkende lydskrift (en let modificeret udgave af det danske lydskriftsystem, Dania) ikke umiddelbart tilgængelig for personer der er uvante med denne specielle form for skrift, og ordbogen henvender sig derfor i første række til fagfolk: sprogforskere, undervisere mv. Dette bør dog ikke afholde interesserede ikke-fagfolk fra at drage nytte af denne enestående registrering af udtalen i moderne dansk standardsprog. På indersiden af omslaget findes en «Kortfattet nøgle» der forklarer hvordan ordbogens artikler er opbygget. Den der har tid og en vis portion gåpåmod, kan finde yderligere hjælp i en

meget grundig og pædagogisk gennemgang af de enkelte lyd-skriftegns værdi (s. 80–89) og i afsnittet om det danske lydssystem (s. 90–109). Det sidstnævnte afsnit er uden tvivl meget værdifuldt for brugere fra de øvrige nordiske lande for hvem det danske lydssystem ofte – og af gode grunde – forekommer dunkelt og uigennemskueligt, i hvert fald når det ses i forhold til ordenes stavemåde.

Ordbog over det Danske Talesprog

SDU holder på en måde mere end den lover, idet den ud over de meget detaljerede udtaleoplysninger ofte leverer oplysninger om andet end udtale i snæver forstand. Den nævner fx visse ordformer som andre ordbøger fortier fordi de pågældende former ikke er i overensstemmelse med skriftsprogsnormen. Et eksempel er formen *manuskrift*, der ifølge SDU er meget almindelig hos børn og i lavsprog. *Manuskrift* er ikke en udtale af ordet *manuskript*, men betragtes som en anden orddannelse. Ordbogen gør således opmærksom på en række meget udbredte ordformer der hyppigt afspejles i skriftsproget, hvor traditionen uden skånsel forsyner dem med prædikateret «stavefejl». En meget hyppigt forekommende skriftsprogsform er *udemærket* (for *udmærket*). Ordbogens behandling af denne form fremgår af figur 2.

udemærket adj. D: *'ud'ma:ɣð*
'udð'ma:ɣð^{20.5}, *'ud'ma:ɣð*^{20.5}
 Strengt taget repræsenterer udtalerne hver sin orddannelse, idet *'udð'ma:ɣð*^{20.5} er dannet af *uðe*, en dannelse, der i distinkt tale, sporadisk og individuelt bestemt (især hos børn), kan lyde *'udð'ma:ɣð*

Figur 2. Artiklen om *udemærket* fra Den Store Danske Udtaleordbog.

SDU kan anbefales til alle der interesserer sig seriøst for moderne dansk talesprog.

Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen under medvirken af Harry Andersen, Ebbe Nielsen og Suzanne Strange: *Den Store Danske Udtaleordbog*. Munksgaards Forlag, 1991.

Ny språklitteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Ari Páll Kristinsson, Sigrún Helgadóttir och Sigurður Jónsson: Leiðbeiningar fyrir orðanefndir. Fjölritað sem handrit. Íslensk málstöð. Október 1991. 82 s. [Anvisningar för termnämnder]

Över 30 termnämnder («orðanefndir») finns registrerade hos Isländska språkbyrån i Reykjavik. De flesta har bildats under 80-talet och saknar erfarenhet. Även de äldre och aktivare nämnderna har behov av bistånd av olika slag och har efterlyst anvisningar både av språklig och terminologisk karaktär. Denna skrift är avsedd att fylla ett sådant behov. Den ger praktiska råd och upplysningar för terminologiskt arbete i sin begynnelsefas, en inledning till terminologi som vetenskap, en presentation av isländsk ordbildning och en beskrivning av en databas för inkodning av terminologiskt material. I bokens sista avsnitt finns en lista över allmänna ordböcker och (terminologiska) ordlistor, en förteckning över termnämnder på Island samt några utländska institutioner.

Börestam Uhlmann, Ulla: Språkmöten och mötesspråk i Norden. Nordisk språksekretariats rapporter 16. 122 s. Rapport fra et forskningsprosjekt som kartla og analyserte kommunikasjonen på nordiske møter. Ulla Börestam Uhlmann var leder av prosjektet, som ble gjennomført i samarbeid med Nordisk språksekretariat.

Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen. Utgitt av Nordisk språksekretariat. 82 s. Inneholder en oversikt over læremidler som kan brukes i grannespråkundervisningen i grunnskolen. Dessuten er det med et utvalg av litteratur om grannespråkundervisning, undervisningsmetodikk og eksempler på undervisningsopplegg. Til slutt er det en liten oversikt over litteratur om nordisk språkforståelse og en del nyttige adresser.

Kielikello, Finska språkbyråns tidskrift, kom som vanligt ut med fyra nummer. Nummer ett är ett temanummer som handlar om

finskans ställning i det integrerade Europa, med utgångspunkt i en artikel av Esko Koivusalo. Dessutom ingår en artikel av Eeva Kangasmaa-Minn om genitivens funktion i finskan. Bland artiklarna i nummer två kan nämnas en statistik över bokstavsfrekvensen i finska texter (Matti Pääkkönen) och en artikel om böjningsformer för släktnamn (Eeva Maria Närhi). Nummer tre är i första hand ägnat minnet av den finske språkforskaren Martti Rapola, men innehåller också artiklar om bl.a. utländska monarkers namn på finska och terminologin i högskolornas examensreform i slutet av 1970-talet. I nummer fyra ingår utöver ett antal kortare artiklar en utförlig utredning av isländskt namnskick samt ett register över ord och språkfrågor som behandlats i *Kielikello* under 1991. De flesta numren innehåller också litteraturpresentationer och språkliga rekommendationer.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har som vanligt utkommit med fyra nummer. Nummer 1 innehåller en artikel om den i talspråk allt vanligare användningen av passiv verbform i stället för aktiv, en recension av ordboken *Suomen kielen perussanakirja* ('Finsk basordbok') samt en svensk-finsk ordlista som avser ledernas anatomi och patologi. I nummer 2 ingår bl.a. en artikel om etymologin och bruket av det finska adjektivet *kiva* 'kul', förteckning över namn på handikapp- och patientföreningar m.m. samt en svensk-finsk ordlista som avser de nedre extremiteternas anatomi. I nummer 3 ges en översikt över Tornedalen och tornedalsfinskan och en kort redogörelse för sådana centrala datatermer som en vanlig språkbrukare kommer i kontakt med. Serien med medicinsk terminologi fortsätter med en svensk-finsk ordlista som avser de övre extremiteternas anatomi. Nummer 4 är ett specialnummer och består av en svensk-finsk växtnamnsförteckning med ett finsk-svenskt register. Förteckningen omfattar närmare 300 växter.

Lexikonord. Leksikografi i Norden. Nordisk språksekretariats rapporter 14. 86 s. Rapport fra en ordbokskonferanse som Göteborgs universitet og Nordisk språksekretariat arrangerte 11.-13. mai 1990. Inneholder de fleste av de forberedte innleggene på konferansen.

Málfregnir, Ísländska spráknámnendens tidskrift, kom som vanligt ut med två nummer, vår och höst, 32 sidor varje gång.

Vårhäftet inleds med en kort artikel om en ny lag om personnamn på Island. Därefter följer en redogörelse av *Baldur Jónsson* om stiftandet av en isländsk språkvårdsfond («Málræktarsjóður») samt fondens stadgar. Det grundläggande bidraget till språkvårdsfonden var 100.000 svenska kronor som Svenska Akademien vid sitt Islandsbesök 1989 överlämnade till Íslensk málnefnd i anledning av spráknámnendens 25-årsjubileum. Vårhäftet innehåller också en kort artikel av *Finnbogi Guðmundsson*, i anledning av ett 200-årsjubileum, till minne av den store filologen och skalden Sveinbjörn Egilsson (1791–1852), bl.a. uppskattad som författaren av «Lexicon poeticum» och ypperlig tolkare av Homeros. *Sigrún Helgadóttir*, ordförande i dataföreningens terminologiska utskott, skriver en informativ artikel om utskottets arbetssätt och hur datateknikens isländska terminologi har utvecklats med hjälp av dess initiativ och kreativitet. *Ari Páll Kristinsson* presenterar 25 nyord från perioden 1982–1990. Därefter följer bokanmälningar och för första gången ett avsnitt med språkfrågor och svar («Spurningar og svör»).

I hösthäftet publiceras den nya lagen om personnamn. Enligt den har det bildats en särskild personnamnskommitté för att avgöra vilka namn som är lagliga. Den behandlas i en inledande artikel med viss kritik riktad mot lagstiftaren, d.v.s. Alltinget. *Bergur Jónsson*, ordförande i elingenjörernas termnämnd, skriver en utförlig artikel om nämndens livliga verksamhet i 50 år. *Ari Páll Kristinsson* skriver om isländsk språkvård inför en ny värld («Íslensk málrækt andspænis nýjum heimi»). Härmed avses bl.a. tv via satellit och utvecklingen i Europa. Hösthäftet avslutas med bokanmälningar, språkfrågor och svar.

Norden framfor 90-tallet. Pohjoismaat 90-luvun alussa. Nordisk språksekretariats rapporter 15. 189 s. Rapport fra en konferanse i Leningrad 5.–8. april 1990 for lærere i Sovjetunionen som underviser i Nordens språk og kultur. Inneholder artikler blant annet om den nordiske samfunnsmodellen, nordisk barnelitteratur og framtiden for språkene i Norden.

Norsk språkråd: Geografilista, se under Nye ordbøker og ordlister.

Nyt fra Sprognævnet. 1991 nr. 1–4. Hvert nummer er på 16 sider.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Af årgangens artikler kan nævnes: *Henrik Galberg Jacobsen: Sin eller deres?* (nr. 1), *Pia Jarvad: Hvalsafari*, *Pia Jarvad: [jɔ̀bɔ̀dɔ̀bɔ̀'du:]* (nr. 2), *Jørgen Eriksen: Øko-ord*, *Erik Hansen: At eller ikke at* (nr. 3), *Arne Hamburger: Sprognævnets daglige arbejde gennem fire årtier*, *Henrik Galberg Jacobsen: Sprognævnet, det er os* (nr. 4), *Arne Hamburger: «Sproget er folkets ejendom»*. Nr. 4 indeholder desuden et register til årgang 1990 og 1991

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens tidskrift, gavs liksom tidigare ut med fyra nummer. Det första numret innehåller en artikel av Gunilla Harling-Kranck om ideologi och kultur arv i ortnamnsförrådet, en artikel om svenskans tempus av Erik Andersson och en översikt över datatermer av Björn-Eric Mattsson. Nummer två handlar om översättning och juridiskt språk, med artiklar av Henrik Grönqvist, Rune Ingo och Mats-Peter Sundström. I nummer tre är temat skolan och språkvården. Tor G Hultman diskuterar vad det är som gör att en skoluppsats bedöms som bra eller dålig, Ingegerd Nyström skriver om särfinlandssvenska drag i studentuppsatser och Barbro Wiik om språkvården i lärarutbildningen. Det sista numret innehåller en artikel av Ann-Marie Ivars om finlandssvenskans ställning i förhållande till det svenska riksspråket, en debattartikel av Hans Karlgren om namn på länder och en jämförelse mellan tysk påverkan på danskan i Sydschleswig och finsk påverkan på svenskan i Finland av Bent Søndergaard. Alla nummer innehåller vidare litteraturpresentationer och språkfrågor i urval.

Språket i bibeln – bibeln i språket. Red. Christer Åsberg. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 76. Norstedts 1991. 254 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kom i 1991 som vanleg ut med fire nummer, på til saman 80 sider. Språknytt inneheld informasjon om arbeidet i Norsk språkråd, bokmeldingar, spørjespalte osb. Mellom artiklane i 1991 kan me nemne: nr. 1: *Dag Finn Simonsen: Stortinget har vedtatt lovregler om samisk språk*; nr. 2: *Ivar Utne: Kva kan ein vente av eit program for stavekontroll?*; nr. 3: *Ivar Utne: Språknorm i dataordlister*; nr. 4: *Finn-Erik Vinje: Om å få folk til å telle annerledes*.

Språkvård. Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. Nr 1 innehöll föredrag från en konferens med titeln «Hjälpmiddel vid översättning» och en lista med nya ord. Nr 2 en recension av Ulla Clausén av «Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen», *Lars Berglund: Vad gör en specialdrivare?*; *Peter Ammundsen: Oversættelse i EF*. Nr 3 innehöll *Tor G Hultman: Gruppen för svenskprov som språkvårdsorgan*; *Arne Hamburger: «Sproget er folkets ejendom»*; *Olle Josephson: Stavade man bättre förr?* Nr 4 innehöll artiklar på temat «Språkvården och språknämnden inför 90-talet». Dessutom ingick i varje nummer avdelningar för insändare, frågor och svar samt anmälningar av nyutkommen litteratur.

Svenska ortnamn – uttal och stavning. Utarbetad av Claes Garlén och Ann-Christin Mattisson under medverkan av Leif O. Nilsson, utgiven av Lantmäteriverket och Svenska språknämnden. Norstedts 1991. 108 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Svenska skrivregler. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 77. Almqvist & Wiksell 1991. 150 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Teleman, Ulf: Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning. Skrifter utgivna Svenska språknämnden 75. Almqvist & Wiksell 1991. 126 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

DANMARK

Af Henrik Galberg Jacobsen og Jørgen Schack

ARK. Sproginstitutionernes Arbejdspapirer. Handelshøjskolen i København. Distr.: Det Erhvervsproglige Fakultet, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK- 2000 Frederiksberg.

I denne serie arbejdspapirer er der i perioden december 1990–oktober 1991 udkommet 7 numre (56–62), bl.a. *Anita Berit Hansen*: Elektroniske ordbøger i fagsprogsforskning (ARK 61; 103 s.); Sprog, kultur og kommunikation (indlæg fra et forskningsseminar; ARK 62, 153 s.).

Bang, Jørgen og Karl Hårbøl: Omvendt fremmedordbog. Munksgaard, København 1991. 249 s.

En omvendt fremmedordbog er en ordbog der skal sætte brugerne i stand til at finde det fremmede ord for et mere velkendt dansk ord. Hvis man fx ikke kan huske det musikudtryk der betyder 'enstemmig', kan man ved hjælp af *Omvendt fremmedordbog* – ved at slå op på *enstemmig* – finde ud af at det hedder *unison*. Bogen fungerer således som en slags synonymordbog, men adskiller sig fra traditionelle synonymordbøger ved at den i nogle tilfælde bringer noget der minder om egentlige leksikonartikler.

Becker-Christensen, Christian: Politikens Forkortelsesordbog. Politikens Forlag, København 1991. 307 s.

Bogen omfatter ifølge forordet forkortelser der bruges i danske tekster samt et udvalg af udenlandske forkortelser, fortrinsvis forkortelser i engelsk (britisk og amerikansk engelsk), tysk og fransk. Bogen består af to dele: en hoveddel – «Hvad dækker forkortelsen» – hvor det forklares hvad forkortelserne står for, hvad de betyder og hvordan de bruges, og en omvendt forkortelsesliste – «Hvordan forkortes ordet» – hvor man kan slå uforkortede ord op og se hvordan de forkortes.

Bergstrøm-Nielsen, Henrik, Henrik Lange og Henry Verner Larsen: Dansk-tysk ordbog. Munksgaard, København 1991. 1237 s.

Bogen rummer ifølge forordet over 100.000 opslagsord og op imod 53.000 udtryk og vendinger og er dermed den mest omfattende ordbog fra dansk til tysk.

Blinkenberg, Andreas og Poul Høybye: Dansk-fransk ordbog/Dictionnaire Danois-Français. 4. reviderede udgave, bind 1 og 2. Handelshøjskolens Forlag; Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1991. 2016 s.

4.-udgaven af Blinkenberg og Høybye: Dansk-fransk ordbog er en videreførelse af 3. udgave, som udkom i 1975 (omtalt i *Sprog i Norden* 1976). Ordbogen oplyses at rumme over 200.000 opslagsord. Dansk-fransk ordbog er dermed en af de fyldigste ordbøger med hensyn til ordforrådet på dansk.

Danske Folkemål. 31. bind. C.A. Reitzels Forlag, København 1989. 153 s.

Af bindets indhold kan der være grund til at nævne *Bent Jul Nielsen og Magda Nyberg: Talesprogvariationen i Odder Kommune.* En foreløbig rapport. II. Yngre rigsmålstræk.

Danske Folkemål. 32. bind. C.A. Reitzels Forlag, København 1990. 176 s.

Af særlig interesse i dette bind kan nævnes *Anders Bjerrum: Sprogskiftet i Sydslesvig og dets Årsager*, og *Inger Bévort: Præpositionsled uden præposition.*

Danske Folkemål. 33. bind. C.A. Reitzels Forlag, København 1991. 356 s.

33. bind af *Danske Folkemål* er en konferencerapport fra den 4. nordiske dialektologkonference, der blev afholdt i Askov i sommeren 1990. Af særlig interesse i dette bind kan nævnes *Kjell Venås: Språk og identitet*; *Tore Kristiansen: Sprogholdninger hos folkeskolelærere, unge mennesker og personalechefer på Næstvedegnen*, og *Erik Møller: Tal som du plejer – om indsamling af talesprog.*

Danske Studier 1991. C.A. Reitzels Forlag, København 1991. 235 s.

Af bindets indhold kan nævnes *Henrik Jørgensen*: Om de danske personlige pronominer, og *Inge Lise Pedersen*: Lis Jacobsen og Ømålsordbogen.

Dauidsen-Nielsen, Niels: Tense and Mood in English. A Comparison with Danish. Mouton de Gruyter, Berlin/New York 1990. 224 s.

I bogen sammenlignes tempus og modus i engelsk med de tilsvarende kategorier i dansk. Forfatteren giver en kontrastiv redegørelse for de tids- og modalitetsudtryk der realiseres grammatisk i de to sprog. Bogen er i kraft af de mange danske eksempler et værdifuldt bidrag til beskrivelsen af de forskellige modale kategorier i dansk og af den modale brug af tempus.

Ejskjær, Inger mfl. (red.): 80 ord. Selskab for Nordisk Filologi, København 1992. 141 s.

Bogen er udsendt som en hyldest til dialekt- og navneforskeren Christian Lisse i anledning af dennes 80-årsdag. Den indeholder 80 små artikler skrevet af kolleger mv. i ind- og udland. Som titlen antyder handler hver af de 80 artikler om et ord. Blandt disse kan nævnes artiklerne *Abeskøn, Gravid, Kli-entgøre, Nørd, skidt, Tebrev* og *Øje(n)bæ*.

Elbro, Carsten mfl.: Danskernes læsefærdigheder. En undersøgelse af 18-67-åriges læsning af dagligdags tekster. Undervisningsministeriet og Projekt Læsning, København 1991. 142 s.

I bogen afdækkes omfanget af læsevanskeligheder med dagligdags tekster i den voksne danske befolkning mellem 18 og 67 år. 1124 repræsentativt udvalgte voksne har besvaret spørgsmål om læsevaner og læsefærdigheder. En del af dem har derudover læst prøver på forskellige dagligdags tekster. Til hver af teksterne blev der stillet opgaver som dækker hvad teksterne normalt bruges til. Undersøgelsens resultat tyder på at problemet med læsevanskeligheder blandt voksne er omfattende.

Gregersen, Frans: Sociolingvistikens (u)mulighed (bind 1 og 2). Tiderne Skifter, København 1991. 364 s. + 316 s.

Sociolingvistikens (u)mulighed er Frans Gregersens doktorafhandling (forsvaret juni 1991 på Københavns Universitet). Afhandlingen falder i fire dele. Første del fortæller historien om strukturalismens fader, den svejtsiske sprogforsker Ferdinand de Saussure. I anden del gives en kritisk gennemgang af den danske sprogforsker Louis Hjelmslevs forfatterskab. Tredje del drejer sig om Lingvistkredsen og dens nøglemedlemmer, Paul Diderichsen, Eli Fischer-Jørgensen og Louis Hjelmslev selv. I afhandlingens fjerde og sidste del får vi Frans Gregersens vurdering af den strukturalisme der prægede den danske lingvistikens udvikling i årtier. Forfatteren leverer endelig et bud på hvad alternativet til strukturalismen kunne være.

Gregersen, Frans og Inge Lise Pedersen (red.): The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics (Part 1-2). Institut for Dansk Dialektforsknings publikationer. C.A. Reitzels Forlag, København 1991. 446 s.

De to bind indeholder den afsluttende rapport fra Projekt Bysociolingvistik (den foreløbige rapport fra Projekt Bysociolingvistik er omtalt i *Sprog i Norden* 1990). Undersøgelsens objekt er københavnsk talesprog, nærmere betegnet det sprog der tales af personer der er født og opvokset i det københavnske kvarter Nyboder. Den afsluttende rapport indeholder en indledende projektoversigt samt fire afhandlinger om henholdsvis stil, udtalevariationer, narrativer ('beretninger') og talesprogets grammatik.

Hansen, Erik: Skrift, stavning og retstavning. 2. udg. Hans Reitzels Forlag, København 1991. 127 s.

2. udgave adskiller sig fra 1. udgave, der kom i 1981 (omtalt i *Sprog i Norden* 1982) ved at der er rettet trykfejl og foretaget formuleringsændringer. Derudover er kapitlet om Retskrivningsordbogen, der jo kom i en ny udgave i 1986, helt omarbejdet.

Hermes. Tidsskrift for sprogforskning. 6-1991 og 7-1991. Redigeret af Henning Bergenholtz mfl. Udg. af Det Erhvervs-

sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 207 s. + 183 s. Distr.: Hermes, Handelshøjskolen i Århus, Fuglesangs Allé 4, DK-8210 Århus V.

Af særlig interesse i de to seneste numre af tidsskriftet er følgende bidrag: *Anna Trosborg*: An Analysis of Legal Speech Acts in English Contract Law (nr. 6); *Ole Lauridsen/Theis Riber/Henning Søndergaard*: Erstellung eines dänischen und eines deutschen Textkorpus – Fachsprache Genteknik (nr. 6); *Karen M. Lauridsens* anmeldelse (på engelsk) af Niels David- sen-Nielsen: Tense and Mood in English. A Comparison with Danish, 1990. (nr. 7).

Jacobsen Galberg, Henrik og Peter Stray Jørgensen: *Håndbog i Nudansk*. 2. udg. Politikens Forlag, København 1991. 538 s.

2. udgave af *Håndbog i Nudansk* er en revideret og ajourført udgave af 1. udgave fra 1988 (omtalt i *Sprog i Norden* 1989). 2. udgave har fået et nyt format og indeholder et antal nye og/eller nyskrevne artikler.

Jarvad, Pia: *Politikens Lille Danske Ordbog*. Politikens Forlag, København 1991. 303 s.

Denne ordbog er især beregnet for den unge generation; den bygger på *Pia Riber Petersen*: *Politikens Børneordbog*, 1987 (omtalt i *Sprog i Norden* 1988). Ordforrådet i *Politikens Lille Danske Ordbog* er udvidet, og den medtager en del nye ord som især hører til i de unges interessesfære. Ordbogen indeholder ud over den alfabetiske del de vigtigste retskrivningsregler samt opgaver i brugen af ordbogen.

Jørgensen, Peter Stray: *Formidling – skriv godt: bliv læst og forstået*. Dansk lærerforeningen, København 1991. 45 s.

Hæftet indgår i Dansk lærerforeningens serie «Dansk Sprog»/«Sprogserien». Serien er nærmere omtalt i *Sprog i Norden* 1990, s. 142 (under Ole Tøgeby: Sprogsociologi).

Hæftet om formidling er direkte henvendt til de gymnasieelever som kan tænkes at skulle bruge det i forbindelse med et sprogligt studiemønster. Det indeholder fire hovedafsnit. De tre første drejer sig om vigtigheden af at formidle godt, om nød-

vendigheden af at tage udgangspunkt i læseren og om problemer i forbindelse med at skrive fagtekster. I det fjerde hovedafsnit, der udgør ca. halvdelen af hæftet, giver forfatteren praktisk anvisning i at skrive læseværdigt, læsbart og læseligt. Hæftet indeholder mange opgaver.

Jørgensen, J. Normann (red.): Det danske sprogs status år 2001. Danmarks Lærerhøjskole, Institut for Dansk Sprog og Litteratur, København 1991. 142 s. (Københavnstudier i tosprogethed 14).

Bindet er en artikelsamling der blev udsendt som oplæg til en konference på Danmarks Lærerhøjskole 2.-3.5.1991. Det indeholder bl.a. følgende artikler: *Tore Kristiansen*: Vi har brug for et sprogpolitisk paradigmeskifte; *Erik Hansen*: Sprogpolitik; *Hartmut Haberland, Carol Henriksen, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas*: Tak for mad! Om sprogæderi med dansk som livret (om dansk som truet sprog på grund af engelsk indflydelse, bl.a. om dansks terræntab i EF; med to scenarier – et pessimistisk og et «lidt utopisk» – der beskriver situationen for det danske sprog år 2001).

Karker, Allan: Identiteten i sproget; i: *Svenolof Karlsson (red.): En okänd själ – på jakt efter det nordiska.* Udg. af Nordisk Råd 1991. (Nord 1991:25). S. 83–94.

I artiklen diskuterer Karker forholdet mellem sproglig identitet og sprogfællesskab i Norden. Han skelner mellem et primært og et sekundært sprogfællesskab. Det primære sprogfællesskab er det fællesskab der dækker Danmark, Norge, Sverige og dele af Finland, og som fungerer i kraft af at den enkelte nordbo kan kommunikere med andre nordboer ved hjælp af sit modersmål. Det sekundære sprogfællesskab dækker hele Norden og fungerer i kraft af at (næsten) alle nordboer, der ikke har et af sprogene dansk, norsk eller svensk som modersmål, har fået undervisning i et af disse sprog. Inden for det primære sprogfællesskab oplever den enkelte en sproglig identitet, mens det sekundære sprogfællesskab har betydning som ramme for en kulturel identitet i Norden.

Kjøller, Klaus: Ud mæ' sproget! Myter og virkelighed i sprog, medier og organisationer. Munksgaard, København 1991. 137 s.

Størstedelen af bogen består af hovedafsnittet «Sproget ude i livet», der drejer sig om de samfundsmæssige rammer sprogbugen udfoldes i (organisationer, partier, medier). Andet hovedafsnit, der har overskriften «Sproget inde på livet», drejer sig om forholdet mellem dagligsproget og det enkelte individ, bl.a. om begreber som 'bevidsthed' og 'jeg' og deres bundethed til dagligsproget.

Kjøller, Klaus: Manipulation – en håndbog. Borgen, København 1991. 200 s.

Denne bog introduceres i bagsideteksten som «årtiets ulækreste bog». Den er som det fremgår af undertitlen en håndbog i manipulation, dvs. en vejledning i at få sine mål gennemført over for andre – og i at gennemskue andres manipulationsforsøg. Bogens indhold kan antydes af overskrifterne på nogle af dens hoveddele: «Pleje af image», «At få sin vilje med modstanderen», «Særlige problemer ved brug af massemedier».

Malling, Ove: Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenerere. Udg. af Erik Hansen. Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal, København 1992. 604 s.

Ove Mallings samling af fortællinger om danske, norske og holsteneres bedrifter udkom første gang i 1777. To år før var den, i Forordning angaaende Skoele-Væsenets Forbedring ved de publice Latinske Skoeler af 11.5.1775, blevet nævnt som ortografisk forbillede for latinskolenes elever. Mallings Store og gode Handlinger kan således med en vis ret betragtes som den første officielle danske retskrivnings«ordbog».

Med den nu foreliggende udgave foreligger bogen for 8. gang på dansk; tekstgrundlaget for udgaven er originaludgaven fra 1777. Foruden Mallings egen tekst indeholder udgaven en efterskrift af Erik Hansen (s. 567–604), der bl.a. (s. 585–586) orienterer om bogens ortografi.

Mohr, Ingeborg, Knud Brant Nielsen og Henrik Holmboe: Danske bogstavpar. Munksgaard, København 1991. 495 s.

Ordbogen indeholder de ca. 9000 hyppigste ord og bøjningsformer fra DANwORDs materiale (se Sprog i Norden 1987, s. 105–106), ordnet efter forekomsten af bogstavpar (tobogstavkombinationer) i de enkelte ord. Hvert ord forekommer så mange steder i ordbogen som det indeholder bogstavpar, fx kan ordet *midnat* findes 5 steder i bogen, nemlig under *mi*, *id*, *dn*, *na* og *at*. Ordbogen kan bl.a. bruges i pædagogisk arbejde i forbindelse med stavetræning, idet den gør det muligt finde frem til fx bestemte problematiske konsonantkombinationer i andre stillinger end dem der kan findes ved hjælp af traditionelle ordbøger (forlænsordbøger) og baglænsordbøger.

Mundtlig fremstilling. Undervisningen i mundtlig fremstilling i det danske uddannelsessystem. En beskrivelse og vurdering af mål og indhold. Undervisningsministeriet, København 1991. 83 s.

Hæftet indgår – ligesom hæftet *Skriftlig fremstilling* (se nedenfor) – i en undervisningsministeriel rapportserie om kvalitet i uddannelse og undervisning. Rapporten er udarbejdet af et udvalg bestående af 10 medlemmer, heriblandt Jørn Lund (formand), Jørgen Fafner og Danmarks Radios generaldirektør, Hans Jørgen Jensen. Udvalget giver i rapporten i kort form en række anbefalinger mht. arbejdet med mundtlig fremstilling på forskellige uddannelsesstrin fra børnehave til de videregående uddannelser. Derudover indeholder rapporten følgende hovedafsnit: «Det talte sprog» (om mundtlighedens begreb og dens pædagogiske muligheder), «Mundtlige udtryksformer i skolen» (om lytten, samtale, fortælling, oplæsning og foredrag), «Uddannelsessystemets niveauer» (gennemgang af uddannelsessystemets trin for trin med en beskrivelse og vurdering af målsætning, indhold og praksis), «Samspil» (om forhold uden for uddannelsessystemet sat i relation til skolens opgave).

Mål & Mæle. 13. årgang, nr. 4. Redigeret af Erik Hansen, Ole Tøgeby og Carsten Elbro. G.E.C. Gad, København 1991. 32 s.

Dette nummer indeholder bl.a. følgende artikler: *Erik Hansen*: Skæve citater; *Lars Brink*: Den Store Danske Udtaleordbog; *Lars Henriksen*: Sproget – det er bare toppen af isbjerget.

Om ellipse og underforståelse; *Kurt Braunmüller*: Sydslesvigsk – et blandingsprog?; *Erik Hansen*: Overflod og overfrakker (om pleonastiske sammensætninger). Derudover indeholder nummeret som sædvanlig sprogkassen Sprogligheder og rubrikken Sprogviden med sproglige opgaver.

Mål & Mæle. 14. årgang, nr. 1–4. Redigeret af Erik Hansen, Ole Togeby og Carsten Elbro. 1991. 72 s. (dobbeltnummeret 1–2) + 32 + 32 s. Distr.: CBL tryk, Håndværkervej 10, Postboks 3072, DK-6710 Esbjerg V.

Årgangen, hvis numre alle er udkommet i 1991, består af et dobbeltnummer (nr. 1–2) og 2 ordinære numre. Dobbelt nummeret blev udsendt som en hyldest til Erik Hansen på hans 60-års-dag 18.9.1991. Det indeholder ca. 70 korte artikler, først og fremmest formuleret som råd om sprogbrug, skrevet af kolleger, venner og læsere.

De to ordinære numre indeholder bl.a. følgende artikler: *Lars Eriksen*: Skal det danske sprog EF-harmoniseres?; *Carsten Elbro*: Læsevanskeligheder; *Erik Hansen*: Kommaets historie i Danmark (nr. 3); *Ove Rasmussen*: Vredne bukser (om dialektale betegnelser på bagværket 'klejne'); *Robert Novotný*: Danske verbers enhedsforbindelse; *Ole Togeby*: Bisætninger; *Lars Brink*: Danmarks mindste ord (om ordet *i*) (nr. 4). Derudover indeholder begge numre sprogkassen Sprogligheder og rubrikken Sprogviden med sproglige opgaver.

Nielsen, Bent Jul og Karen Margrethe Pedersen: *Danske talesprog*. Gyldendal, København 1991. 85 s.

Den lille bog, der indgår i serien «Gyldendals sprogboøger», henvender sig til elever i gymnasiet og hf. I bogen og på det lydband der følger med bogen kan man se/høre prøver på sproget i forskellige egne af landet. Bogens indledende afsnit beskriver og karakteriserer fænomenerne dialekt, regionalsprog og sociolekt, og forfatterne lægger i afsnittet «Holdninger til dialekt og dialekttalende» op til en diskussion af forholdet mellem dialekt og rigsmål i Danmark.

På sporet af danskeren. Sorø mødet sommern 1991. Undervis-

ningsministeriets tidsskrift Uddannelse, nr. 8/9, oktober 1991. S. 481–576. Distr.: Uddannelse, Frederiksholms Kanal 21, DK-1220 København K.

Dobbeltnummeret af Uddannelse rummer indlæggene fra undervisningsminister Bertel Haarders sommermøde 1991 i Sorø. Hensigten med mødet var at indkredse hvad det vil sige at være dansk, at have identitet som dansker. Af særlig interesse er følgende indlæg: *Jørn Lund*: Skal vi afskaffe det danske sprog? og *Paul Hammerich*: Danskerne som tosprogede (med en indledning på engelsk!). Jørn Lund afviser i sin artikel tanker om gennem en systematisk indsats at gøre danskerne tosprogede og slutter i øvrigt sit indlæg med ordene «Der er kun én fare for dansk sprog. Det er danskerne».

Riis, Povl: Sproglige noter. Lægeforeningens forlag, København 1991. 139 s.

Bogens indhold stammer fra Povl Riis' rubrik Sproglige noter, der har løbet i Ugeskrift for Læger siden 1982. Forfatteren, der er professor dr.med, og som har været hovedredaktør af ugeskriftet i 25 år, behandler i rubrikken specielt sproglige spørgsmål af interesse for ugeskriftets læsere og bidragydere, men kommer dog også ind på en række sproglige spørgsmål af mere almen interesse. Som et af de længere bidrag i bogen gengives et udførligt svar fra Dansk Sprognævn om fordelingen af adjektivendelserne *-al* og *-el* i dansk (s. 79–84). Bogen er forsynet med et fyldigt alfabetisk stikordsregister.

Skriftlig fremstilling. Undervisningen i skriftlig fremstilling i det danske uddannelsessystem. Kritisk karakteristik og anbefalinger. Undervisningsministeriet, København 1991. 86 s.

Hæftet indgår – ligesom hæftet *Mundtlig fremstilling* (se ovenfor) – i en undervisningsministeriel rapportserie om kvalitet i uddannelse og undervisning. Rapporten er udarbejdet af et udvalg bestående af 11 medlemmer, heriblandt chefredaktør ved Weekendavisen Tøger Seidenfaden (formand) og Erik Hansen. Udvalget giver i rapporten i kort form en række anbefalinger mht. arbejdet med skriftlig fremstilling på forskellige uddannelsesniveauer fra folkeskole til de videregående uddan-

nelser. Derudover indeholder rapporten følgende hovedafsnit: «Krisen i det skriftlige», «Det skriftliges almindelige tilstand» (om den skriftlige fremstillings målsætninger, indhold og praksis på de forskellige uddannelsestrin), «Skriftlighedens værdi» (teser om skrift og at skrive), «Den ny skrivepædagogik» (om procesorienteret skriveundervisning, sproglære, sproglig korrekthed).

SPRINT. Sproginstitutionernes tidsskrift. 1991, nr. 1–2. Udgivet af Handelshøjskolen i København, 80 s. + 96 s. Distr.: SPRINT, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK-2000 Frederiksberg.

Af særlig interesse er *Lars Henriksen*: Retskrivningens indre paradoks (nr. 1) og At have et sprog er at love at bruge det (nr. 2); *Peter Coliander*: Dess Keisers näue Kleider – eller: Den Tyske Majonæsekrig (nr. 1); desuden anmeldelser af Den Store Danske Udtaleordbog (af *Anne-Marie Søderberg*, nr. 1) og af Vinterberg & Bodelsen: Dansk-Engelsk Ordbog, 3. udg. (af Helge Schwarz, nr. 1, og Kjeld Præstegaard, nr. 2).

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 9. årgang, 1991, nr. 1–4. 8 s. + 8 s. + 4 s. + 8 s. Redigeret af Rasmus Bjørgmose. Distr.: Lennart Konow, Grønnegården 631 A, DK-2670 Greve.

Af særlig interesse i den foreliggende årgang er *H.A. Koefoed*: Dansk efter år 2000 og *Lis Garbers'* anmeldelse af Den Store Danske Udtaleordbog (begge nr. 2).

Sprogene i sproget. Modersmål-Selskabets Årbog 1991. C.A. Reitzels Forlag, København. 140 s.

Årbogen indeholder 14 artikler om dansk sprog og danske sprogsfærer, bl.a. *Kjeld Kristensen og J. Normann Jørgensen*: Sproget i Kjølshavnstrup – og andre steder; *Ole Tøgeby*: Hverandet Barn i Danevang Forstaa halvkvæden Vise (om underforståelse); *Hans Basbøll*: Talesprog i skriftsprog: Hvad sagde Gitte om tåregas? (om talesprogstræk i Per Højholts Gittes Monologer); *Mette Kunøe*: Ungdomssprog; *Leif Becker Jensen*: Det gode formidlingsprog er som en nypudset rude...;

Peder Skyum-Nielsen: Skolens fyndsprog (om skolemottoer og -inskriftioner).

Ligesom i tidligere år indeholder årbogen desuden Modersmål- Selskabets formands beretning til generalforsamlingen.

Veirup, Hans: Klart og enkelt – kort og godt. Sproglige råd til den fagmand der skriver for gud og hvermand. Systime, Herning 1991. 46 s.

Den lille bog indeholder en række kortfattede praktiske anvisninger på hvordan man skriver læsbart og læseværdigt. Sidst i bogen er der et «checkskema» som den skrivende kan bruge til et grundigere eftersyn af sine tekster, og en «kvik-service» som kan bruges til en lidt raskere tekstkontrol. Forfatteren har tidligere, sammen med to kolleger fra Danmarks Journalisthøjskole, skrevet bogen *Det sproglige service- eftersyn* (omtalt i *Sprog i Norden 1977, s. 79*).

FINLAND

Av Ilse Cantell, Mikael Reuter och Peter Slotte

Terminfo. Tidskrift utgiven av Centralen för Teknisk Terminologi och Statens tryckericentral. Nr 1-4.

Terminfo innehåller artiklar om praktiska och teoretiska termfrågor och konkreta råd om termer. Tidskriften, som av tradition har varit tvåspråkig, hade 1991 artiklar bara på finska, och den svenska resumén har sedan nr 2/1991 ersatts av en engelsk. I termlistor o.dyl. spelar svenskan i varje fall fortfarande en framträdande roll. Bland de ämnesområden som berörs i artiklar och ordlistor kan nämnas målningsfärger, plaster och husbyggnad. I ett par artiklar diskuteras prefix och måttenheter och den språkliga behandlingen av dem. MR

Björklund, Lena och Jan-Christer Lindberg: Översättning av kärlek till svenskan. Svenska Finlands folkting, Finlandssvensk rapport nr 17, Helsingfors 1991. 138 s.

På grund av Finlands tvåspråkighet översätts all författningstext och enorma mängder annan text inom både offentlig och privat administration till svenska. Kvaliteten på översättningarna är inte alltid den bästa tänkbara. *Översättning av kärlek till svenskan* är inte någon handledning för översättare utan snarast en debattbok som behandlar översättarnas villkor och deras varierande inställning till sitt arbete.

Ett av författarnas främsta mål är att sticka hål på de många mytballonger som uppfyller översättarnas och uppdragsgivarnas fantasivärld: myten om den fattiga svenskan, myten om de dåliga grundtexterna, myten om tidsbristen som giltig ursäkt, myten om vad en översättare inte får göra och vad han måste göra, myten (bland journalister) om att ett korrekt språk är knastrande torrt. . . Det är många som får sig en släng av slevan, både uppdragsgivare, chefer och oengagerade, håglösa, lata eller rädda översättare. Bland rallarsvingarna finns visserligen flera som missar målet eller träffar fel mål, men så har författarnas avsikt inte heller varit att åstadkomma en vetenskapligt hållbar utredning.

Bland det bästa med boken är att den är rolig att läsa – förutsett att man inte tar den alltför mycket på orden och uppfattar kritiken som orättvis (vilket den delvis är). På sida efter sida får man nya ahaupplevelser, och författarnas glada formuleringskonst och kärlek till sitt språk sätter sin färg på varje kapitel.
MR

Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-seminarium XI. Vörså 9–10.2.1991. Vasa universitet. Institutionen för språk. 1991. 307 s.

Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk vid Vasa universitet håller årligen ett internationellt seminarium kring sitt forskningstema. Temana för 1991 var **översättning och internationalisering** samt **terminologins teori**. Seminarierapporten innehåller 28 artiklar som tillämpar olika infallsvinklar på dem.

Anknytande till det första temat berättar Christer Laurén om språkbadsskolor i Canada, Katalonien och Vasa. Han beskriver hur man i Vasa kunnat utnyttja de erfarenheter i fråga om kulturskillnader som man samlat i de andra språkbadsskolorna. Författaren framhåller att den demokratiska anda som hos oss allmänt uppfattas som ett uppfostringsmål inte kan klaras av endast med logikens hjälp.

Olli Blåbergs artikel är en presentation av maskinöversättning av väderrapporter från finska till svenska vid Meteorologiska institutet.

Kristina Nikulas artikel *Är norm ett «fult» ord? Om ordböcker och norm* inringar begreppet *norm* utgående från en diskussion som velat stämpla språkliga normer som något odemokratiskt. Då motviljan mot normer bygger på ett föråldrat normbegrepp, en falsk bild av normer som något dogmatiskt, något en gång för alla givet, håller enligt Nikula inte normkritikernas argument. Normerna har kritiserats för att vara skapade och genomdrivna av ett fåtal personer som använder dem som ett maktmedel, som ett urvalsinstrument. Författaren vill se normen som något flexibelt, som något som uppstår ur språkbrukarnas eget behov att få stöd i sitt val bland de alternativ som finns till buds. Detta stöd garanterar bland annat en störningsfri

kommunikation. Artikeln berör också problematiken kring normativiteten i ordböcker. Även deskriptiva ordböcker har en stabiliserande och konserverande verkan på språket, då de vanligen bygger på ett normerat språk. De deskriptiva ordböckerna är i själva verket *förtäckt normativa* och deras normativa verkan är ofta större än hos öppet normativa ordböcker. IC

Kjell Herberts och Christer Laurén (red.), Flerspråkighet i och utanför Norden/Multilingualism in the Nordic Countries and beyond. Föredrag från den Sjätte Nordiska Tvåspråkighetskonferensen 4–6.6.1990. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, Forskningsrapporter, nr 13– 1991, Åbo 1991. 376 s.

Den Sjätte Nordiska Tvåspråkighetskonferensen hölls i Finland i början av juni 1990. Inslaget av icke-nordiska forskare var denna gång så stort att konferensen lika väl kunde ha kallats internationell, och ungefär hälften av föredragen hölls på engelska.

Av föredragen vid konferensen har ett trettiotal publicerats i en volym utgiven av Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, *Flerspråkighet i och utanför Norden/Multilingualism in the Nordic Countries and beyond*, medan ytterligare ett dussin av föredragen har getts ut som artiklar i ett specialnummer av tidskriften *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Alla artiklarna i den senare är på engelska, medan fördelningen mellan engelska och svenska är relativt jämn i den förra.

I boken *Flerspråkighet i och utanför Norden* är artiklarna grupperade enligt ämne i sex temagrupper: Den tvåspråkiga staden, Språk och skola, Familjers tvåspråkighet, Immigrant-språk i Australien, Hotade språksamfund och Kritiska aspekter. Som avslutning ingår en slutkommentar till konferensen (på engelska) av den kanadensiske språksociologen John de Vries. MR

Svenblad, Ralf: Med åländska ord. Ur vardagsspråk och folk-mål. Mariehamns tryckeri AB:s Förlag, Mariehamn 1991. 256 s.

Denna samling studier om åländska ord och uttryck baserar sig på Svenblads språkspalt i tidningen Nya Åland. Författaren

delar upp och behandlar sitt material på basis av ordens spridning och ursprung: allåländskt, åländskt folksmål, ryskt, finlandssvenskt («de gamla vanliga finlandismerna»). Sammanlagt kommenteras ett tusental provinsialismer, som har insamlats framför allt genom lusläsning av åländsk skönlitteratur och press och uppmärksamt avlyssnande av åländskt vardagsspråk. Källorna redovisas omsorgsfullt.

Svenblads framställning visar att bruket av säråländska ord ofta är medvetet, t.ex. när alandismer förekommer i de åländska dagstidningarnas ledare. Detta skall säkert uppfattas som en markering: man lever i ett självstyrt landskap och behöver inte heller i språkligt avseende gå i något allmänsvenskt ledband. PS

ISLAND

Av Baldur Jónsson

Halldór Halldórsson. Íslenzkt orðtakasafn. Tredje, utökade och reviderade upplagan. Íslenzk þjóðfræði. Almenna bókafélagið. Reykjavík 1991. 569 s. [Isländsk idiomsamling]

Detta standardverk om isländska idiom har nu för första gången publicerats i ett band, utökat och reviderat av författaren själv, professor emeritus Halldór Halldórsson. Boken är ett uppslagsverk. Den innehåller uppskattningsvis omkring 1400 idiom med uppgifter om äldsta belägg och historia samt förklaringar.

Guðrún Kvaran och Sigurður Jónsson frá Arnarvatni. Nöfn Íslendinga. Heimskringla, háskólaforlag Máls og menningar. 1991. 613 s. [Islänningarnas namn]

Bokens huvuddel innehåller artiklar i alfabetisk ordning om över 4000 personnamn som varit i bruk på Island. Huvudkällorna vid insamlingen av materialet har varit publicerade folkräkningar, den äldsta från 1703, samt folkregistret. Varje namn förses med genusbeteckning och böjningsformer. Därefter följer en redogörelse för namnets användning på Island, dess ålder och frekvens, och slutligen en namnförklaring. Boken börjar med en utförlig inledning på 75 sidor och avslutas med en källförteckning.

Enligt författarnas förord har boken inte till syfte att vara vägledande i fråga om namngivning. Den är avsedd för dem som intresserar sig för namngivningens historia, namnens ålder, frekvens, ursprung och betydelse.

NORGE

Av Ståle Løland og Svein Nestor

Alhaug, Gulbrand et al. (red.): Heidersskrift til Nils Hallan på 65-årsdagen 13. desember 1991. Novus forlag 1991. 542 s.

Hallan har arbeida med lokalhistorie og rikshistorie, etnologi, kunsthistorie, namnegransking, språkhistorie og ordgeografi. I festskriftet er det rundt femti artikler, de aller fleste om reint språklige emner, av forskere fra Bulgaria, Danmark, Island, Sverige og Norge.

Her kan nevnes *Iakttagelser rörande namnen på -hem i Sverige* av Stefan Brink, *Trägge – en åsbeteckning och ett växtnamn* av Sigurd Fries, *Hallan, Halland og Helland* av Botolv Helleland, *Modenavne i Danmark i det 20. århundre* av Eva Villarsen Meldgaard, *Skriftspråkstradisjonar og riksnorm i Noreg før 1350* av Magnus Rindal, *Om rajder och skridfinnar* av Tryggve Sköld og *Skandinaviske lånord i finsk med samisk som formidler* av Eira Söderholm. SN

Askeland, John Ole, Harald Bjorvand og Eyvind Fjeld Halvorsen (red.): Festskrift til Ottar Grønvik på 75-årsdagen den 21. oktober 1991. Universitetsforlaget 1991. 280 s.

Dette festskriftet er for de spesielt interesserte. Ottar Grønvik er en ledende runeforsker, og han har publisert ei rekke større arbeider om runologi i løpet av de siste ti åra. Hele produksjonen hans får en oversikt over i den bibliografien som innleder festskriftet.

I runologien er det en del fundamentale problemer som stadig går igjen i diskusjonen. Et bidrag til diskusjonen er *Die Herkunft der Runenschrift* av Elmar Seebold. Grønvik har skrevet doktoravhandlingen sin om runeinnskriften på Tunesteinen, og det er da ikke uventa at runeforskeren James E. Knirk, amerikaner bosatt i Oslo, belyser problemet i artikkelen *En steinhoggerundersøkelse av Tunesteinen fra 1949*. En gjenganger er også det problemet som blir drøfta i Lauritz Saltveits artikkel *Die Runenwörter laukaR und alu*. Blant de øvrige

av de nitten artiklene nevner vi her *Birki N. – bjork F. Zur Vorgeschichte der altnordischen neutralen Ableitungen von Baumnamen* av Harald Bjorvand og Michael Barnes' artikkel *Norwegian, Icelandic, Norn or West Norse? The language of the Maeshowe Inscriptions. SN*

Berg, Tove og Reidunn Guldal: Alle tiders norsk. Redigert utgave. Aschehoug 1991. 272 s.

Dette er en lærebok for den videregående skolen. Den nye utgaven er en omfattende revisjon av boka, som kom ut første gang i 1985. Boka faller i to deler: språkkunnskap og tekstkunnskap. Språkkunnskapen behandler dialekter, språkhistorie, norrønt og de andre språkene i Norden. Til disse kapitlene fins det lyd-kasset med viser på dialekt, dialektprøver, eksempler på norrønt og mellomnorsk, og prøver fra de andre nordiske språkene. Den andre delen, tekstkunnskap, er nyskrevet og tar opp emner som sakprosa, fritidslesing og skolelesing. *SL*

Breivega, Ola: Handbok i referat- og notatskriving. Det Norske Samlaget 1991. 93 s.

Boka er en praktisk innføring i referat- og notatskriving. Forfatteren viser hvordan referater og notater bør settes opp, og gir dessuten mange råd og vink om leservennlig språkbruk. Hele teksten er satt parallelt på bokmål og nynorsk, og de praktiske eksemplene er skrevet skiftevis på de to målformene. En stikkordliste med henvisning til definisjoner og eksempler gjør boka lett å bruke. *SL*

Eigenproduksjon Nr. 43. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Bergen 1991. 198 s.

I denne serien publiseres mindre arbeider som er skrevet av studenter og lærere. Av artiklene i dette nummeret kan nevnes *Ivar Aasen – klassereisar eller måtreisar?* av Stephen Walton, *Språkhistorie og språkmedvit* av Lars S. Vikør, «*Spissbu*» og «*pratmaker*». *Om tyske og nederlandske lånord i norsk* av Anders Austefjord og *Vendepunkt for skriftkulturen?* av Bjørn Kvalsvik. *SN*

Endresen, Rolf Theil: Fonetikk og fonologi. Ei elementær innføring. Universitetsforlaget 1991. 245 s.

Dette er en lærebok i fonetikk og fonologi beregnet på forprøven i fonetikk og lingvistikk ved universiteter og høyskoler. I fonetikkdelen har forfatteren lagt hovedvekten på den organiske fonetikken, med en systematisk oppdeling i luftstrømmer, fonasjon, oralnasal mekanisme og artikulasjon. Fenomener som overgang, stavelse, trykk og tone får også fyldig behandling. Fonologidelen gir en innføring i sentrale begreper som fonem, distinktiv opposisjon, distinktive trekk og fonotaks. Forfatteren legger vekt på å vise forholdet mellom fonologi og ortografi. Boka har med en ordliste med definisjoner av viktige fonetiske og fonologiske termer. *SL*

Glomnes, Eli: Noen sier noe! Kommunikasjonsteori. Landslaget for norskundervisning/Cappelen 1991. 146 s.

Boka er en innføring i moderne kommunikasjonsteori, skrevet av en som underviser i norsk språk og kommunikasjon ved Telemark distriktshøgskole. Forfatteren tar opp emner som språk og virkelighet, formidlingsformer, forståelse av tekster, språklige tegn, bilder og ting som tegn. De grunnleggende spørsmålene i framstillingen er: Hva gjør vi når vi kommuniserer? Hva bruker vi tekster til? Hva gjør tekstene med oss? *SL*

Hallaråker, Peter: The nynorsk language in the United States. Rådet for humanistisk forskning. NAVF og Universitetsforlaget 1991. 165 s.

Boka gir en oversikt over bruken av og debatten om nynorsk i USA fra pionertiden og opp til i dag. Forfatteren beskriver språksituasjonen i de norske innvandremiljøene og gir eksempler på tekster skrevet på nynorsk. Han går særlig nøye inn på språk og innhold i «Norrøna», som var den første publikasjonen på nynorsk i USA. Til slutt gir forfatteren en oversikt over universiteter som underviser i nynorsk. *SL*

Haugan, Jørgen: 400-årsnatten. Norsk selvforståelse ved en korsvei. Universitetsforlaget 1991. 121 s.

Unionen mellom Danmark og Norge fra middelalderen og

fram til 1814 har i norsk historieskriving ofte blitt omtalt som «400-årsnatten». Jørgen Haugan ser på dette som en mytisk forestilling som har preget og fortsatt preger Norges forhold til Danmark – og til verden for øvrig. Etter forfatterens mening har dette ført til et kulturelt brudd med Europa, en norsk «usamtidighet» eller «utakt» som kompliserer Norges forhold til omverdenen. Det er denne «åndelige karantene» som boka i videste forstand handler om. Forfatteren kommer inn på mange sider ved norsk identitet og kulturliv med særlig vekt på norskfaget og den norske språkstriden. *SL*

Helleland, Botolv (red.): Norsk språk i Amerika. Norwegian Language in America.

Interessen for norsk i Amerika har våkna til live igjen, og i denne boka er det samla foredrag fra konferansen Norsk språk i Amerika i Oslo i 1987, som blei arrangert av Institutt for navnegransking.

Ved å studere norsk språk i Amerika kan en drive språkarkeologi i og med at immigrantene ikke kunne følge med i språkutviklinga i Norge og beholdt språket sitt slik det var da de, eller foreldrene, reiste ut. Det andre forskningsområdet er norsk i kontakt med engelsk, altså norsk-amerikansk blandingsspråk.

Boka er delt inn i fire underavdelinger: *Kjelder* (to artikler), *Skriftspråk* (fire artikler), *Talemål* (to artikler) og *Namn* (fire artikler).

I et arbeid som dette kommer en naturligvis ikke utenom veteranen Einar Haugen, som her er representert med artikkelen *Norsk skriftspråk i Amerika*. Arne Sunde har skrevet artikkelen *Nynorsk i Amerika*. Begge artiklene om talemål fortjener å nevnes: *Undersøking av trøndske dialekter i Midtvesten. Problem i samband med feltarbeid og klassifikasjon* av Arnstein Hjelde og Per Moens *The Influence of a Norwegian Substratum on the Pronunciation of Norwegian-American in the Upper Midwest*. En artikkel som kan ha interesse også for andre enn navneforskere, er Gulbrand Alhaugs arbeid *Personnamngransking som middel til å oppspore slektsrøtter i Noreg*. Interessante forskjeller og likheter mellom Norge og USA kommer fram i

Norske fornavn i Amerika – angloamerikanske fornavn i Norge
av Anne Svanevik. *SN*

Leira, Vigleik: Termar i grammatisk analyse. Novus forlag
1991. 64 s.

Skriftet er ment som et hjelpemiddel for norskstudenter og norsklærere, i første rekke lærere i den videregående skolen og studenter og lærere på høyskole- og universitetsnivå. Hoveddelen av skriftet er en alfabetisk liste over termer med korte forklaringer. Det er med både bokmåls- og nynorsktermer. Den andre delen er en samling av setninger og andre syntagmer til bruk i øvelser i analyse. Til slutt er det en litteraturoversikt som kan være av interesse for dem som vil gå dypere inn i ett eller flere emner. *SL*

Leitre, Arild, Einar Lundeby og Ingvald Torvik: Språket vårt før og nå. Gyldendal Norsk Forlag 1990. 3. utg. 216 s. Bokmåls- og nynorskutgave.

Dette er en lærebok for den videregående skolen som dekker emnene språkhistorie, norrønt og dialekter. Den har også med ganske fyldige kapitler om de andre språkene i Norden, inkludert samisk og finsk (kvensk) i Norge. I den språkhistoriske framstillingen er det lagt særlig vekt på tiden fra 1814 til i dag. Forfatterne gir også en fyldig behandling av dialektene og forholdet mellom dem og standardmålet. Boka har med målføreprøver, som finnes inntalt på kassett. *SL*

Norskraft. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.

Heftene fra 1991 inneholder blant annet disse artiklene; *Einar Bruaas*: Om relativkompleksets struktur og frasens funksjon som fritt predikativ, *Helene Uri*: Kommunikasjonsstrategier i samtaler mellom afasirammete og normalspråklige (nr. 64), *Margareth Sandvik*: Interaksjonsanalyse av muntlig eksaminasjon i norsk som andrespråk, *Hermod T.H. Nilsen*: Norsk riksmålsgrammatikk, *Vigleik Leira*: Begrunnende «som»-setninger (nr. 68), *Torgerd Kristin Solberg*: Modalpartikler i norsk (nr. 69), *Hermod T.H. Nilsen*: Aksjonsart og aspekt ved

finite former av *være* og *bli* (nr. 70). *SL*

Pettersen, Egil: Språkbrytning i Vest-Norge 1450–1550. Bind II – Morfologi. Alma Mater forlag 1991. 699 s.

Denne boka utgjør bind II av Egil Pettersens store arbeid *Språkbrytning i Vest-Norge 1450–1550*. Det første bindet kom ut i 1975.

Det er morfologien og syntaksen som er emnet i det nye bindet, og inndelinga i geografiske områder og perioder følger mønsteret fra det første bindet. Men i de fleste tilfeller vil bind II operere med tre perioder istedenfor fire, idet den språklige virkeligheten i de brevene som verket er bygd på, tilsier at tida mellom 1500 og 1550 utgjør én periode.

Forfatteren har ment at det er nødvendig å presentere ei fylldig sitatsamling for de ulike grammatiske forholda som blir skildra. Og siden det oftest dreier seg om morfosyntaks, har det vært viktig å gi eksempla i meningsfylt kontekst. Eksempla har verdi i seg sjøl som illustrasjon av språkbruken i denne delen av den mellomnorske perioden, som en ellers ikke har detaljert kunnskap om. Men sitata skal først og fremst belyse den store variasjonen i morfembruken, ikke bare fra periode til periode og fra område til område, men og innom de enkelte periodene og de enkelte områdene, stundom også innom det enkelte brev. *SN*

Sandøy, Helge, Arne Torp, Kjell Ivar Vannebo og Lars S. Vikør (red.): Språkideologi og språkplanlegging i Norge. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen 1991. 211 s.

Denne artikkelsamlingen er et resultat av en konferanse som ble holdt på Geilo 7.–8. september 1990. Artikkene er bearbejdede versjoner av de hovedinnleggene som ble holdt på konferansen. Hensikten med konferansen var blant annet å skape en faglig debatt om forholdet mellom overordnede ideologiske eller språkpolitiske premisser og de mer spesifikke normeringsprinsippene. Arrangørene ønsket også å markere at språkplanleggingsteori er en vitenskapelig disiplin – en gren av den anvendte språkvitenskapen. I de to første artiklene i boka drøfter *Ingemund Gullvåg* og *Frans Gregersen* begrepene normer

og språkideologier. Deretter tar *Tove Bull* opp de generelle ideologiene og prinsippene bak norsk språkplanlegging og norsk språkstrid, mens *Erik Papazian* viser hvordan disse prinsippene konkret fikk uttrykk i Norsk språkråds normering av bokmål i 1980-årene. I artikkelen «Fagnemnda i Norsk språkråd – ein forsvarar av status quo?» tar *Arne Torp* opp den rollen fagnemnda spiller, med utgangspunkt i behandlingen av -øy-former i preteritum av sterke verb av 2. klasse (brøyt, skøyt osv.). Av særlig nordisk interesse er *Jørn Lunds* artikkel «Statsstyring, markedsmekanismer og brugsbehov. Om låneordsproblemet: Forholdet mellom purisme og liberalisme i de nordiske sprog» (også trykt i *Språk i Norden* 1991). Samlingen blir avsluttet med tre artikler om norske forhold. *Oddrun Grønvik* skriver om lånordproblemet i norsk, *Johan Myking* om terminologi som normeringsproblem og *Wilhelm Gerdener* om nynorsk purisme. *SL*

Stemshaug, Ola: Stridane om bynamna Fosna – Kristiansund. Novus forlag 1991. 104 s.

Boka behandler en av de mange stridene om fornorsking av navn, en side ved norsk språkhistorie som har fått relativt liten oppmerksomhet. I Kristiansund var det flere harde strider om bynavnet, fra slutten av 1800-tallet til midt i mellomkrigsårene. Forfatteren beskriver disse stridene og plasserer dem i sin språkhistoriske sammenheng. Det er lagt særlig vekt på argumentanalysen og de politiske følgene av stridene. *SL*

Termposten. Informasjon fra Rådet for teknisk terminologi. Nr. 1 og 2 1991.

Meldingsblad med artikler om terminologi, bokanmeldelser, informasjon om konferanser o.l. Blant artiklene kan nevnes, nr. 1: *Aksel Lydersen: RTTs forhistorie*, nr. 2 *Eli Johanne Ellingsve: Midtøsten – Hvor er det?*, *Randi Sæbøe: Kontekstavhengig termbruk.* *SL*

Torp, Arne, Berit Helene Dahl og Ingard Lundeby: Språklinjer. Språkhistorie for den videregående skolen. Norsk undervisningsforlag 1991. 208 s.

Dette er en lærebok for den videregående skolen. Åpningskapitlet skisserer hovedtrekkene i dagens norske språksituasjon, på bakgrunn av et kort historisk tilbakeblikk. I den språkhistoriske framstillingen har forfatterne lagt vekt på å få fram samspillet mellom språk og samfunn. Norrøntkapitlet er delt inn i sju leksjoner, der hver leksjon konsentrerer seg om ett grammatisk hovedpoeng, belyst ved en eller flere tekster. Dialekt delen inneholder prøver på femten forskjellige dialekter, som er tilrettelagt for heimfesting. I avslutningskapitlet presenterer forfatterne de andre språkene i Norden. Til boka er det utarbeidet en lyd-kassett, der mange av tekstene er spilt inn. *SL*

Vesaas, Olav og Finn-Erik Vinje: Språkrøret. Pauli ord om språkdjevler og kraftgloser. Scanbok Forlag 1991. 189 s.

Boka inneholder et utvalg av svar på språkspørsmål som lyttere har stilt til radioprogrammet «Språkrøret». De to forfatterne har vært ledere av programmet i vel femten år. *SL*

Walton, Stephen, J.: Ivar Aasens nedre halvdel. Det Norske Samlaget 1991. 341 s.

Denne boka har en uvanlig tittel, og det kommer av at Walton har forsøkt å la kroppen og ikke tida utgjøre grunnlaget for biografien. Vi møter Aasen på tre fundamentale områder, som alle er knytta til en kroppsdel: til fots på den store innsamlingsreisa i 1840-årene, på kne i avmakt og bønn, og Aasens kjønns-liv er også med. Opplegget ser originalt ut, men innholdet i boka kan knapt bli mye annerledes enn om forfatteren hadde valgt en mer tradisjonell framgangsmåte.

I denne boka legger Walton premissene for den store Aasen-biografien som skal komme i 1993. Walton er opptatt av biografien som sjanger og drøfter den på nesten 50 sider. Det kan sikkert være et interessant emne, men det hadde vært bedre om det hadde vært drøfta for seg og ikke hadde tatt opp såpass mye plass i den foreliggende boka. *SN*

SVERIGE

Av Ilse Cantell, Ulla Clausén, Birgitta Lindgren, Lena Moberg och Mikael Reuter

Adelswärd, Viveka: Prat, skratt, skvaller och gräl och annat vi gör när vi samtalar. Brombergs 1991. 191 s.

Författaren, som är samtalsforskare vid Linköpings universitet, behandlar i populärvetenskaplig form vardagslivets språkliga samspel. Hon tar bl.a. upp frågan om män och kvinnor talar på samma sätt, vad skratt och pauser betyder i samtalet, och vilken roll skvaller och gräl spelar. *BL*

Allard, Birgita & Bo Sundblad: Skrivandets genes under skoltiden – med fokus på stavning och övriga konventioner. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet. 1991. Ak. avh. 333 s.

Denna avhandling behandlar skrivutveckling hos barn och redovisar en undersökning av 1 392 texter skrivna av barn från 7 till 16 år. Utvecklingen av stavning går från en fas av rent avbildande – imitation – av skrift vidare till ett «örats skriftspråk» med fonetisk stavning som ett typiskt drag och sedan vidare till ett «ögats skriftspråk» med övergeneraliseringar, t.ex. av j-ljudet med g. Den sista fasen är ett stadium med behärskning av normerna för stavning, givetvis en behärskning som är relativ till elevens egen textproduktion och ordval. Utvecklingen av övriga skrivkonventioner, t.ex. interpunktion och mellanrum mellan ord, undersöks som en separat företeelse. *BL*

Att skriva avtal. Råd om disposition och språk. Arbetsgivarverket publicerar nr 1, 1991. 31 s.

Avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare brukar ofta vara oöverskådliga och språkligt svåra. I denna skrivhandledning får man goda råd och praktiska tips om hur sådana texter kan göras bättre. *BL*

Backlund, Britt: Inte bara ord. En bok om talad kommunikation. Studentlitteratur 1991. 215 s.

Den här boken om den talade kommunikationen vänder sig i första hand till högskolestuderande. Författaren behandlar sådant som konventioner och regler för samtal, icke-verbala signaler som röstläge och kroppshållning, vidare röstorganen och deras funktion samt skillnader mellan män och kvinnor som talare. *BL*

Bonniers synonymordbok. Red: Göran Walter. Bonniers Fakta Bokförlag 1991. 372 s.

Den nya synonymordboken utgår i likhet med äldre svenska synonymordböcker från en rätt vid definition av begreppet synonym.

Uppslagsorden har valts med hjälp av olika frekvensordlistor och sammanställts med hjälp av datatekniska hjälpprogram. Att materialet är nytt, och täcker ca 80 procent av en dagstidnings ordförråd, gör att användaren får en modern ordbok i sina händer. Modernt är dessutom att ordboken också kan köpas på diskett och användas tillsammans med de flesta ordbehandlingsprogram. En snabb jämförelse med den synonymordlista som ingår i ordbehandlingsprogrammet WordPerfect visar att de innehåller ungefär lika många uppslagsord och att antalet synonymer är ungefär detsamma. Synonymerna under uppslagsorden är dock inte de samma, vilket gör att de två synonymordlistorna kan användas som komplement till varandra.

I jämförelse med ett av standardverken bland synonymordböcker, *Ord för ord* från 1977, är den nya synonymordboken betydligt mindre omfattande. Antalet uppslagsord är avsevärt större i *Ord för ord* än i *Bonniers synonymordbok* (33 500 resp. 10 000). *Ord för ord* ger också betydligt fler synonymer per uppslagsord än vad den nya ordboken ger. Användaren av båda dessa ordböcker är dock hänvisad till andra ordböcker för vidare hjälp, om han t.ex. saknar en exaktare stil- eller betydelsebeskrivning. Den enda markeringen i den nya ordboken gäller ordklassen där homonymer med olika ordklassstillhörighet förekommer.

Vad man hade önskat sig av en ny synonymordbok är lite mera hjälp t.ex. just i fråga om olika användningsområden och

en beskrivning av på vilka punkter synonymernas betydelsefält överlappar varandra. Sådana uppgifter behöver speciellt de användare som har ett annat modersmål än svenska och också svenskspråkiga användare som känner sig osäkra i fråga om t.ex. ordens valör. Detta kunde ha gjorts om lite mera «människoarbete» kunnat läggas ner på ordboken. *IC*

Ehrenberg-Sundin, Barbro m.fl.: Skrivråd för kronofogdemyndigheten. SIPU Förlag 1991. 25 s.

Den här skriften är avsedd som en hjälpreda för personer inom kronofogdemyndigheten som skriver brev och andra meddelanden till allmänheten. Den ingår som ett led i ett språkvårdsprojekt som SIPU (Statens institut för personalutveckling) driver för att utveckla metoder för ett effektivt språkarbete på myndigheterna. Däri ingår också utgivningen av en serie med häften i plånboksformat på 10–16 sidor med titlarna «Avstava rätt», «Kommatering», «Läsvänlig text», «Minigrammatik», «Lätt att skriva rätt». *BL*

Henrikson, Alf: De språksamma krumelurerna. En skrift om skrift. Wiken 1990. 103 s. Ill.

Författaren berättar underhållande och samtidigt lärorikt om hur skrivkonsten växte fram på olika håll i världen. Tord Nygren svarar för illustrationerna. *BL*

Huss, Leena Marjatta: Simultan tvåspråkighet i svensk- finsk kontext. Studia Uralica Upsaliensia 21. Almqvist & Wiksell 1991. 186 s. Ak. avh.

Huss redogör i sin avhandling för en undersökning om hur tvåspråkigheten utvecklas hos 23 svenska förskolebarn med en finsk och en svensk förälder som talar var sitt språk med barnet. Undersökningen visar att språkblandning blir ovanligare ju äldre barnet blir och att majoritetsspråket – svenskan – efter hand tar över; det är svårt att hålla ett minoritetsspråk vid liv i en situation där samhällets starka språk representeras av den ena föräldern i en tvåspråkig familj. Föräldrarnas inställning till fel språkval från barnets sida (finska till en svensk förälder och vice versa) verkar inte ha någon större betydelse. Författaren

konstaterar för övrigt att de flesta av föräldrarna har en mycket liberal inställning till fel kodval och språkblandning. *BL*

Hyltenstam, Kenneth & Christopher Stroud: Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk. Studentlitteratur 1991. 175 s.

Författarna som båda är verksamma vid Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet ger med denna bok en översikt över etniska minoriteters språksituation och vilka förhållanden som påverkar denna. Grundläggande begrepp inom dessa områden går igenom. Ett särskilt avsnitt ägnas situationen för samiskan i Sverige, en situation som närmast kan beskrivas som en långt framskriden språkbytesprocess. Avslutningsvis ges en skiss över en samhällsutveckling som skulle gynna bevarandet av samiskan. Det kan tilläggas att boken tillkommit i samband med den svenska samerättsutredningens arbete med denna fråga. Utredningens slutbetänkande presenteras i «Samerätt och samiskt språk» (SOU 1990:91). Se också Dag Finn Simonsens artikel på s. 100 om den nordiska lagstiftningen gällande samernas rätt att använda sitt språk i kontakt med myndigheter. *BL*

Ingo, Rune: Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap. Studentlitteratur, Lund 1991. 284 s.

Rune Ingo, själv svenskspråkig men professor i finska vid Vasa universitets översättarutbildning, gav för ett par år sedan ut en bok på finska om översättning och översättningsteori, *Lähdekielestä koohdekieleen*. Författaren har nu, med hjälp av fil.mag. Britta Klockars, översatt boken till svenska med titeln *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. I fråga om exemplifieringen är boken i hög grad inriktad på språkparet finska-svenska, men den innehåller också rikligt med intressanta utblickar mot framför allt franska men också engelska och tyska.

Även om boken *Från källspråk till målspråk* till övervägande del behandlar översättningsteoretiska och översättningsvetenskapliga frågor och problem, är det påfallande hur väl resonemanget hela tiden är förankrat i den praktiska verkligheten.

Alla frågor som tas upp illustreras med praktiska och pedagogiskt utvalda exempel, som gör att resonemanget blir intressant och givande inte bara för den teoretiskt intresserade språkvetaren utan också för den praktiskt inriktade översättaren.

Boken inleds med ett allmänt avsnitt om översättningsvetenskap och ett par resonerande kapitel om översättandets möjlighet och omöjlighet och om vilka egenskaper som krävs av en skicklig översättare. De viktigaste kapitlen i boken handlar om text- och översättningskategorier, översättningsprocessen och bedömning av översättningar. Som avslutning ingår ett kapitel om utbildning av översättare och tolkar och ett kort avsnitt om översättning och teknik. *MR*

af Klintberg, Bengt: En tjottablängare mellan lysmaskarna. Något om ekenssnacket i litteratur och folklore. Höjering 1991.

Folklivsforskaren Bengt af Klintberg visar i denna bok hur den gamla Stockholmsslangen, «ekenssnacket», som blomstrade under årtiondena kring sekelskiftet 1900 och som man kanske främst förbinder med Albert Engströms figur Kolingen och hans kumpaner, ännu finns kvar i levande tradition hos moderna författare som Ernst Brunner och Cornelis Vreeswijk. I förvånansvärt hög grad lever samma slang kvar än i dag också i gatans rim och ramsor, att döma av den insamling av ramsor som gjordes av tidningen Expressen på 1970-talet. Bokens titel syftar just på en sådan ramsa, en «hotramsa» som i en av sina många varianter lyder: «Ska'ru ha dej en tjottablängare mellan lysmaskarna så du får åka plingplongtaxi till plåsterhuset!» *LM*

Larsson, Kent: Svenska brev. Några bidrag till studiet av en texttyps historia. Acta Univeritatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 102. Almqvist & Wiksell 1991. 214 s.

I denna bok återges ett antal svenska privatbrev från 1500-talet och fram till 1800-talets slut, som skall illustrera brevet som texttyp. Några brev är försedda med kommentar. Till några brev ges förslag om arbetsuppgifter eller litteraturhänvisningar. *BL*

Melander, Björn: Innehållsmönster i svenska facktexter. Skrif-

ter utg. av Inst. för nordiska språk vid Uppsala univ. 28. 1991. Ak. avh. 272 s.

I sin avhandling redogör författaren för en undersökning av innehållsmönstren i svenska facktexter hämtade från medicin, teknik och ekonomi och från tre olika perioder under 1900-talet. Texterna är både vetenskapliga och populärvetenskapliga. *BL*

Meurling, Patrick: Ordbruk och bokstavsskötsel. Handledning i kommunikation och rapportskrivning för naturvetare. Studentlitteratur 1991. 60 s.

Bokens innehåll och målgrupp framgår av undertiteln. Förutom allmänna råd om språk och skrivregler får man bl.a. tips och råd om hur man använder bilder som illustration i texter och vid föredrag. Det kan bara tilläggas att boken utmärkt väl kan användas som handledning även för andra än naturvetare. *BL*

Myndigheternas skrivregler. Statsrådsberedningen. Civildepartementet. Ds 1991:58. Allmänna Förlaget 1991. 93 s.

Denna skrivregelsamling är avsedd som baskrivregler för användning inom hela den offentliga förvaltningen. Den har utarbetats av en särskilt tillsatt arbetsgrupp, vari Statsrådsberedningens egna språkkonsulter ingår. Gruppen har samarbetat med Svenska språknämnden och riksdagens språkgrupp för att undvika olikheter i rådgivningen gentemot dessa organ. *BL*

Nordisk förvaltningsordbok. Ny omarbetad upplaga. Nord 1991:24. Nordiska rådet 1991. 424 s. (Boken recenceras utförligt i Språkbruk 4/1991.)

I den omarbetade upplagan har ca 500 nya uppslagsord tillkommit och engelska översättningar ges också. Däremot har man tyvärr tagit bort de översikter över förvaltningsstrukturer som fanns i den första upplagan. I sin recension i Språkbruk är Henrik Bruun mycket kritisk till boken i många viktiga avseende och konstaterar att den inte bör användas som hjälpmedel vid översättning. *BL*

Norstedts svenska ordbok. Utarbetad vid Språkdata. Norstedts 1991. 1 217 s.

Ordboken utgör en förkortad och reviderad version av den större «Svensk ordbok». Reduktionerna har framför allt skett genom strykning av ett antal ordartiklar och genom minskning av ordbildningsexempel och satsexempel. Å andra sidan har inemot hundra nya ord införts. *BL*

Nysvenska studier 68, 1989. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning. Almqvist & Wiksell 1990. 190 s.

Boken innehåller bl.a. följande artiklar: *Christian Melin*: Standard och variation i finlandssvenskan; *Olle Josephson*: Från Ruben G:son Berg till Svenskans beskrivning. Språk och stil och *Nysvenska studier 1901–1975*; *Bengt Sigurd*: Om «annan», «till», «också» och andra tilläggsmarkörer; *Elisabet Törnudd-Jalovaara*: «Skall» och svenskans tre modus; *Olle Josephson*: Än en gång «på stubben». *BL*

Näslund, Harry: Referens och koreferens i svenska facktexter. Skrifter utg. av Inst. för nordiska språk vid Uppsala univ. 29. 1991. Ak. avh. 300 s.

I sin avhandling redogör författaren för en undersökning av referensbindningen i svenska facktexter hämtade från medicin, teknik och ekonomi och från tre olika perioder under 1900-talet. Texterna är både vetenskapliga och populärvetenskapliga. *BL*

SLÅ 91. Läsning pågår – om förhållningssätt till skönlitteratur. Svenskläraryöreningens årsskrift 1991. 208 s.

Som framgår av undertiteln ägnas årskriften denna gång åt läsning och det av alla sorters skönlitterära genrer: lyrik, romaner, noveller, sagor och skräcklitteratur. *BL*

Språket i bibeln – bibeln i språket. Red. Christer Åsberg. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 76. Norstedts 1991. 254 s.

Boken, som är en antologi, innehåller fjorton uppsatser och sex dikter, skrivna av forskare och skönlitterära författare med anknytning till bibelkommissionens arbete med den nya översättningen. De är indelad i sex huvudavsnitt som alla inleds

med en dikt. Avsnitten har rubrikerna «Inledning», «Norm, normalspråk och särspråk», «Bibeln och mottagarna», «Bibeln och det litterära språket», «Bibeln och det religiösa språket» samt «Grundspråk och målspråk». *BL*

Språkets makt. Red. Birger Bergh & Ulf Teleman. Lund University Press 1990. 168 s.

I denna bok återges 16 av de inemot 80 olika föredrag som hölls under humanistdagarna i Lund 1990. Det samlande temat var «språkets makt». Bland bidragen kan nämnas *Roger Greatrix*: Ordets makt. Besvärjelser vid bortdrivandet av sjukdom i det äldre Kina; *Ingrid Hermerén*: Spanskan – från regional-språk till världsspråk; *Ragnhild Söderbergh*: Barnets makt över språket; *Jan Svensson*: Språkriktighetsföreställningar som uttryck för makt och vanmakt. *BL*

Stenson, Per: Tala i tjänsten. Timbro 1991. 133 s.

Författaren, som har mångårig erfarenhet som kursledare och föredragshållare, ger i sin bok goda råd om vad man bör tänka på när man talar i tjänsten i olika situationer, t.ex. när man håller föredrag eller undervisar, talar i telefon eller yttrar sig på ett sammanträde, ja t.o.m. hur man småpratar i tjänsten. Han tar upp sådant som röst- och talvård, kroppspråk, tekniska hjälpmedel. *BL*

Storstadsspråk och storstadskultur i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium. Utg. Kjell Lars Berge & Ulla-Britt Kotsinas. MINS 34. Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet 1991. 234 s.

I maj 1990 anordnade institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet ett forskarsymposium i ämnet «Storstadsspråk och storstadskultur i Norden». Föredragen från symposiet är samlade i denna bok.

Urbanisering och invandring har under de senaste decennierna kraftigt förändrat befolkningsstrukturen i de nordiska storstäderna. Syftet med symposiet var att diskutera språklig variation och språkförändringar i relation till de sociala förändringarna.

Bland de olika inläggen kan nämnas några uppsatser om den språkliga variationen hos finskspråkiga «flyttare» av *Pirkko Nuolijärvi* och *Jarmo Lainio*. *Heikki Paunonen* redogör för finskans sociala ställning i Helsingfors från 1500-talet fram till vår tid och berör också den sociala variationen i dagens Helsingforsfinska. Projektet «Sverigefinnars två språk» presenteras av *Erling Wande*, och *Mirja Saari* berättar om interaktionsstrategier i finska, finlandssvenska och sverigesvenska samtal.

Bland de danska bidragen märks *Svend Erik Larsens* semiotiskt inriktade inlägg «Bykultur som humanistisk studieobjekt» och *Frans Gregersens* och *Inge Lise Pedersens* uppsats «Copenhagen as a speech community».

Om språklig anpassning och utjämning som resultat av kontakterna mellan norsk stadsbefolkning och dialektalande «innflyttare» handlar några uppsatser av *Helge Omdal* och *Paul Kerswill*. *Arnold Dalen* skriver om framväxten av Trondheimsområdet och *Helge Sandoy* mer allmänt om sociolinguistikens status i dag.

Med utgångspunkt i artiklar och insändare i svenska tidningar 1870–1970 diskuterar *Ulla-Britt Kotsinas* olika attityder till Stockholmsspråket. *Claes-Christian Elert* och *Brita Hammarberg* redovisar de preliminära resultaten från en undersökning av röstkvaliteten bland talare i olika delar av Sverige.

Bland bidrag som behandlar utomnordiska förhållanden märks en presentation av ett tyskt forskningsprojekt om språket i Berlin av *Peter Schlobinski* och en beskrivning av cockney av *Gunnel Melchers*. LM

Svenska i skolan 1–3 1991. En fortbildningstidskrift om språk, litteratur och kultur i skolan. Utg. av Almqvist & Wiksell Förlag.

Tema för nr 1 är «Vinnare eller förlorare» (underförstått i skolan och svenskundervisningen), i nr 2 «Skapande svenska» och i nr 3 «Skola för sexåringar» (apropå den nyligen införda möjligheten att låta barn börja skolan vid sex års ålder). BL

Svenskans beskrivning 18. Förhandlingar vid artonde sammankomsten för svenskans beskrivning. Uppsala den 25–26 oktober.

ber 1990. Utg. Mats Thelander m.fl. Lund University Press 1991. 391 s.

Boken innehåller 33 av de föredrag som hölls vid den återkommande konferensen *Svenskans beskrivning*. Temat denna gång var mycket vittomfattande: *svenska på alla plan*. Häribland kan nämnas de fyra plenarföredragen: *Bo Ralph*: Strömningar inom ordforskningen; *Christer Platzack*: Nutida svensk syntaxforskning: en internationell angelägenhet; *Barbro Söderberg*: Olika perspektiv på textstudiet; *Auli Hakulinen*: Kan man tala om en struktur i dialogen. Det finns också en engelsk sammanfattning av samtliga föredrag. *BL*

Svenska ortnamn – uttal och stavning. Utarbetad av Claes Garlén och Ann-Christin Mattisson under medverkan av Leif O. Nilsson. Utgiven av Lantmäteriverket och Svenska språknämnden. Norstedts 1991. 108 s.

Den här boken ersätter häftet «Svenska ortnamn med uttalsuppgifter», som utkom i Svenska språknämndens skriftserie 1955. Här ges rekommendationer för uttal och stavning av drygt 3 000 av Sveriges ortnamn. Det är framför allt namn på kommuner, församlingar och tätorter som tagits upp, men även andra viktiga namn, t.ex. namn på större sjöar, berg och vattendrag, har behandlats.

För uttalsangivelserna användts ett enkelt transkriptionssystem som är baserat på vanlig svenska ortografi. *BL*

Svenska skrivregler. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 77. Almqvist & Wiksell 1991. 150 s.

Svenska språknämndens skrivregelsamling, den mest efterfrågade av skrifterna i Språknämndens skriftserie, har ersatts av en helt ny bok med titeln «Svenska skrivregler». Den är väsentligt mer omfattande än sin föregångare både till storlek och innehåll.

Det är inte så många regler eller rekommendationer som förändrats jämfört med den äldre skrivregelsamlingen. Däremot har fler fall tagits upp och exemplen omarbetats. En del nya ämnen behandlas också, t.ex. indelning i stycken, utformning av litteraturförteckningar och alfabetisk ordning. Frågan om stor eller liten begynnelsebokstav har fått en ingående behandling.

Behovet av detaljerade skrivregler är i dag troligen större än förr. Numera skriver många personer i arbetslivet själva ut sina texter utan språklig och grafisk efterputsning av sekreterare, redigerare, sättnare m.fl. yrkeskategorier. *BL*

Svenskläraren 1–5 1991. Medlemsblad för Svenskläraryrkesförbundet.

Bland artiklar som behandlar språkliga ämnen kan nämnas i nr 1 Åke Pettersson: «Högskoleprovet och svenskan», i nr 2 Torlaug Løkensard Hoel: «Professororientert skrivpedagogikk – hva gjemmer seg bak?» och två artiklar om svenskämnet på låg- och mellanstadiet, i nr 5 tre artiklar om språk och språkutveckling i skolan. *BL*

Teleman, Ulf: Lära svenska. Om språkbruk och modersmålsundervisning. Skrifter utgivna Svenska språknämnden 75. 126 s.

I boken behandlas språk, språkbruk och språkutveckling, och författaren kommenterar och värderar olika hållningar till språk och modersmålspedagogik. Bland annat behandlas skolans roll i den enskildes språkutveckling, svenskämnet i skolan, hur språknormer uppstår, orsakerna till att man gör språkfel, vad grammatik är och kan användas till. *BL*

Wijk-Andersson, Elsie: Bara i fokus. En semantisk-syntaktisk studie av bara och dess ekvivalenter i nysvenskt skriftspråk. Skrifter utg. av Inst. för nordiska språk vid Uppsala univ. 27. 1991. Ak. avh. 200 s.

I sin avhandling redovisar författaren en historisk genomgång från 1500-talet och framöver av *bara* och dess synonymmer *blott*, *enbart*, *endast*, *uteslutande*, *allena* och *allenast*. Hon konstaterar att *bara* i dag är huvudvarianten och att det kan användas på alla de sätt som övriga varianter kan; dessutom har *bara* övertagit de tidigare funktioner som *bisatsinsledare*. *BL*

Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen. Red. av Hans Schotmann och Rikke Petersson. Münstersche Beiträge zur deutschen und nordischen Philologie 6. Kleinhein-

rich Verlag. Münster 1989. (Ordboken recenserar utförligt i Språkvård 2/1991.)

Denna fraseologiska ordbok är i första hand avsedd för studerande i svenska med tyska som modersmål, men även svensk läsare kan ha stor glädje och nytta av den. Materialet, som samlats in från dagstidningar, vissa romaner och ordböcker, har ordnats i sakgrupper efter en modell som utarbetats av författarna. Frasen *vara ute och cykla* återfinns t.ex. tillsammans med innehållsligt besläktade fraser som *prata i mössan/prata skräp/prata skrot/prata dynga/prata skit/prata smörja* och *prata sju stugor fulla*. Möjliga variationer av en fras redovisas också, t.ex. *prata som en kvarn/munnen går som en kvarn*. Ordboken presenterar på ett intresseväckande sätt många relativt nya fraser och kan inspirera läsaren att utöka sitt ordförråd. UC

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

Abrahamsen, John og Frank, Lars: edb-ordbogen. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1991. 244 s.

Alstrup, Erik og Olsen, Poul Erik (red.): Dansk kulturhistorisk Opslagsværk I-II. Dansk Historisk Fællesforening, København [1991]. 1084 s.

Bang, Jørgen og Hårbøl, Karl: Omvendt fremmedordbog. Munksgaard, København 1991. 249 s.

Becker-Christensen, Christian: Politikens Forkortelsesordbog. Politikens Forlag, København 1991. 307 s.

Bergstrøm-Nielsen, Henrik mfl.: Dansk-tysk ordbog. Munksgaard, København 1991. 1237 s.

Bertelsen, Tue mfl.: Edb-lex. Det store informatik-leksikon. Teknisk Forlag, København 1991. 623 s.

Corbeil, Jean-Claude og Archambault, Ariane: Gyldendals Billedordbog. Dansk-Engelsk.

Dalhoff, Jørgen mfl.: Erhvervsøkonomisk minilex. 2. udgave. Gyldendal, København 1991. Upagineret.

Dansk-engelsk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi, Handelshøjskolen i København. Grafisk Forlag, København 1990. 379 s.

Dansk-tysk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi, Handelshøjskolen i København. Grafisk Forlag, København 1990. 413 s.

Den lille Søstærke '91. Hempel's Yacht System, Lyngby [1991]. 96 s. (Ordliste over fagudtryk: s. 93–95).

Eriksen, Jens-Martin og Møller, Bent: Svære ord – og lette. Statens Informationstjeneste, København 1990. 88 s.

Eyben, W.E. von: Juridisk Ordbog. Ottende udgave. G.E.C. Gads Forlag, København 1991. 267 s.

Fransk-dansk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi, Handelshøjskolen i København. Grafisk Forlag, København 1990.

Goldsmith, Edward og Hildyard, Nicholas (red.): Jorden og os. Gyldendals Miljøleksikon. På dansk ved Henrik Kaufholz og Janus Hillgaard. Gyldendal, København 1991. 265 s.

Hedager, Henning og Jacobsen, Johan: Edb-ordbog. Opslagsbog i informationsteknologi. 2. udgave. Munksgaard, København 1991. 144 s.

Henriksen, Torben: Juridisk ordbog spansk-dansk. G.E.C. Gads Forlag, København 1991. 440 s.

Hjelmblick, Steen: Retsplejeordbog. Dictionnaire judiciaire. Judicial dictionary. Prozesswörterbuch. Munksgaard, København 1991. 463 s. (Sagregister [dansk-fransk]: s. 155–170. Sagregister [dansk-engelsk]: s. 287–306. Sagregister [dansk-tysk]: s. 439–463).

Holm-Nielsen, Niels: Klinisk Ordbog. 14. udgave. Munksgaard, København 1991. 830 s.

Hårbøl, Karl, efter Vilh. Ludvigsen: Dansk Skoleordbog. Ret-skrivnings- og fremmedordbog. 30. udgave. Gjellerup & Gad, København 1991. 315 s.

Industriens ordbog. Tekniske Termer. Dansk/Engelsk. En-

gelsk/Dansk. 2 bind. Dansk Standardiseringsråd, Hellerup [1991]. 453 s. og 625 s.

Jarvad, Pia: Politikens Lille Danske Ordbog. Politikens Forlag, København 1991. 303 s.

Karker, Allan: Politikens Synonymordbog. 10. udgave. Politikens Forlag, København 1991. 355 s.

Lenstrup, Rita: Joint Venture – engelske og danske termer. Samfundslitteratur, København 1989. 80 s.

Magistrenes Pensionskasse. Beretning og regnskab 1990. København [maj 1991]. 46 s. (Ordlister til regnskabet: s. 46).

Mohr, Ingeborg mfl.: Danske bogstavpar. Munksgaard, København 1991. 495 s.

Motor, 1990, nr. 1–14. (Bambino, Rainer: Motors billeksikon).

Muschinsky, Lars Jakob og Schnack, Karsten: Pædagogisk Opslagsbog. Alfabetisk ordnet. 3. udgave. Christian Ejlers' Forlag, København 1991. 336 s.

Måling af rundhed. Begreber, definitioner og rundhedsparametre. Dansk Standard. DS/ISO 6318. Dansk Standardiseringsråd, København 1990. 7 s.

Nielsen, John B.: Psykiatrisk ordbog. Kortfattet ordliste over den psykiatriske terminologi. Femte reviderede og udvidede udgave, 2. oplag. Høst & Søns Forlag, København 1990. 172 s.

Nielsen, Thomas og Wolf-Frederiksen, Karen (red.): Maskin- og værktøjsteknisk ordbog. Dansk-engelsk, engelsk-dansk. L&H Ordbøger. [Herlev] 1991. 720 s.

Nielsen, Thomas (red.): Bygge- og anlægsteknisk ordbog. Engelsk-dansk. L&H Ordbøger. Revideret udgave. [Herlev] 1991. 600 s.

Nielsen, Thomas (red.): Bygge- og anlægsteknisk ordbog. Dansk- engelsk. L&H Ordbøger. Revideret udgave. [Herlev] 1991. 504 s.

Nielsen, Thomas og Wolf-Frederiksen, Karen (red.): Kemisk ordbog. Dansk-engelsk, engelsk-dansk. L&H Ordbøger. [Herlev] 1991. 696 s.

Nielsen, B. Kjærulff: Engelsk-Dansk Ordbog. 4. udgave. Gyldendal, København 1991. 1203 s.

Pedersen, B. Østergaard: Matematik-leksikon. 2. udgave, 2. oplag. Munksgaard, København 1991. 377 s. (Ordforklaring: s. 12–15).

Pedersen, B. Østergaard: Fysik og kemi-leksikon. 2. udgave, 3. oplag. Munksgaard, København 1991. 234 s. (Ordliste: s. 9– 11).

Schierbeck, Ole (red.): Hvem Hvad Hvor i 80'erne. Et tiår i perspektiv. Politikens Forlag, København 1991. 245 s. (Nye ord i firserne: s. 148–152).

Sejl og Motor, 1987, nr. 4 – 1988, nr. 11. (Nautisk ordliste: A-Ruf).

Sensorisk analyse. Terminologi. Dansk Standard. DS/ISO 5492- 1/4. Dansk Standardiseringsråd, København 1990. 13 s.

Skjerk, Ebbe: Bilteknisk ordbog – engelsk/dansk. 2. udgave. Teknisk Forlag, København 1991. 214 s. (Ordbogsafsnit: s. 13–81. Illustrationsafsnit: s. 85–212).

Svensson, Annemette Lyng: Engelsk-dansk økonomisk ordbog. 2. udgave. Samfundslitteratur, Frederiksberg 1991. 282 s.

Thordal-Christensen, Anna: Dansk-fransk handelsordbog. «Pour de bonnes raisons». Med hovedvægt på forholdsordsforbindelser. Forlaget Ventus, Holstebro 1991. 340 s.

Toft, Bertha og Roth, Eva: *Mikroøkonomisk glosar – samt teoretiske og praktiske betragtninger over terminologi og videnrepræsentation*. Forlaget systime, Herning 1990. 224 s.

Vater, Pia: *Dansk-Spansk Ordbog*. 5. udgave. Gyldendal, København 1991. 708 s.

Vesterli, Birthe: *Grafisk fagordbog – tysk-dansk*. De Grafiske Håndbøger, Frederiksberg 1990. 97 s.

Wolf-Frederiksen, Karen og Skovfoged, Erik M. (red.): *Edb ordbog. Dansk-engelsk, engelsk-dansk*. L&H Ordbøger. [Herlev] 1991. 448 s.

FINLAND

Asuntorakentamissanasto. Ordlista för bostadsbyggande. Finsk-svensk. Helsinki: Rakennustietosäätiö; Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi, 1991. 62 s.

ATK-sanakirja. Finnish dictionary of information processing. 5 rev. uppl. Tietotekniikan liitto. Espoo: Suomen ATK-kustannus, 1990. 268 s.

Digitaalinen monipalveluverkko (ISDN): sanasto. Tjänsteintegrerat digitalt nät (ISDN): ordlista. Finsk-engelsk-spansk-fransk. SFS 5273. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1991. 25 s.

Elektroniikan pakkaus- ja liitostekniikka: piirilevyasanasto. Packnings- och förbindelseteknik i elektronik: ordlista för mönsterkort. Finsk-svensk-engelsk. SFS 4560. 2 uppl. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1991. 54 s.

Itkonen, Terho: Kielioipas (finsk språkhandbok med ordregister). 5 rev. uppl. Helsinki: Kirjayhtymä, 1991. 473 s.

Koivumaa, Katariina – Lindroos, Pekka: Avain yhdentyyvään Eurooppaan – eurokielen ja Euroopan yhteisön toiminnan sanastohakuteos (ordlista för Europeiska gemenskapen). Finsk-svensk-engelsk-fransk, finska definitioner. Helsinki: Taloustieto, 1991. 215 s.

Kostera, Paul: Saksalais-suomalais-saksalainen yleiskielen käyttösanakirja ja kieliopas. Deutsch-finnish-deutsches gemeinsprachliches Gebrauchswörterbuch mit Sprachführer. Helsinki: Otava, 1991. 1296 s.

Kroman, Sirkka: Suomi-tanska-suomi taskusanakirja (finsk-dansk-finsk fickordbok). Porvoo: WSOY, 1991. 743 s.

Köykkä, Lea – Saanila, Marianne – Saari, Marianne – Tirkkonen, Kirsti – Viljanen, Kari: Suomi-ruotsi-suomi sanakirja (finsk-svensk-finsk ordbok). Jyväskylä: Gummerus, 1991. 1032 s.

Lipsonen, Leo: Vankilanslangin sanakirja (ordbok över finsk fängelseslang): Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2/1990. Helsinki: VAPK-kustannus, 1990. 368 s.

Lääketieteen termit: Duodecimin selittävä suursanakirja (medicinsk ordbok; finsk-latinsk-engelsk, finska definitioner). Helsinki: Duodecim, 1992. 461 s.

Meri, Veijo: Sanojen synty: suomen kielen etymologinen sanakirja (finsk etymologisk ordbok). 3 rev. uppl. Jyväskylä: Gummerus, 1991. 460 s.

Nuutinen, Olli: Tanskalais-suomalainen sanakirja. Dansk-finsk ordbog. Helsinki: Finn Lectura, 1991. 580 s.

Rakennusalan sanakirja: venäjä-englanti-suomi (rysk-engelsk-finsk ordbok för byggbranschen). Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL ry. Jyväskylä: Gummerus, 1991. 741 s.

Saarikivi, Marja-Leena: Finanssi: pankki- ja rahoitusalan sanakirja suomi-ruotsi-suomi (finsk-svensk-finsk ordbok för bank- och finansbranschen). Helsinki: Samerka, 1990. 216 s.

Salminen, Leena: Finanssi: pankki- ja rahoitusalan sanakirja suomi-englanti-suomi (finsk-engelsk-finsk ordbok för bank- och finansbranschen). Helsinki: Samerka, 1990. 190 s.

Sähköteknillinen sanasto: mittamuuntajat. Elektroteknisk ordlista: mättransformatorer. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 5638. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 38 s.

Sähköteknillinen sanasto: sähkömagneettinen yhteensopivuus (EMC). Elektroteknisk ordlista: elektromagnetisk kompatibilitet (EMC). Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-svensk. SFS 5714. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1991. 69 s.

Sähköteknillinen sanasto: tehomuuntajat ja kuristimet. Elektroteknisk ordlista: krafttransformatorer och reaktorer. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 2080. 2 uppl. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 56 s.

Sähköteknillinen sanasto: tietoliikenne, kanavat ja verkot. Elektroteknisk ordlista: telekommunikation, kanaler och nät. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-svensk. SFS 5690. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1991. 40 s.

Talvitie, Jyrki K. – Hytönen, Ahti – Palovuori, Tapani: Suomi-englanti tekniikan ja kaupan sanakirja (finsk-engelsk ordbok över teknik och handel). Rev. uppl. Espoo: Tietoteos, 1991. 813 s.

Tekstiilisanaluettelo. Textilordlista. Finsk-svensk-engelsk-tysk. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Termini

nologi; TSK 17. Helsinki: VAPK-kustannus, 1991. 98 s.

Telesanasto. Teleordlista. Tekniikan Sanastokeskus – Centra-
len för Teknisk Terminologi; TSK 18. Helsinki: Puhelinlaitos-
ten liitto, 1991. 156 s.

ISLAND

Raftækniorðasafn 4. Rafeindalampar og aflrafeindatækni.
[Elektroteknisk ordlista 4. Elektronrör och kraftelektronik.]
Orðanefnd RVFÍ tók saman og bjó til prentunar.
Menningarsjóður. Reykjavík 1991. xvi + 251 s.

*Gunnlaugur Oddsson. Orðabók sem inniheldur flest fágæt,
framandi og vandskilin orð er verða fyrir í dönskum bókum.*
[Ordbok som innehåller de flesta sällsynta, främmande och
svårbegripliga ord som förekommer i danska böcker. Ny utgå-
va med isländsk ordlista. Utgiven av Jón Hilmar Jónsson samt
Þórdís Úlfarsdóttir.] Orðfræðirit fyrir alda I. Orðabók Háskól-
ans. Reykjavík 1991. xl + 213 s.

Jörgen Pind (ritstjóri), Friðrik Magnússon og Stefán Briem.
Íslensk orðtíðnibók. [Ísländsk frekvensordbok.] Orðabók Há-
skólans. Reykjavík 1991. lv + 1207 s.

NORGE

*Ansteinsson, John: Engelsk-norsk teknisk ordbok = English-Nor-
wegian technical dictionary.* 5. reviderte og omarbeidede utgave.
John Ansteinsson og Olav Reiersen. F. Bruns forlag 1991. 583 s.

*Ansteinsson, John: Norsk-engelsk teknisk ordbok = Norwegian-
English technical dictionary.* 3. reviderte og omarbeidede utgave.
F. Bruns forlag 1990. 358 s.

Berg, Mette Heuch: Medisinsk nomenklatur. 2. utgave. Univer-

sitetsforlaget 1990, 185 s.

Berulfsen, Bjarne: Engelsk-norsk blå ordbok ved Bjarne Berulfsen og Torkjell K. Berulfsen. 5. utgave. Kunnskapsforlaget 1991. 491 s.

Bjones, Jon: Nynorsk ordliste for grunnskolen. Universitetsforlaget 1991. 238 s.

Bjones, Jon og Halvor Dalene: Nynorsk ordliste for alle. 3. utgave. Universitetsforlaget 1991. 260 s.

Blichfeldt, Signe Flydal: Spansk lommeordbok: Spansk-norsk, norsk-spansk = espanol-noruego, noruego-espanol. Utarbeidet av Signe Flydal Blichfeldt og Maria Luisa Villanueva Aasen. Kunnskapsforlaget 1991. 371 s.

Blichfeldt, Signe Flydal: Spansk skoleordbok: Spansk-norsk, norsk-spansk. Kunnskapsforlaget 1990. 304 s.

Bokmålsordboka: Definisjons- og rettskrivningsordbok utarbeidet av Avdeling for bokmål ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd; redaksjon Marit Ingebjørg Landrø og Boye Wangensteen. 5. opplag. Universitetsforlaget 1990. XVI + 697 s.

Blom-Dahl, Christen A.: Norsk-spansk blå ordbok. 2. utgave. Kunnskapsforlaget 1991. 378 s.

Bonnevie, Margarete: Ord som lever. Fjerde utgave. Revidert av Dag Gundersen. Kunnskapsforlaget 1990. 182 s.

Fife, Rolf Einar: Fransk-norsk juridisk oppslagsbok = Lexique juridique franco-norvégien ved Rolf Einar Fife. TANO 1991. 128 s.

Cappelens store engelsk-norsk ordbok. 2. utgave, 2. opplag, revidert og utvidet ved Herbert Svenkerud. Cappelen 1991. XV + 1302 s.

Gabrielsen, Egill Daae: Engelsk-norsk, norsk-engelsk = English-Norwegian, Norwegian-English. 4. utgave, 5. opplag, revidert av Egill Daae Gabrielsen. Kunnskapsforlaget 1991. 463 s.

Geografilista. Utgjeven av Norsk språkråd. Novus forlag 1991. 175 s.

Grundt, Lars Otto: Stor norsk-fransk ordbok; i hovedredaksjonen Micheline de Baecker-Grundt, Tove Jacobsen = Grand dictionnaire norvégien-français; au comité de rédaction Micheline de Baecker Grundt, Tove Jacobsen. Universitetsforlaget 1991. IX + 655 s.

Gulbrandsen, Egil: Juridisk leksikon. 7. utvidede og reviderte utgave. Kunnskapsforlaget 1990. 228 s.

Guttu, Tor: Store norske ordbok. Moderat bokmål og riksmål. Kunnskapsforlaget 1991. 692 s.

Guy, Walter: Norsk-engelsk for det praktiske liv: blå ordbok. 4. reviderte utgave ved John Messel. Kunnskapsforlaget 1990. 342 s.

Haakonsen, Diana og Magnus Ulleland: Norsk-italiensk blå ordbok. Kunnskapsforlaget 1989. 460 s.

Kirkeby, Willy Arvid: Engelsk-Norsk ordbok. Stor utgave: Kunnskapsforlaget 1991. X + 1262 s.

Korsvold, Pål E.: Økonomisk ordbok: Norsk-engelsk, engelsk-norsk. Ved Pål E. Korsvold og Helle Snellingen: Bedriftsøkonomens forlag 1990. 153 s.

Larby, Roald Arne og Håkon Tysdal (red.): Ordbok for tann teknikere og tannlegesekretærer. 2. utgave. Universitetsforlaget 1991. 82 s.

Lehmann, Eigil: Ordbok for det Nye testamentet: nynorsk med

tilvising til gresk grunntekst. Utvidet utgave. Norsk bokreidingslag 1988. 462 s.

Leira, Vagleik: Termar i grammatisk analyse. Nynorsk/bokmål. Novus forlag 1991. 64 s.

Manne, Gerd: Ordliste til Ny i Norge: Norsk-urdu. Gerd Manne og Mohammed Javid. 2. utgave, 2. opplag. Forlaget Fag og Kultur 1989. 71 s.

Medisinsk ordbok. Hovedredaktør Erik Kåss; med bistand fra Anton Hauge. Kunnskapsforlaget 1990. 286 s.

Miljøleksikon: Energi, helse, natur, økologi: NKI 1991. 259 s.

Nordisk forvaltningsordbok. Nordisk råd 1991. 423 s.

Paulsen, Gerd: Tysk-norsk, blå ordbok: Kunnskapsforlaget 1990. 463 s.

Pedagogisk-psykologisk ordbok. 2. utgave. Kunnskapsforlaget 1991. 203 s.

Pettersen, Egil: Bergensordboken. Ord-uttrykk-vendinger og begrep i Bergens bymål. Alma Mater Forlag 1991. 206 s.

Prestesæter, Jan Erik: Norsk-tysk teknisk ordbok. Formatic 1991. 464 s.

Schlyter, Börje: Franske fagtermer: Fransk-norsk, norsk-fransk ordbok over vanlig brukte ord og uttrykk i samfunnslivet ved Börje Schlyter, Knut E. Nordli, Tom Hustad. Universitetsforlaget 1987. 151 s.

Sverdrup, Jakob: Tanums store rettskrivningsordbok ved Jakob Sverdrup, Marius Sandvei, Bernt Fossetøl. Bokmål. 6. utgave, 3. opplag. Kunnskapsforlaget 1988. XXVI + 533 s.

SVERIGE

Basordlista: utdrag ur TNCs EG-bank. TNC 1990. 176 s.

Byggandets ord: betydelse, ursprung, historia. Red. Gunnar Dravnieks. Svensk byggtjänst 1988. 312 s. Ill.

Bonniers synonymordbok. Red. , Göran Walter. 1991 (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Bonniers svenska ordbok. 5. uppl. 1991.

Japansk ordlista. Red. Cheiko Fujio During. Studentlitteratur 1990. 196 s.

Lexikon för konsthantverk. Red. John Fleming & Hugh Honour. Bonniers 1989. 718 s. Ill.

Matematiklexikon. Red. Jan Thompson. Wahlström & Widstrand 1991. 452 s. Ill.

Nordisk förvaltningsordbok. Ny omarbetad upplaga. Nord 1991:24. Nordiska rådet 1991. 424 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Norstedts svenska ordbok. Utarbetad vid Språkdata. Norstedts 1991. 1 217 s. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Ordbok för sekreterare. Ekonomi-juridik-data. Red. Rolf Laurelli m.fl. Liber 1990. 123 s.

Svensk-engelsk byggordbok. TNC 91. Tekniska nomenklaturcentralen 1990. 176 s.

Svensk-tysk ordlista över högskoletermer. Red. Gerhard Schreiter & Astrid Stedje. Studentlitteratur 1991. 99 s.

Wörterbuch der schwedischen Phraseologie in Sachgruppen.

Red. av Hans Schottmann och Rikke Petersson. Münstersche Beiträge zur deutschen und nordischen Philologie 6. Kleinheinrich Verlag, Münster 1989. (Anmäls i det svenska litteraturavsnittet.)

Om forfatterne

Ari Páll Kristinsson, f. 1960. Cand. mag. Forskningsassistent ved Íslensk málstöð sedan 1991.

Baldur Jónsson, f. 1930. Professor ved Háskóli Íslands. Föreståndare för Íslensk málstöð sedan 1985.

Jean-François Battail, f. 1939, professor i skandinavistik ved Sorbonne-universitetet, Paris.

Ilse Cantell, f. 1949. Fil.lic.. Redaktör vid projektet finsk-svensk ordbok (WSOY och Forskningscentralen för de inhemska språken) sedan 1990.

Ulla Clausén, f. 1940. Fil.dr. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1977.

Dag Gundersen, f. 1928. Professor ved Norsk lekiskografisk institutt, avdeling for bokmål. Medlem av Norsk språkråd.

Heimir Pálsson, f. 1944. Cand. mag. Verkställande direktör för Félag íslenskra bókaútgefenda (Bokförläggareföreningen). Medlem av Íslensk málnefnd sedan 1990.

Henrik Galberg Jacobsen, f. 1944. Mag.art., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1972.

Erik Hansen, f. 1931. Professor ved Københavns Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1973, formand siden 1985.

Allan Karker, f. 1926. Lektor i nordiske sprog ved Aarhus Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1970, formand 1973–85. Formand i Nordisk Sprogsekretariat siden 1987.

Christer Laurén, f. 1942. Fil.dr. Professor i svenska vid Vasa högskola (tidigare Vasa Handelshögskola) sedan 1973.

Birgitta Lindgren, f. 1945. Fil.kand. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1974.

Jørn Lund, f. 1946. Professor ved Danmarks Lærerhøjskole. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1980.

Ståle Løland, f. 1945. Cand.philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.

Lena Moberg, f. 1936. Fil.dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1981.

Svein Nestor, f. 1944. Cand.philol. Konsulent i Norsk språkråd siden 1978, førstekonsulent siden 1990.

Paavo Pulkkinen, f. 1930. Bitr. prof. i finska vid Jyväskylä universitet sedan 1968. Medl. av finska språknämnden sedan 1979 (vice ordf. sedan 1982).

Mikael Reuter, f. 1943. Fil.lic., specialforskare. Anställd vid Svenska språkbyrån (i Finland) sedan 1976.

Jørgen Schack, f. 1961. Cand.mag., forsker. Ansatt i Dansk Sprognævn siden 1991.

Dag Finn Simonsen, f. 1950. Cand.philol. Førstekonsulent i Norsk språkråd siden 1990, konsulent siden 1980.

Peter Slotte, f. 1941. Fil.dr. Huvudredaktör för ordbok över Finlands svenska folkmål sedan 1981 (Forskningscentralen för de inhemska språken).

Kjell Venås, f. 1927. Professor ved Universitetet i Oslo. Medlem av Norsk språkråd.

SKRIFTER UTGITT AV NORDISK SPRÅKSEKRETARIAT

Språk i Norden (årsskrift)

Språkene i Norden (1983). 170 s.

Barn i Norden (1984). 102 s.

Ått forstå varandra i Norden (1986). 49 s.

Nordisk grannespraksundervisning (1987). 77 s.

Statsnavn og nasjonalitetsord (1987). 25 s.

Dansk-svensk ordliste (1988). 44 s.

Norsk-svensk ordliste (1988). 44 s.

Svensk-norsk ordliste (1989). 45 s.

Dansk-norsk ordliste (1989). 19 s.

Norsk-dansk ordliste (1989). 43 s.

Svensk-dansk ordliste (1989). 44 s.

Ord for tal (1990). 15 s.

Språk og litteratur i Norden 80-90 (1990). 172 s.

Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen (1991). 82 s.

RAPPORTER

Nordterm. Terminologisk samarbeid i Norden (1979). 43 s.

Internordiske ordbøker (1981). 55 s.

Nordisk språkplanlegging (1981). 153 s.

Språkdok (1981). 56 s.

Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985). 205 s.

De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1-3)

1: Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1984). 256 s.

2: Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon (1985). 295 s.

3: Ideologier og språkstyring (1986). 222 s.

Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988). 194 s.

Språknemndenes telefonrådgivning (1988). 272 s.

Ny giv i grannespraksundervisningen (1988). 116 s.

Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989). 76 s.

Nordisk tv-teksting (1989). 148 s.

De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989). 96 s.

Lexikonord. Leksikografi i Norden (1991). 88 s.

Norden framfor 90-tallet – Pohjoismaat 90-luvun alussa (1991). 192 s.

Språkmöten och mötesspråk i Norden (1991). 128 s.

Minority Languages. – The Scandinavian Experience. (1992). 186s.

Nordisk språksekretariat

Postboks 8107 Dep

N-0032 Oslo 1

Kontor: C. J. Hambros plass 5

Telefon: (02) 42 05 70

Telefaks: (02) 42 76 76